

УКРАЇНСЬКА ІМІГРАЦІЯ В СПОЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ

М. НАСТАСІВСЬКИЙ

ВИДАННЯ
СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
Нью Йорк — 1934 — New York

Накладом Української Робітничої Книгарні
в Нью Йорку
Ukrainian Book Store, 17 E. 3rd St., New York, N. Y.

Друковано 5,000 примірників.

*Присвячується десятиріччю Союзу
Українських Робітничих Організацій*

ДРУКАРСЬКО-ВИДАВНИЧА СПІЛКА "РОБІТНИК"
THE ROBITNYK PUBLISHING & PRINTING CO., INC.
15 East 3rd Street -:- -:- New York, N. Y.

ВСТУП

ЦЯ КНИЖКА, що в руках читача, має свою історію. Вона починається від того, що Центральний Виконавчий Комітет постановив видати з приводу десятиліття Союзу Українських Робітничих Організацій невеличку брошуру, в якій було б зроблено підсумки діяльності тої організації за весь час її існування. Секретаріат Виконавчого Комітету передискусував пропозицію і припоручив авторови зібрати матеріали для брошури. Було виготовлено схему брошури і менш-більш означено розмір.

При збиранні матеріалу показалося, що він майже весь готовий, видрукуваний: протоколи зі з'їздів, протокол з Першого Українського Робітничого Конгресу, кілька оглядів про діяльність Союзу УРО в Календарях, в "Світлі" з приводу п'ятих роковин Союзу УРО. Отже коли ходить про висвітлення робітничого руху серед українських імігрантів в періоді існування Союзу Українських Робітничих Організацій, то це вже почасти зроблено, хоч не можна відкинути потреби звести це освітлення до ладу, зібрати з порозкиданих джерел разом в одну цілість типічні моменти того руху, відповідно їх вивчити й опрацювати. Це треба зробити, великих труднощів не буде, бо діяльність Союзу УРО належить до останніх часів, відбувається на наших очах, при цьому — відповідно рекордується.

Але ж рух українських робітників в Сполучених Державах не починається ані Першим Українським Робітничим Конгресом, ані повстанням Союзу Українських Робітничих Організацій. Він старший. І Конгрес і Союз є лише одним з етапів того руху. Тимчасом початки українського робітничого руху на іміграції ширшим кругам робітників зовсім невідомі, не вияснені, ба — навіть активніші робітники не знають про нього, або дуже мало знають. І більше того: іміграція не знає своєї історії, не знає про

ці перші початки українських переселенців в Америці. Не знає нічого про умови, в яких народжувався нині вже сильний революційний рух українських робітників, не знає як взагалі починалося громадське життя української імміграції в Америці.

На кількох з'їздах Союзу Українських Робітничих Організацій говорилося про потребу назначити відповідну комісію з кількох товаришів, щоби вона зібрала матеріяли до історії української імміграції. Справа була обговорена кілька разів на засіданні Виконавчого Комітету і навіть комісія така була назначена. Але й на тім остало. В наших умовах не так вже легко приступити до такої праці. Поточна робота забірає кожну крихітку енергії і часу в кожного, що міг би зайнятися такою працею. І так, мимо ухвал, справа відволікалася.

Аж тепер, приступаючи до збірки матеріялів до брошури з приводу десятих роковин Союзу Українських Робітничих Організацій, показалася можливість переступити наперед означений план і за згодою Комітету поширити його до таких розмірів, як це бачить читач і зробити перші кроки в напрямку покладення канви для написання історії української імміграції в Сполучених Державах.

Цю книжку не слід розглядати як історію імміграції. Вона є лише грубим начерком, схемою. Усі розділи в ній терплять на невикінченість. Багато цікавого матеріялу не введено. Матеріал не опрацьований як слід. Могли закратися історичні неточности. Деякі розділи вимагають цілковитого перероблення.

До такої праці, як писання історії української імміграції в Сполучених Державах не було відповідної підготовки, ані подостатком часу. Ця книжка написана на "замовлення" в означенім часі, при цьому як побічна праця поза щоденну роботу в редакції. Тим і пояснюється усі недостачі, що в ній читач знайде. Але поминувши усі ці недостачі ця книжка є одинокою спробою подати читачеві бодай з грубша конечні інформації про імміграцію, її початки, про початки революційного руху, як той

рух творився і до чого спосібні робітники. Із затурканих селян з Галичини, Буковини, України — іміграція перетворювалася в пролетарів в Америці і з поміж себе видвинула революційні кадри, революційну організацію, що зараз на іміграції становить поважну силу.

* * *

Історії іміграції ще не написано. До тепер є одна книжка — “Українська іміграція в Зєдинених Державах Америки” — що її перед війною написав Юліян Бачинський, в якій зібрано цінні інформації про іміграцію до 1912 року. З цьої книжки приходилося багато користати. Взято з тої книжки також і три знимки. Юліян Бачинський уважав себе за соціал-демократа. Однак в цій книжці в ніякій мірі не виявлено соціалістичного підходу до оцінки фактів; усі його спостереження передані з такою конвенціональною “об’єктивністю”, що робітникови в найменшій мірі не допомагає вияснити собі дійсних причин подій, про які мова, ані зробити відповідних висновків. Правда, Бачинський жорстоко бичує “мадяронських” попів, як також попів-москвофілів. Але саме в той спосіб представлювання православних попів і попів з Закарпаття лише допомагає читачеві уявити собі в кращому світлі галицьких попів. В порівнанні до перших послідні виходять великим народниками, ідейними громадськими робітниками, великими просвітянами і взагалі попи з “народу і для народу”. На ділі це не так. Одні другим дорівнювали і тепер дорівнюють. Подібно представлено Бачинським усі відтінки іміграційного життя. Однак мимо цього книжка Бачинського є цінним інформатором про початки іміграції і додамо — одиноким інформатором дотепер. Але та книжка, що вийшла в 3,000 примірниках, з якихсь дотепер як слід невияснених причин, попала після війни в “невідповідні руки” (бодай так офіційно говориться) була знищена і з цілого накладу остало лише 600 примірників. Є серйозні підозріння, що книжка попала в руки свідомих саботажників і нарочно була знищена.

* * *

Випускаючи цю книжку — на цьому не слід ограничитися. Треба серйозно взятися за роботу над історією української іміграції в Сполучених Державах. Зокрема треба вивчити період формовання соціалістичного руху. Він дуже багатий. Його повинен вивчити кожний український робітник. В цьому періоді неначе в зеркалі відбивається переродження українського селянина в робітника-пролетаря, пролетаря в соціяліста. Але він ще терпить від всякого ідейного намулу, на ньому тяжать впливи націоналізму, він знаходиться в особливих умовах на іміграції; не в достатній мірі втягнений в безпосередню класову боротьбу робітничого класу, якого він фактично становить нерозривну цілість, ментально — імігрант вважає себе тільки гостем в цій країні.

Саме в тім періоді ця сама маса імігрантів, колишні селяни відтак індустріяльні робітники, видвигає з поміж себе своїх провідників, своїх культурних робітників, виказує надзвичайну творчу силу в усіх ділянках громадської діяльності. Своїми власними силами випихає зі своїх рядів весь хлам з чужих таборів, що в початках був замішався в робітничі ряди. І більше того: відсуває на бік навіть тих, що початками прислужилися організації соціялістів, але згодом показалися ідейно-чужими революційному руху. Ті, що на початках парадували як соціалістичні провідники, опісля вилітали з організації один за другим і сьогодні майже усі вони знаходяться на услугах ворогів робітничого класу.

Автор цієї брошури дуже радо прийме зауваження від читача; в оцінці її треба бути строгому. Треба подати свої замітки, критику, дрібніші або й більші зауваження без огляду на те, як це подобається авторови. Тільки в такий спосіб можна буде серйозно перевірити деякі факти, зведення і в дальшому опрацьовані започаткованої роботи справити промахи.

РОЗДІЛ I.

ДО АМЕРИКИ.

“Примітивні в своїх життєвих звичках і брудні, безпомічні і неначе діти... такі такі ці люди жували, биті страхом за покинуту нами землею батьків...”

ІВ. ФРАНКО

ПРИ КІНЦІ минулого століття починаючи від 1877 року по українських селах Закарпаття, Галичини, Буковини, а далше і в части по селах України пройшла могутня хвиля зворушень до виїзду до заморських країн: Бразилії, Аргентини, Сполучених Держав, Канади. Це був початок масової еміграції із українських земель. Еміграція до Бразилії і Аргентини скоро припинилася. За те до Сполучених Держав і Канади вона розгорталася чимраз більше і вже 1909 року в Сполучених Державах мало жити біля 12% усьої української людности Галичини й Закарпаття. Зріст еміграції продовжувався безперервно аж до світової імперіялістичної війни. Війна припинила еміграцію. В перших роках по війні еміграція знов починає зростати, але дякуючи відповідним заходам зі сторони уряду Сполучених Держав вона вже не прибрала масового характеру, а остаточно зовсім припинилася. Згідно з обчисленням Юліана Бачинського 1909 року в Сполучених Державах мало перебувати 470,000 українських імігрантів. Чи це число відповідає дійсности, годі ствердити, але в кожному разі воно імовірне. В дальших роках до війни могло виїхати з українських земель до Сполучених Держав ще додаткових 230,000 осіб, отже загальну скількість українських імігрантів в Сполучених Державах до війни можна було б звести до загального числа — 700,000. Правдоподібно, що це число й сьогодні відповідатиме дійсности. По війні до Сполучених Держав прибула нова українська іміграція, але й багато виїжджало, особливо в останніх роках. Слід додати, що певна частина

вимерла за останні 20 років. Це число було б значно більше, коли б до нього рахувати природний приріст іміграції, дітей. Однак діти тут роджені не є імігрантами. Вони американці.

Що було причиною такої масової еміграції українського селянства до Америки? Що заставило українського селянина кидати батьківську стріху й рідну землю і податися в чужі, далекі і невідомі йому краї?

На ці запити відповідали дуже просто: агенти намовляли селян до виїзду. Така відповідь ґрунтується на тім, що в початках еміграції були спроби зі сторони австро-угорського уряду і дідичів перешкаджати агентам, що в дійсності займалися вербуванням емігрантів. Навіть закони проти еміграції встановлювалося, роблено всякі перешкоди, а про те — це не спинило еміграції. Власне це свідчить, що причини еміграції були серйозніші, як саме вербування агентами. Вдійсності еміграція була результатом економічних відносин, економічні закони нею керували.

* * *

В другій половині девятнадцятого століття процес пролетаризації великої частини селянської маси Закарпаття, а далі й Східної Галичини та Буковини вже почав був дошкульно ділати. На селах стало помітно зріст злишніх рук. Цей зріст все більшав. Кілька цифрових даних допоможе нам зобразити собі процеси пролетаризації селянської маси в тім часі в самій Галичині.

1819 року в Галичині було 511,372 господарств, що мали пересічно по 15 і пів морга поля. 1848 року було в Австро-Угорщині скасовано панщину. Селянство втягнене в правно-приватні відносини капіталістичного режиму. Селянин став “свобідним” господаром, але на ділі менше незалежним, як за панщизняних часів. Він став громадянином капіталістичної держави і знайшовся в круговороті, якого навіть не розумів. Зміна економічних відносин впливала дуже скоро на хліборобське господарство в країні взагалі. 1859 року в Галичині вже було 788,234 госпо-

дарств, що мали пересічно по дев'ять і пів морга поля. 1883 року, 35 років після знесення панщини, маємо вже 1,408,000 господарств з п'ятьма і пів морга поля пересічно, або чотири п'ятих усіх господарств Галичини перетворюються в карликоваті господарства.

Статистика з 1912 року виказує, що біля 80% усіх господарств Галичини перетворилися в маленькі, немічні, з пересічністю не більше як два і пів морга поля. Ці цифри дають цілком вичерпуючу відповідь, чому наш затурканий, некультурний, несвідомий і неграмотний селянин кидав рідну землю і йшов “в світ за очі” долі шукати. Дальший розвиток аграрних відносин в Галичині ішов тими самими напрямками. Селянські господарства дрібніли, маси селянського населення не могли приміститися на чимраз менших шматочках селянської землі. Рівночасно з тим відбувався процес концентрації дрібних поміщицьких господарств у великі. 1819 року в Галичині було 8,448 поміщицьких господарств з 683 моргами поля пересічно. 1859 року поміщицьких господарств було лише 4,500 з пересічно 1,185 моргами поля. 1876 року було 2,085 поміщицьких господарств, але пересічно кожне господарство вже мало 2,379 моргів поля. 1902 року маємо в Галичині 235 великих поміщицьких господарств, лятіфундій, що мають пересічно по 12,523 морги поля.

Отже з одної сторони дрібніють селянські господарства, чимраз більшає безземельної людности, а з другої — концентрація землі у великі капіталістичні господарства. Слід за тим, хоч дуже повільно, все таки послідовно йде машинізація тих великих господарств і це в свою чергу обмежує скількість робочих рук, що ще і через природний приріст населення постійно збільшується. Таким чином із “самостійного” господаря селянин перетворювався на зарібника, наймита, форналя. Та це лише якийсь час селянин міг свobodно переходити такі переміни. Згодом показалося, що й на панському лані стає тіснуvато. Селянин подався в місто. Але й там нічого він не міг знайти, бо не

було промислових центрів, що могли б затруднювати злишки селянського населення, як це діялося в більше індустріально розвинених країнах. Великі мінеральні багатства Галичини, Закарпаття, Буковини, (нафта, земний віск, сіль) не використані й до нині. Поміщицька гієрархія, що мала владу в своїх руках, не допускала до розвитку фабричного промислу, боялася стратити дешеві робочі руки. Отже селянин знайшовся в безвихідному стані. Вузькі нивки, що тиснулися лентами біля великих панських ланів не могли вижити усьої селянської маси. Треба було шукати виходу.

Саме в такий час із далекого заходу на схід Європи продиралися фантастичні вісти про далекий заморський край. Ці вісти падали неначе дощ на висохлу ниву й по-божно приймалися серед населення. Із заходу Галичини, із Закарпаття, Лемківщини, через Східну Галичину до Буковини й на українські землі під Росією йшов відгомін про Америку, про країну доларів, де днями люди багатіють. (Вісти на Україну продиралися також і з Польщі, бувшого так званого Королівства Польського, що було частиною Росії, і звідки еміграція до Сполучених Держав почалась ранше.) Це не була звичайна агітація. Це було святочне оповіщення, що для селян знайдено порятунк, що є вихід з трудного положення. І неслася хвиля. — На еміграцію! — На заробітки! — По долари!...

Молодь по селах і пісні з приводу цього складала і їх виспівувала:

Нащо мені в старій кучі
На панів робити
Як я можу в Америці
Як пан барон жити.

Про Америку говорило село. Говорив кожний молодий і старий. Америкою батько сина відвінював. Згодом вже й мати дочку готова була вирядити, бо безземельної або малоземельної, "люди не сватаються", отже не можна допускати, аби "дівка посивіла". І серед молоді перше сприймалася вістка про заморську країну, зростав енту-

зіязм і охота до виїзду і зростали мрії про життя “як пан барон”.

Але не тільки серед молоді ця вістка про еміграцію знайшла сприятливий ґрунт. Молодий “господар” два дні по “весілю” також збирався до Америки. Очевидно, що в цього було менше ентузіазму, але конечність випихала. Не було на чім і “хвоста” втримати. І того “хвоста” не було. Задовжений селянин шукав виходу в Америці, щоби там довги відробити, а інший знов втікав віз роспуки, що втратив порядком ліцитації “господарство”. Ці послідні не мріяли про життя “як пан барон”. Про себе в пісні вони співали:

Кує красно вазуленька
В місяцю, у маю —
Виїжджають галичане
З родинного краю.

Будь здорова родинонько
Ви, мої сусіди!
Не з гаразду я се роблю
Лиш зі свої бідн.

Усі емігранти виїжджали з одною думкою: побути в Америці рік-два, відробити довги, заробити на шифкарту, і трохи грошей, “доробитися” і повертати до краю. Це була зарібкова еміграція. Селянська біднота.

* * *

В пізніших роках, коли вже були так би сказати шляхи протоптані до Америки, багато селян цілковито ліквідували свої господарства в краю й перебіралися з родинами за океан. І знов першими були переважно селяни із Закарпаття, з Лемківщини і вже згодом із Східної Галичини. Інші знов були рік-два в Америці повертали до краю, але не могли вдержатися, скоро знов вертали. Багато було таких, що були перетворилися в справжніх кочовиків: по три й чотири рази виїздили до Америки і знов повертали. Війна припинила це масове кочівництво. Іміграція по війні стала більше постійною, зросталася в новій країні.

СПОЛУЧЕНІ ДЕРЖАВИ АМЕРИКИ.

ПРИ КІНЦІ п'ятнадцятого століття Колумб відкрив невідомий до того часу континент. Відкриття континенту сталося в наслідок пошукування коротшого водного шляху з Європи до Азії. Взяло кілька десятків літ, щоби довідатися, що новий континент не є південний півострів Азії, не частина Індії, а зовсім нова земля, яку названо Америкою. Північна частина Америки — територія відома зараз як Сполучені Держави і Канада — не зразу притягала до себе європейських колоністів. Суворий клімат і майже дикі околиці відштовхували від себе європейців, тимбільше, що південна частина Америки була дуже приманливою, — притягала до себе своїм кліматом і врожайною землею. В околицях з лагіднішим кліматом жили американські індіани. На свій лад деякі племена були досить цивілізовані й багаті. Європейські наїзники з усією енергією їх винищували, відбирали все, що могло бути для наїзників потрібне й корисне. 1607 року перша група англійців прибула до Північної Америки, осадовилася в Джемставн, Вірджинія. За тою групою послідували інші: англійці, німці, французи, голландці. На півдні оселялися колоністи з Іспанії. Назагал в перших початках колонізація йшла дуже повільно. При кінці шістнадцятого віку і на початку сімнадцятого колоністи в Сполучених Державах були розсілися незначними оазами. Але вже в половині сімнадцятого віку населення Америки стало зростати дуже скоро. Із самого початку колонізації Америки поміж європейськими державами виникнула боротьба за те, хто має мати контроль над Америкою, хоч боротьба відбувалася не на американському континенті. Тисячі працюючих гинуть в тій боротьбі за посідання Америки. Остаточо Англія виходить переможцем. Хоч не дістає контролю над цілим континентом, але безперечно стає володільською найбільших й найваж-

ніших територій, підпорядковує собі усіх інших опонентів і заставляє їх визнати свою верховність над ними на американському континенті. Очевидно, колонізація таким чином йде перше всего з Англії й Ірляндії, далше — Німеччини, Голандії, Франції.

1775 року вибухає війна колоністів за незалежність Америки від Англії, що точиться до 1783 року і закінчується перемогою колоністів і проголошенням незалежності Сполучених Держав, що їх складає 13 стейтів і тим започатковується нова ера великої заморської і цілком молодой країни.

Колонізація Америки, що почалася в сімнадцятому столітті, була не тільки наслідком відкриття Америки. Причини тої колонізації були в Європі. Сімнадцяте століття в Європі відзначилося великими потрясіннями, особливо на Заході. Зі зростом торгівлі й індустрії на обрії суспільного життя народжується новий суспільний клас — буржуазія. Февдалізм, старі господарчі форми, основані на кріпацтві, загнивають, розриваються. Буржуазія здобуває чимраз більшу силу й знаходиться напередодні цілковитого опанування суспільного життя. Остаточнo буржуазія побіджає, уводить нові форми господарства, хоч ще старі не цілковито уступають. Історик Сімонс так визначає цей період:

“Це був час, коли нації й релігії родилися, коли на усіх відтинках соціального життя могутні сили змагалися за пановання”.

В інтересі нового класу буржуазії, що народжувався, було відділити кріпаків від февдалів, відтак перших від землі, аби мати “вільного” робітника в індустрії. І цього буржуазія добила. Але індустрія в тодішнім стані не змогла дати заняття усім вигнаним із землі селянам. 1740 року в Ірляндії вибух голод. Сотнями тисяч народ утік де міг. Ще перед тим, 1715 року, у Франції з голоду згинув 6,000,000, одна третя населення. Мільйони стали злишніми. В Німеччині шаліли “релігійні” війни про-

тягом кількох десятків літ, що також нищили економічне життя країни. Західна Європа в тім часі представляла собою кітлину з кипятком. В тім кітлі вічно клекотіло. Маса працюючих готові були на усі ризика, на усі небезпеки. Ці маси облягали порти і благали колоністів, що вибиралися до Америки, забрати їх із собою. А ці колоністи були власне більше авантурничими комерсантами, визискувачами, пошукувачами щастя. Уряд дуже сприяв колонізації, як також сприяв колоністам, коли вони забирали зі собою оці “злишки” працюючих. І їх забирали, як безборонних невольників.

Колонізація Америки відбувається рівночасно на двох частинах теперішних Сполучених Держав: на півдні, то є в теперішних південних стеях і на побережі атлантичного океану, особливо в теперішних стеях Нової Англії. Перша колонія визначалася тим, що складалася з вищої верстви англійського суспільства, з претенсіями на аристократичність, більше упевілюваної шляхти, більших спекулянтів. Між іншим південних колоністів називають емігрантами-аристократами, що вивтікали з Англії за часів Кромвелля. Друга колонія уходила за менше упевілювану, дрібноміщанську, менше аристократичну, але за те більше енергійну. Особливо в Новій Англії осілись колоністи — вигнанці на тлі релігійно-політичної боротьби, дрібно буржуазні сектанти пуритани. Ці здійснювали початкове нагромадження капіталу для дальшого промислового розвитку — займалися піратством, грабуванням індіан, контрабандою і работорговлею. Ці відміни поміж колоністами південних стеїв і колоністами північних стеїв хоч не дуже великі, в дальшій історії країни відіграли поважну роль. Перші встановляли традиції південних стеїв, другі — індустріальної частини країни, в північних стеях. Перші згодом стали великими захистниками невольництва, другі великими прихильниками “вільного” робітництва. Перші в дальшому розвитку країни становили реакційні сили, другі стояли на чолі побідного походу модерної індустріальної й архикапіталістичної республіки. Перші напів-

сердечно поставилися до війни за незалежність від Англії, другі в цій війні виявили надзвичайну відданість, посвяту й енергію. Перші все програвали в сутичці з другими. Ця сутичка, радше много їх, це було конечне тертя старих напівфевдальних сурогатів і з новим модерним капіталізмом. Капіталізм побіждав.

* * *

Сполучені Держави поділяються на п'ять величезні райони відповідно до природних відмін і використання їх:

1. Північний схід з прекрасним станом зносин з Європою;
2. Центр — так звані великі долини, що становить сьгодні хліборобський край (пшениця, кукурудза, годівля худоби);
3. Південь (бавовна, тютюн);
4. Гарячий захід (мінеральні багатства, золото, срібло, олово, мідь, нафта);
5. Узбережжя Тихого океану з великими садами (помаранчі, цитрини, виноград) а також мінеральні багатства. В тих районах розвивається також велика рибна індустрія.

БІЛІ І ЧОРНІ НЕВІЛЬНИКИ.

ВЖЕ НА самому початку колонізації в Сполучених Державах відчувся брак робочих рук. Слід відзначити на тім місці, що в самому розумінні колонізації багато буває плутанини. Велика більшість робітників склонні думати, що приїжджаючи до Сполучених Держав колоністи осідалися з ріднею на землі і орали, сіяли, взагалі працювали на кавалок хліба своїми руками, або навіть при допомозі наймленої незначної сили. Справді, були й такі, але це були виїмки і то не на початку колонізації, а значно пізніше. Колонізація не так відбувалася. Утворювалися так звані колонізаційні Спілки, цілком комерсійні установи. Вони добивалися від уряду контрактів на певні частини території. Ці Спілки складали багаті колоністи. На роздобутій Спілкою землі засновувалася колонія, володітелями якої були ті, що становили Спілку, або ті, яких Спілка винагороджувала особливими привілеями за "заслуги", чи ті, що купували собі ці привілеї. До тих колоній спроваджувано робітників з Європи як справжніх невільників. Перевозові компанії вербували європейських нуждарів до Америки. Послідні не мали чим оплатити подорожі, тому компанії брали їх на кораблі за згодою, що в Америці відроблять їм. Перевізни тих емігрантів до Америки, компанії контрахтували імігрантів колоністам. Послідні звертали компаніям кошт перевозу й бариш. З колоністами приїздиші підписували контракт, в якому годилися працювати певний час і в певних умовах. З точки зору законів колоніяльного періоду такий імігрант був справжнім невільником. Його класифікувалося як негра а негр і невільник в понятті колоніста — це тотожність. Такий імігрант не смів навіть одружитися без згоди свого пана — так як і негр-невільник — в якого він відробляв належитість, що її пан заплатив перевозовій компанії. Згодом колоністам європейські держави відда-

вали в'язнів до роботи. Тисячі англійських в'язнів перевезено було до Америки як невольників. В такий самий спосіб і на таких умовах заманювали перевозові компанії політичних збігців із західної Європи, переслідуваних на релігійному чи політичному тлі.

В південних стейтах в більшості практикувалося набування негрів-невільників. 1619 року до американських берегів Вірджинії приплив перший голандський корабель з невольниками-неграми. Саме тоді започаткувалася велика торгівля неграми. Їх вимінювано за горілку й тютюн. Зразу неграми торговано на рівні з різними товарами, що їх привозили кораблями. Ті самі кораблі, що привозили ріжний товар, між іншими привозили і негрів. Відтак торгівля неграми розгорнулася до таких розмірів, що тільки тим займалися певні компанії. Цю торгівлю піддержувала англійська королева Елисавета. Говорять, що за її ініціативою було зроблено договір між Англією, Голандією, Францією і Данією чим і започатковано великі лови негрів в африканських краях і спроваджувано до Америки. Англія вела перед.

Спроваджувано негрів і до північних стейтів, але в менших розмірах. Тут воліли білих невольників. Перший транспорт чорних невольників до Массечюзетс прибув 1636 року. 1790 року в Сполучених Державах налічують 760 тисяч чорних невольників, з чого на північні стейти припадає лише 40,000. Північні колоністи менше покладалися на невольників-негрів не з якихось ідейних мотивів. З білими невольниками а відтак з "вільними" робітниками їм краще виходило. Крім того ця часть країни почала розвиватися скорше на принципах капіталізму, що вимагає одної з конечних умов — "вільної" праці. Слід також зазначити, що чорні-невільники з точки зору визиску не були дешевшими. Їх треба було дорого купувати. Від 30 доларів аж до 200 доларів була ціна, а навіть дорожче. Неграми невольниками треба було піклуватися, треба було дбати про сильне потомство. Емігрантами не потрібно було настільки піклуватися. Особливо тими, що в початках

прибували до Америки на таких правах, що в дійсності нічим від невольників не різнилися.

Так народжувалася одна з найсильніших сьогодні капіталістичних країн — Сполучені Держави. Вона не переходила усіх тих процесів господарчого розвитку, що їх переходила кожна європейська країна. Великі природні багатства країни одразу були піддані експлоатації на капіталістичний лад. Досвід, що його набувала Європа століттями, був застосований на американському континенті так скоро, як тільки європейські переселенці знайшлися в посіданні країни, познайомилися з нею, опанували її. Після відокремлення Сполучених Держав від Англії країна зростала невпинно, північні стейти індустріялізувалися. Іміграція з Європи, сотні тисяч кваліфікованих робітників з Англії і Німеччини лише посилювали темпи індустріялізації.

* * *

Ми вже згадували про різниці між південними колоністами й північними. Ці різниці з ходом розвитку країни поглиблювалися й остаточно довели до громадянської війни, з якої промислова північ виходить побідником над хліборобським і рабовласницьким півднем. Південь програв і невольництво було знесене. З того однак невольно робити висновку, що питання невольництва було причиною громадянської війни. Північ напочатку війни дуже мало згадував про невольництво, а південь готовий був скасувати таке, коли б справа зводилася тільки до питання про невольництво. Північні стейти піднесли питання невольництва драстичніше тільки тоді, коли війна показалася неминучою і треба було на свій бік дістати піддержку зі сторони негрів. Громадянська війна тягнулася чотири роки. 1863 року президент Лінкольн проклямував знесення невольництва. Фактично невольництво знесено аж 1865 року. Належить зазначити, що навіть після знесення невольництва і до нині негри не користаються рівними правами, під кожним оглядом вони понижені, особливо на півдні.

ПОЧАТКИ РОСТУ МОГУТНОСТІ СПОЛ. ДЕРЖАВ.

ПІСЛЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ війни в Сполучених Державих починається ера надзвичайного господарчого підйому. В порівнанні з Західною Європою Сполучені Держави знаходилися у винятково сприятливих умовах. Величезні простори врожайної землі, багаті запаси мінеральних багатств в її надрах, відсутність передкапіталістичних пережитків, митних перегород, в порівнанні до Європи — менше війн, приплив високо-кваліфікованої робочої сили, все це разом взяте становило надзвичайно гарні умови для розвитку господарства*) дальша історія Сполучених Держав, факт, що сьогодні ця країна уважається наймогутнішою капіталістичною країною свіга, наглядно свідчать про це. Все це однак не значить, що той розквіт був прямолінійний, без перебоїв, без звичайних і часто дуже гострих криз, що їх переживала й переживає кожна капіталістична країна. Економічні кризи, навіть гостріші як в інших капіталістичних країнах, бували. Як в кожній капіталістичній країні розвивався робігничий клас, відбувалися й далше продовжуються класові бої, так само зводили і далше зводять американські робітники боротьбу з капіталізмом.

* * *

Перша криза після громадянської війни заскочила країну в 1873 році. Криза розпочалася великою фінансовою панікою. Гострий період фінансової паніки тривав однак не довго, але криза продовжалася кілька років. Пер-

*) 1886 року К. Маркс так характеризував економічний стан Сполучених Держав: "Самий економічний розвиток Сполучених Держав є європейським продуктом, особливо англійським, англійської тяжкої промисловості. Сполучені Держави однак в теперішнім їх виді все ще треба розглядати як колонію Європи". Але вже в спідуючих роках економіка Сполучених Держав робить шалені кроки вперед. 1870 року переганяє німецьку й французьку і висувається на друге місце, напереді себе має — Англію. Але вже в дальших кільканадцятьох роках переганяє і Англію.

ший раз в своїй короткій історії робітничий клас Сполучених Держав знайшовся в жахливому положенні. Хоч вже були попередно депресії, але чогось подібного, що відбувалося в тім часі, не було. До цього робітники були найменше приготовані. Цей удар було їм нанесено дуже раптово. Країна розвивалася в особливо вигідних умовах. Цей розвиток йшов такими скорими темпами, що навіть постійний приплив імігрантів не міг задоволити попиту за робочими руками. Через те широким масам робітничого класу було забезпечено порівнююче високий життєвий рівень. Коли тільки попередно становище робітника гіршало, давалася відчувати дошкульно депресія, він міг дістати земельну ділянку із великого земельного фонду і перетворитися у фермера.

Криза вдарила по усіх галузях промислу. Земельний фонд вже був вичерпаний, землю до того часу вже були успіли захопити в свої руки індустріялісти, що не сприяли переходови широких мас до фермерства, бо їм треба було дешевих робочих рук. Тимчасом безробіття постійно збільшувалося. Як звичайно такий стан використовують капіталісти для наступу на прожитковий рівень робітників. 1877 року в зимі число безробітних доходило до трьох мільйонів.

Ця перша серйозна криза в Америці визначається між іншим серйозними виступами робітників. Але ці виступи були стихійними виступами. Робітничий рух не був ані міцним в той час, ані відповідно приготованим до боротьби. Виступи робітників відбулися під пресією пониження платні. Від 1873 року до 1876 року робітникам в усіх галузях промислу було знижено пересічно на 25% заробітну платню. 1877 року проголошено дальшу знижку на 10%. Першими до боротьби виступили залізнодорожники, вийшли на страйк. За ними послідували й інші робітники. Страйки були дуже бурхливі. Часто приходило до збройної сутички між робітниками і поліцією, навіть міліція брала участь в подавлюванні робітників.

1877 рік вже був виявив певні показчики, що криза перемине. І тому при кінці кризи капіталісти старалися придусити робітників як тільки можна, розбити усі за-родки їх організацій, аби після кризи мати на якийсь час спокій. Робітники відповідали страйками. Ці страй-ки не завжди були успішні. Майже ніколи не давали пе-ремоги робітникам. Проти страйкарів підприємці мали крім великої маси безробітних ще і ту перевагу, що іміга-ція майже не припинялася до Америки. Цікавий примір можна навести із Каліфорнії. Криза вдарила болючо Ка-ліфорнію. Десятки тисяч робітників без праці. І до тої самої Каліфорнії на протязі трьох років (1874-1875-1876) впущено 150,000 імігрантів переважно з Азії, більшість — китайців. Ці імігранти служили для капіталістів в дво-який спосіб; поперше, вони працювали за півдармо, по-друге — вони звернули на себе ненависть робітни-ків до тої міри, що послідні виступили до боротьби про-ти імігрантів замість боротися проти капіталістів. На-слідки такої практики були ті, що 23 липня 1877 року в Сен Франціско товпа напала на дільницю міста, де жи-ли китайці. Розгорілася жорстока боротьба, що тревала два дні. Чотири особи було вбито і багато ранених. Це був почин до зорганізування так званої “Воркігменс Пар-ті”, в якої програму, як головну справу, вставлено — боротьба проти китайської іміграції, але рівночасно це загострювало відносини і проти іміграції взагалі. Ця партія в той час звернула була на себе увагу робітни-ків цілого стейту, і направляла боротьбу не в відповідно-му напрямку, що тільки допомагало підприємцям накладати дальші тягарі на плечі робітників.

Подібно річ малася в інших галузях промислу. В ко-ротці спинимося на майнерській індустрії в той час, бо це має, як дальше читач побачить, безпосередне відно-шення до української іміграції. На початку кризи, 1873 року майнерська індустрія в Америці вже була досить розвинена. Вона вже давала 14.1% усьої світової про-дукції вугілля. Напереді себе мала тільки Англію. Ні-

меччина й Франція стояли на третім і четвертім місці. Але в порівнанні до інших галузів індустрії майнери були найслабше зорганізовані. Саме в тім році була сформована в майнерському промислі юнія під проводом Дж. Сайні. Рік пізніше вона дійшла до 21 тисяч членів. Юнія охоплювала переважно район м'якого вугілля. Ця юнія однак була угодовською по своїм настановленні, співпрацювала з підприємцями, і вже в першому році свого існування без бою прийняла знижку заробітної платні, що викликало велике невдоволення серед майнерів. Сайні був заставлений скликати надзвичайну конвенцію, на якій майнери відкинули контракт підписаний провідниками юнії з компаніями.

В районі твердого вугілля 1874 року вибух великий страйк, що тягнувся сім місяців. Страйк був дуже бурхливий. Майнери не мали сильної юнії і терор шалів такий, що тяжко було зорганізувати. Зєднаними силами компаній, влади і страйколомів страйк був розгромлений, майнери вернули до праці але з тим, щоби краще зорганізуватися і виступити з більшою силою до боротьби в слушний час. Тому що отвертої організації не можна було організувати майнери постановили організувати тайні організації. В майнерській індустрії в той час переважали ірляндці і для них тайні організації не було нічим новим, вони цю ідею перенесли зі старого краю. Приїзджаючи до Америки вони ще якийсь час уважали себе нечинними членами "Старинного Ордену", що в Ірляндії існував для боротьби з поміщиками. Отже після поразки в страйку 1874-1875 майнери твердого вугілля організувалися секретно в організацію "Моли Мегюїрс". Дуже скоро ця організація перекинулася на цілу майнерську частину Пенсилвенії і налічувала біля 6,000 тайних гуртків*).

*) Тому, що ця організація була секретною, тяжко натрапити на точні рекорди, в питанні її чисельности ведеться спір, є серйозні заперечення, що вона не була такою великою, не мала 6,000 тайних гуртків, а доказують, що менше як половину того числа.

Вугільні підприємці відчували небезпеку. Ця організація нагнала їм багато страху. Вона грозила великим зривом. Треба було повести серйозну боротьбу проти організації, проти керівників, проти тих кругів, що перші схопили ідею організованості і стали основниками руху. Саме в той час вугільні підприємці підступили до поборювання майнерської організації дуже обережно, планово, і, як опісля показалося, основно. Щоби бути в курсі справ організації примінено систему шпігунства і провокації. Саме на той період припадають великі подвиги славновісної Пікертонщини. Шпігунська агенція Пікертона дала кращих своїх шпігунів, провокаторів, що були післані компанією в ці тайні організації. Положення витворилося жахливе. Майже щодня були тайні вбивства діяльніших членів організації. Такий страшний терор вніс деморалізацію в ряди майнерів, що прибрала широкі розміри, і вже після шістьмісячної праці шпігунів вугільні барони дали наказ розпочати остаточний наступ на організацію. Багато керівників організації було арештовано і суджено як кримінальних злочинців. Шпігуни й провокатори були одинокими свідками проти них. Але цього вистарчало. Багато було присуджених до довголітніх каторжних робіт. 10 засуджено на смерть. Організацію, що так скоро розросталася, було розгромлено скорше, ніж вона могла виявити свої спосібності керувати боротьбою майнерів.

Розгромивши організацію таким способом підприємці все таки ще не уважали себе за побідників. Їх непокоїв склад тодішніх майнерів. Він в більшості складався з робітників-емігрантів Західної Європи, для яких організуваність, класове розуміння справи не було новістю. Крім цього навіть після розгрому майнерської організації небезпека страйку не меншала. Насувався 1877 рік і як вже читач знає з попереднього розділу, пахло великими боями, страйковими зрушеннями, до чого доводила шаліюча криза.

Хоч вже 1877 року криза почала була слабнути, але депресія тривала ще два роки, і аж 1879 року в Сполу-

чених Державах починається нове господарче оздоровлення. Американський капіталізм, що щойно вибився з під контролі Англії, вже готовився серйозно до наступу на інші країни континенту.

І не тільки на окремі країни. Своїми розмірами країна дорівнює материкови Європи. Одночасно з велитенським розвитком промисловости відбувається концентрація капіталу і розвиток капіталістичних монополій, обеднання величезних капіталів в руках трестів. В свою чергу це надає ще більшого стимулу на якийсь час розвитку техніки, удичуванні системи виробництва. А все це разом дає країні усі підстави конкурувати не тільки з поодинокими країнами Європи, але з цілим європейським материком. І якщо європейські держави користають з колоній, то Сполучені Держави мають свої колонії в Південній Америці.

ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ.

В ЧАСІ КРИЗИ імiграція не припинялася, однак значно зменшилася в порівнанні до попередних років розквіту. Крім цього зменшується еміграція з країн Західної Європи, але натомість починає збільшуватися еміграція з Азії з одної сторони, даліше із Середушої, Полудневої й Східної Європи. Вугільні підприємці уважали за відповідне увести в індустрію робітників із тих країн, вибутися частинно робітників із Західної Європи. В порозумінні з перевозовими корабельними компаніями висилають своїх агентів до Австрії й Італії в першу чергу, а також до Польщі, що була частиною Росії. Саме в тім часі агенти тих компаній попадають на Угорщину, особливо до Словаччини й на Закарпаття й там вербують першу партію українських імiгрантів до пенсильванійських майнів, як страйколомів, або резерву, що в кожний момент можна їх зужити до боротьби зі страйком. Ці страйколами розпочинають масову еміграцію українських селян до Сполучених Держав. В початках незначними групами, а даліше — більшими. Усі вони їдуть до праці, не знаючи, що таке страйк і взагалі не ~~знаючи~~, що вони вербовані як страйколами.

Прибуття перших партій українських імiгрантів припадає на час, коли вже криза почала слабнути. В той спосіб ці імiгранти не відіграли безпосередньої ролі як страйколами, бо сподівані страйки не вибухли, але майнери прийняли їх не по приятельському, а ворожо. Хоч ці імiгранти прибули як “вільні” робітники, хоч саме тоді вже слабшала криза, все таки на них тяжило п'ятно потенціональних страйколомів і як до таких до них ставилися робітники довгий час. Нове пожвавлення індустрії вліккувало безробіття, до Сполучених Держав знов рушилася імiграція і 1882 року вона зросла до 800,000 осіб. Саме в тім році в Конгресі Сполучених Держав переходить пер-

ший закон проти іміграції, але виключно — з Китаю. Еміграцію з Китаю обмежено зразу на десять літ, опісля ще більше закон проти китайців загострено. З Китаю пускали до Сполучених Держав тільки студентів, купців, туристів і т. п. Деякі стейти пішли даліше і поширили заборону в своїх стейтах на усю монгольську расу, а в Каліфорнії, де було започатковано рух проти китайців, заборонено приймати до публичних, громадських чи державних робіт і тих китайців, що прибули до Сполучених Держав ще перед уведенням закону. Отже спиненням еміграції з Китаю зліквідовано одно джерело, звідки капіталісти могли діставати дешеву робочу силу. Замість того вони подвоїли заходи дістати більше імігрантів з тих європейських країн, що в деякім відношенні не багато більше мали вимог від китайців.

Слідуючі цифрові дані вказують, як еміграція пересувається з тих країн, що в початку колонізації країни дали колоністів, відтак робітників, властиво з Англії, Ірляндії, Німеччини, Скандинавії та Франції, з тих країн еміграція маліє, а замість того збільшується вона з таких країв як Австрія, Італія, Росія та інших (Румунія, Болгарія, Греція і т. д.).

В роках від 1885 до 1894 до Сполучених Держав з Англії і Ірляндії прибуло 1,189,236 імігрантів, з Німеччини — 982,940, зі Скандинавських країв — 562,611, з Італії — 474,235, з Австро-Угорщини — 476,478, з Росії — 379,241, з інших країн — 476,878. За друге десятиліття, то є від 1895 до 1904 цифри представляються цілком інакше: з Англії і Ірляндії прибуває — 560,620, з Німеччини — 276,106, зі Скандинавських країв — 384,779, з Італії — 1,137,377, з Австро-Угорщини — 1,017,216, з Росії — 768,598, з інших країн — 505,514. Цей зворот ще яркіше виявляється в дальших роках. 1907 року, приміром, на 1,285,000 усіх імігрантів на групу західно-європейських припадає лише 278,568.

Ставлення американського населення до імігрантів не все було однакове. Рання іміграція знаходила привітніші

умовини. І це цілком природно. Вона виходила з Західної Європи; англійці, німці, голандці й скандинавці. Ця іміграція була посвячена з населенням кровю, мовою і культурністю. Ця іміграція була краще познайомена із умовами життя, скорше могла акліматизуватися, зжитися з умовами. І найголовніше — ця іміграція рекрутувалася переважно з кваліфікованих робітників, індустріальних робітників. Крім того вона припала на час, коли в Сполучених Державах були великі простори не заселені, коли легко можна було набутися землю із земельного фонду. Отже до тої іміграції населення Сполучених Держав, як те, що тут роджене так і старі імігранти, ставилися по приятельському, або бодай індеферентно.

Інакше ставлення до імігрантів було пізніше. Ми вже знаємо, як відносилось населення, переважно робітниче, до китайців. До іміграції із славянських країн, до італійців, відношення було не багато краще як до китайців. Від того часу майже усі робітничі угруповання ставилися до імігрантів неприхильно. Зі своєї сторони буржуазія робила все, що могла, щоби між робітниками витворювати такі умовини, що перешкаджали б солідарности. Перший отвертий виступ проти іміграції взагалі зроблено в Бостоні 1896 року через утворення Ліги за Обмеження Іміграції. Агітація тої організації здобула собі великий вплив в рядах Американської Федерації Праці, що в свою чергу, сприяло уводженні час від часу постанов в некористь іміграції. До війни деякі закони проти іміграції вже були досить драстичні, хоч вони не спинювали такої. Саме в роках від 1900 до 1914 року, то є до початку війни, до Сполучених Держав прибуло найбільше число імігрантів.

ПЕРШІ КРОКИ НА АМЕРИКАНСЬКІ ЗЕМЛІ.

ТІЛЬКИ НАДЗВИЧАЙНО вправна рука письменника змогла б зобразити подорож емігрантів до Америки в перших роках. Звичайно, вона в краю починалася від того, що агенти обіцяли емігрантам великі гарні “з чотирма коминами” кораблі, добрий харч, догляд, всякі вигоди і ріжну приману. За те емігрант мав зложити певну суму грошей на шифкарту. Емігрант, як це схарактеризував Іван Франко, був великою і ніде в світі ніколи небувалою дитиною. Йому треба було опіки на кожному кроці. І агенти ним добре “опікувалися”, ця опіка знайшла вислів в імігрантських піснях:

...Агенти — добрі люди
Тай добре нас радять:
Від нас гроші забирають
Тай далі провадять.

А про той великий корабель “з чотирма коминами”:

Ой не було тої шифи
З штирма коминами,
Але на тій нас повезли
Що їздять волами.

Емігрантів звичайно на кораблі погано годували. Пожива лиха, варена парою, при цьому вона нічим не подібна до свіжої селянської їди, що, хоч яка вона в краю була проста, було її обмаль, але смашна. На кораблі була тіснота, а переважно на спідних покладах, де запаковували емігрантів-селян як селедці в бочці, не можна було дихнути. А ці люди в краю звикли до свіжого і чистого повітря. При цьому поки до корабля дісталися, вони були вимучені, перестрашені, прибиті тугою. Додати до того “морську хворобу”, що обов'язково її мусів пережити емігрант і лихе поводження корабельної обслуги а тоді можна собі уявити цю нещасну подорож.

Ліжка на кораблі між покладами, де переважно розмішували емігрантів.

Імігранти-вуглекопи при роботі.

Але емігрант по геройськи зносив усі ці нещастя. В ньому глибоко була вкорінена одна думка, одна правда і велика як сам світ надія: дістатися до Америки, до тої чудної, майже казкової країни. А там —

Ось там будем пане-брате
Гроші заробляти!
Ось там скинем пане-брате
Жебрачу свитину,
Ось там всі позадагаєм
Панську сурдутину.

Після кількатижневих мук, впрост тортур, емігрант допливав до Америки. На вступі його вітала статуя Свободи, про яку він чув безліч легенд та всяких містерій. І про цю статую імігранти не забули в своїх імігрантських піснях. Вона їм також остала в пам'яті, і вже діставшись до Америки, вони її схарактеризували:

Ой, бо славна се фігура,
Зветься "Свободою",
Сильну руку простягає
В гору над водою,
Немов вона призиває
Де себе в гостину...
.....
Тільки-ж тої слободоньки
Тільки-ж тої волі.
Що фігура ця студенна
На широкім морі.

Нарешті наш імігрант після елісайлендських клопотів знайшовся на "вільній землі Вашингтона". Він виснажений, вихуднілий, зломаний душевно й фізично. Мрії його, остаточно, здійснилися. Його рідне село, жінка й діти, або рідня — далеко за ним, до них він не верне скоро, хоч як хотів би. В нього нема грошей на поворот. На якийсь час дорога повороту цілковито перервана. І тому одне перед ним: роботи, роботи і ще раз роботи. А відтак — гроші, долари, відробити за шифкарту і заробити на другу й назад до дому, до рідні, до села...

Перші імігранти осідалися переважно в Пенсилвенії,

а відтак на атлантийському узбережжі взагалі. Майни були першим місцем праці імігрантів, бодай для подавляючої більшості. Коли зважити, що робітники не приймали їх тут з отвертими раменами, як і те, що майже усі ці імігранти були селяни, додати до того, що вже 1905 року з усіх українських імігрантів прибувших до Америки було 63% неграмотних, а цей процент був більший в початках приїзду до Америки української іміграції, — тоді перед нами стане ясною картина, як і наскільки наш імігрант був випосажений до умов життя на чужині, як він себе почував.

Будучи селянином, що ніколи фабрики не бачив, наш імігрант в краю знав про майну як місце в Америці, де “можна добре заробити”. Насправді він не уявляв собі усього того, що побачив в тій майні. Процес добування вугілля був для нього незрозумілий. Багато, зрештою, з тих імігрантів у вічі вугілля не бачили в краю. І коли йому говорили, що він в майні може заробити два а навіть два з половиною долара (на тодішні відносини це була добра платня), то він перше всього інтересувався скільки то буде в переводі на австрійські корони, а потім — скільки таких доларів дістане за місяць, рік... В нього виходила величезна сума. Це ж десять-дванадцять корон денно. У пана на фільварку він навіть корони не міг заробити...

Нарешті — майна. Справжня майна, не уявлена, не в доларах. Страшні, чорні челюсти в підземеллі. І в цій майні “бос” непривітний, ба й старші майнери не свати. Чужість кругом. Чорно, страшно й дихати нічим.

І наш імігрант скоро переконався, що він уявив собі майну не з властивого боку. Він переконався, що неправильно майну представляти собі в доларах. І вже в перших днях в нього склався інший образ про майну, більше реальний:

Нема там і дня такого,
Щоби що не сталось;
Тому побив уголь плечі,
Того поламало...

Ось така майна. Імігрант починає витверезуватися, його лишають фантастичні мрії. Але що він зробить? Що він може зробити? Він мусить відробити за шифкарту, мусить заробити на другу, мусить післати жінці й дітям, або родичам... Мусить!

Не усі імігранти осілися там, де прибули, як і не усі остали в майнах. Не для усіх було місце в майнах, хоч вони, як вже бачимо, не були аж так дуже приманчивими. Треба було многим імігрантам оглядатися за іншою роботою, в інші місцевости переходити. Не знаючи мови, звичаїв, не обізнані із зарібковими відносинами, одним словом — неначе сироти вони знов знаходили того ж таки опікуна, що їх до Америки доставив; агента. І агент їх шукав. Виглядало, неначе імігрант і агент це нерозривна спілка. Один без одного жити не можуть.

Агенти скоро знаходили місце для імігрантів. Вербували їх до всяких робіт, переважно простих, тяжких, бо до більше складних робіт імігрант-селянин не надавався. Агенти часто висилали імігрантів в далекі околиці, а навіть за страйколомів, про що, звичайно, імігранти довідувалися вже на місці праці і що часто дорого їх коштувало.

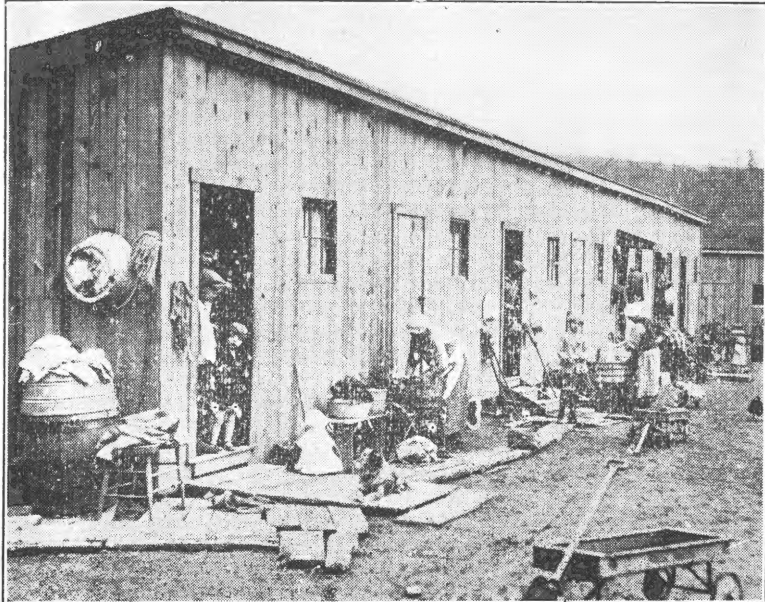
В перших початках імігрантів вербовано до майнів в Колорадо, Миннесота, а навіть до стейту Вашингтон. Вербовано до копалень золота, вугілля, залізної руди, до копання каналів, до лісових робіт, до прокладання залізничних шляхів, до будови нових гостинців. Їм плачено часами половину менше, як старим робітникам, американцям чи старшим імігрантам, що були вже з'американізовані. Це викликало ненависть зі сторони послідних проти імігрантів. На них часто нападали, били їх, виганяли з праці.

Та й робота була рабська. Особливо при будові нових залізничних шляхів, в лісах. Часто ця робота відбувалася під озброєною вартою, аби імігранти не втікали, аби хоч відробили за транспорт і те, що підприємець заплатив агентови. Умовини праці жахливі, при цьому львина части-

на їх заробітків йшла на поживу. Бували випадки, що імігрантам вдавалося вирватися з під озброєної варти й сотні миль лісами вони голодні втікали перед погонею. По дорозі такі збігці заходили до мешканців з проханням поживи. Але нерado їх приймали, бувало що й собаками цькували.

Такі були перші початки українських імігрантів на американській землі. Згодом положення імігрантів покращало в міру довшого їх побуту, що ніби стабілізувався, як і в наслідок того, що новоприбувшим вже не треба було скитатися в невідоме, як першим імігрантам, бо вони приїжджали переважно до знайомих, бодай до земляків і скорше при допомозі їх присвоювалися до умов, а навіть ставали на роботу з приводу знакомства з “притенсії” в тих фабриках чи майнах, де знакомі працювали. І взагалі славянської іміграції ставало більше, отже наш імігрант вже скорше міг порозумітися, не чувся так осиротілим на чужині. В кожному однак випадку, як українські імігранти так і славянські взагалі, що рекрутовані в більшості з поміж селянства, при цьому з країн культурно відсталих, уважалися за найпоганіших індустріяльних робітників. І така оцінка робилася не на підставі національних чи расових пересудів, як це звикли вірити, а на підставі досвідів, що вдійсности так було. Селянин в індустрії хоч він вже скинув селянську свиту і називається робітником, не міг рівнятися під оглядом продукційности з дійсним індустріяльним робітником. І тому робітничу силу імігрантів оплачували найдешевше, її брали до найпростіших робіт. Звичайно, якість українського імігранта, як робітника, кращала, скоро зростала і після кількох років праці в певній галузі індустрії він вже міг досягти кваліфікації пересічного фабричного робітника.

Але ставлення до нього все таки не скоро перемінювалося на краще. І до цього були певні причини. Раз на ньому тяжило деяке опередження серед американських робітників. Але ці опередження можна було дуже скоро ліквідувати. Американські робітники скоро визбуваються вся-

“Шанди” збиті з дощок, крізь які віють вітри, протікає дощ, в яких часто доводилось жити імігрантам.

ких опереджень. Тільки лихо в тім, що імігрант не міг, не умів, зі свого боку сприяти до скорої ліквідації опередження до нього. Він страшно тупо засвоює собі мову країни, в якій живе, він в своєму житті тримається оподалік від способу життя американського робітника. Це ж не секрет, що в Америці можемо знайти чимало українських імігрантів, що живуть в цій країні і по 25 років, а заледво що можуть англійською мовою розговоритися в буденних справах. Це може видатися дивним хіба для тих, що не знають Америки. Ті, що знають, не дивуються. Імігрант у фабриці знаходив у великій скількості інших імігрантів. Поміж ними мови навчитися не легко. Усі вони в роботі покористовуються жахливим жаргоном, мішаниною. Навіть американці, що тут роджені, працюючи з імігрантами змушені привикати до такої мішанини — мови, в якій більшість слів тої мови, якою говорить найбільше робітників, що працює у даній фабриці.

ПІЗНІШЕ РОЗМІЩЕННЯ ІМІГРАЦІЇ.

МИМО ТОГО, що іміграція переважно із селянства, вона не проявляла великого потягу до праці на землі. Маємо на думці загал іміграції, а не виїмки. Перший крок імігранта на американській землі і вже він — робітник у фабриці, чи майнер. До цього склалися дві причини. По-перше їдучи до Америки наш селянин мав точно означену мету. Він їхав заробити грошей. Мав побути в Америці рік-два і вернути до краю. І тому він шукав якнайбільше поплатної роботи, хоч би вона була якою небезпечною, чи тяжкою. Годі йому витрачувати час на вигоди. Ніколи піклуватися за здоров'я, чи навіть життя. Заробить, поверне до краю, там він і відпочине і краще заживе. По-друге про ферму він і мріяти не смів ще й тому, що набути ферму треба мати багато покладних грошей. Але й на тім ще не кінець. Спосіб фермерування в Америці був для українського селянина майже такою новістю, як робота у фабриці. Треба було вперед вчитися фермерувати. Це означало — найматися наймитом у фермера. Тимчасом такого рода праця менше поплатна і було б недоцільним з точки зору його мети приїзду до Америки.

З тих двох причин українські імігранти в своїй масі ставали індустріяльними робітниками. Розміщення іміграції в початках, як ми вже говорили, було обмежене до Пенсильванії, Нью Йорку, Нью Джерси і в часті в стеях Нової Англії. Згодом воно поширилося і на дальші стеги Огайо, Ілліной, Мериленд, Мішіган, Індіана, Вірджинія і т. д. В перших трох десятиліттях, а навіть більше, майже аж до світової війни, українська іміграція займала дуже обмежену кількість родів занять. В майнах — під землею або на верху. Робота проста, тяжка, небезпечна. В залізних фабриках, також на простих роботах і вже згодом в деяких цехах можна було знайти українського

імігранта на роботі помічника. При зрубці дерева, особливо в стейтах Нью Гемпшир, Мейн. До тих робіт найбільше рекрутовано українських імігрантів з України. В більшості — робота в зимові сезони.

В тартаках, як прості робітники і помічники. Літом при будові залізниць і шляхів взагалі. (Імігрантів переважно наймали возити землю, шутер, носити швелі, шини і т. д.) При копані каналів. В цементовнях можна було знайти велику скількість українських імігрантів, а в деяких число їх доходило до подавляючої більшості (Нортгемптон, Па., Гудсон, Н. Й. і інші). В цементовнях на початках іміграція давала робітників до каменоломів та інших подібних робіт. З неї рекрутувалися доглядачі коней, фірмани (поки авто-троки не були вживані). В цукроварнях (переважно в ньюйорському і джерзіситському стейтах). У фабриках мила, гарбарнях, у фабриках паперу. Пізніше багато українських імігрантів знайшли заняття в текстильній промисловості, остаточно в пральнях, частинно в огородництві, а також в харчовій індустрії. В харчовій індустрії і текстильній, як також до домашньої обслуги наймалися в більшості жінки та дівчата. Тільки в пізніших роках можна було в частині запримітити українських імігрантів в кравецькій індустрії.

На передодні війни і в час війни іміграція переселяється там, де індустрія розгортається з більшою поспішністю. В мішіганському стейті в початку іміграція не мала при чім спинитися, за винятком частинно в майнах, і то в дуже малій скількості. Але розвиток автомобілевої індустрії притягнув до мішіганського стейту великі маси українських імігрантів і сьогодні той стейт вважається одним з головних, де розмістилася іміграція.

Весь час від самого початку аж до війни іміграція відзначається кочовничістю. В додатку до того більшість іміграції не тримається одного рода заняття. Мало між імігрантами знайдеться таких, що не працювали б в кількох галузях промислу і не виконували б різних робіт. Нинішній майнер, приміром, міг працювати колись в за-

лізній фабриці, відтак стратив роботу, пару місяців працював на фермі, потім знов був пів року без праці, знайшов роботу в текстильній фабриці, опісля перейшов працювати на залізничній дорозі, видалений з праці блукав кілька місяців без роботи, поїхав в тім часі до знаомого в майнерські околиці і там остався працювати зовсім випадково. Зразу гадав заробити пару доларів, відтак привик і остав, а може через те, що оженився там і “загосподарився”, отже там вже осівся на довше. Така або подібна історія з кожним імігрантом в Америці. І навіть більше: майже те саме переживає в Америці кожний робітник.

Робітник в Америці менше привязаний до одного місця, до одної фабрики й до одного рода заннятя як, приміром, в європейських країнах, а імігрант ще менше. Це зокрема відноситься до передвоєнного періоду, коли іміграція була справді тимчасовою. Тоді була можливість без перепон виїжджати з Америки і знов повертати. Зв'язки з краєм були тісні, ще свіжі. В додатку до того імігрант ніде не був зжитий до одного місця, аби його могло щось прив'язувати і коли тільки чув де про більші заробітки, звивав свої манатки і їхав.

В часі війни це трохи змінилося. Іміграція стала більше стабільною, виїжджати до краю й повертати було неможливо. Навіть грошей не можна було висилати. При цьому було подостатком усюди праці і платня збільшилася. Отже перестала існувати потреба скорого й постійного переходу з місця на місце. В додатку до того імігрант непевний був, що станеться в краю після війни, як війна скінчиться, що діється з його родиною, чи взагалі він поверне до краю, а як поверне, то чи остане там. На такі запитання ніхто не міг відповісти. І ця непевність витворювала в більшості імігрантів погляд, що нема чого забиватися, треба трохи про себе подбати. І коли вже імігрант і не працював з тої чи іншої причини місяць або два, то він не квапився переїжджати в другу місцевість шукати за роботою, а відпочивав якщо в нього були

гроші, чекав, що трапиться нагода й він знов поверне “до своєї роботи”.

Крім цього війна значно поширила роди заняття імігрантів. Це сталося в наслідок того, що іміграція вже трохи освоїлася в індустрії, познакомилася з тутешніми відносинами, і в значній мірі підвищила свої кваліфікації як індустріяльних робітників. Дальше — механізація виробництва і стандартизація, славна тейлорівська система, що значно спрощує найскладніші виробничі операції, які може виконувати і менше кваліфікований робітник. В додатку до цього війна забрала чимало кращих молодих людей до служби, індустрія в наслідок війни стала шалено зростати, і тому навіть до важніших робіт можна було дістатися імігрантові. Саме в тім періоді серед іміграції велика тяга до підвищення виробничих кваліфікацій, бо це означає більшу платню, кращі умовини праці, “легчу роботу”. У вечірніх технічних школах, що в Америці досить поширені, не тяжко було знайти молодших і навіть старших імігрантів. Багато імігрантів беруть позаочні курси. Там-то-тут відкриваються технічні школи. Стати більше кваліфікованим робітником — ось загальне бажання імігрантів, за винятком старших віком, як також неграмотних, яким бракує елементарного початку вчитися.

Разом з тим іміграція чимраз більше асимілюється з умовинами, з обичаями. Починає краще розуміти мову, а навіть трохи нею говорить. В цім переродженні іміграції відіграє велику роль нова генерація, роджені тут діти, що фактично стають живим і природним звязком поміж минулим імігрантів і теперішністю. Все це у великій мірі впливає на визначення напрямних у побуті імігрантів в майбутньому.

ЖИТТЯ ПЕРШИХ ІМІГРАНТІВ.

В УСІХ ПОЧИНАХ український імігрант на американській землі виходив із настановлення, що тут він приїхав на тимчасовий побут аби заробити трохи гроша і повертати до краю. Випроваджаючи його до Америки йому говорили і наказували: не забувати за рідних, часто писати листи, а якнайскорше прислати гроші. Якщо були зв'язані з його поїздкою до Америки довги, то їх треба безперечно і якнайскорше сплатити. Коли ж довгів не було, то обов'язково треба прислати пару соток доларів на докуплення пару моргів поля, на будову хати, чи стодоли, на скріплення господарства. Це мало на імігрантів такий вплив, що в початках вони ані не старалися живитися з тутешніми умовами, з порядками, не за-своювали собі мови, обичаїв, не хотіли навіть брати при-міру з інших, більше культурно-розвинених імігрантів, чи американських робітників. Майже кожний імігрант старав-ся бути ощадним до смішности, старався зменшувати свої видатки до мінімуму, а навіть голодував, щоби якнай-скорше заощадити гроша й утікати до краю. До цього сприяло ще й те, що на сто імігрантів щонайменше 95 були розчаровані Америкою. Виморені в краю, натерпів-шись дорогою, не привикші до фабричних чи інших тяж-ких робіт, імігранти в перших роках побуту в Америці майже заламлювалися фізично.

Але ж виходу не було. Треба було мучитися і тому треба старатися, аби якнайскорше кінчилися ті муки. Саме в такому розчаруванні багато імігрантів починає сум-ніватися, чи добре вони зробили, що поїхали в Америку, чи справді тут їм не гірше як в краю. Ці думки знайшли вислів в імігрантській пісні:

Чи се лихо, що хлопови
Брали за довг поле,
Чи се лихо, що не дало
Спочинку ніколи;

Чи се лихо, що тягнуло
Парубків в рекрути,
Чи се лихо, що у наймах
Не дає дихнути

І виложивши так усі ці лиха, що селянина гнали з під рідної стріхи за море, страшні лиха: за довг поле беруть, в рекрути стрижуть, найми дихнути не дають, імігрант порівнює їх тим лихом, що на нього тут чекало:

...затягне кашлем груди,
Западуться очі,
А лице твоє як стане
Чорніше від ночі;
Як із серця твого вийде
Жалю ціле море —
Оттоді питаєш, брате,
Котре більше горе...

І годі йому вирішити, “котре більше горе?”

В таких настроях і з такими міркуваннями та переживаннями імігрант не інтересувався громадськими справами, зрештою, він і в краю стояв оподалік від “політики”, не інтересувався світом, бо в більшості був неграмотний, не знав нічого про робітничий рух, а юнія, про яку він дещо чув від ворогів юнії, була для нього чимсь страшним, незрозумілим, дивовижним, він згадувати про ню боявся.

Додати належить і те, що не було кому вияснити йому того, що йому було незрозумілим, не було ніякої установи, щоби впливала на нього, допомагала йому.

Одинокою розрадою, місцем розривки, були сальони-корчми, які з туги й скуки імігрант став часто відвідувати. Велика частина імігрантів після якогось часу свого побуту в Америці в сальонах потопила свої плани, в горілці шукали остаточно розради на усі імігрантські лиха. Багатьох імігрантів ці сальони задержали в Америці на довше, а деяких на весь вік, бо замість перших замірів ощаджувати, вони все пропивали.

Упослідженими імігранти були не тільки на виробництві, але й під кожним оглядом. Вистарчило перейтися індустріальним містом, поглянути на доми й вулиці, і можна

було без помилки пізнати, де замешкують імігранти. Ще й тепер є багато місцевостів, в яких, з привички від попередних років, власнителі мешкань не хотять наймати українським, польським, словакам й росіянам мешкань, мимо того, що ці славянські імігранти сьогодні вже різняться від себе з перед 20—30 літ тому. Було б помилкою звалювати усю вину за бруд, безпорядки, що звичайно панували в мешканнях імігрантів на саму їх некультурність, хоч і це грало чималу роллю. Головна причина цього лиха була в тім, що імігранти не могли платити за добрі й здорові мешкання. Крім цього колишнє помешкання імігранта, — це був улії, в якому замість бжіл люди тиснулися. Кожна родина імігранта мала велике число пожильців, так званих “бортників”. Число їх доходило часто до 20 і навіть більше і усьому мусіла дати лад одна жінка, навіть з пранням білизни включно і варенням обідів та сніданків. Звичайно платили пожильці за мешкання дешево, бо цього вимагали їх плани тимчасового побуту в цій країні, плани — “ощадження”. Так жила подавляюча більшість імігрантів. Траплялися між імігрантами більше “підприємливі”, хитріші, що після кількарічного побуту бралися за “бизнес”. В перших початках той “бизнес” був або шинкарський, або крамничний. Переважно закладали крамниці зі споживчими продуктами.

* * *

Те, що ми говорили до тепер, відноситься в більшості до періоду доорганізаційного, він тягнеться аж до 1884 року. До того часу імігранти не творили ніякого організованого життя. Все “громадське” життя ограничувалося біля шинку “краяна”, чи просто “земляка”, або так званого сальоніста. Агент, що в нього можна було залагодити деякі конечні справи — він же був і “банкір”, що часами передержував гроші й висилав їх до краю — був найвищим дорадником імігранта. Потім ще “гросерник” і бос — це були ці люди, що мали рішайучий вплив на імігрантів. Про якісь організації, товариства,

пресу, літературу — мови не було. Все це було імігран-
тови чуже, непотрібне. Бодай йому так здавалося.

Цей період кінчився з приїздом попа І. Волянського до
Америку 1884 року. В тім році починається “організа-
ційний” період, а в 1886 році повстає перша церква в
Шенадоа, Па. Волянський вспів зрушити імігрантів до бу-
дови церков. І це природно. 63% неграмотних селян.
Серед таких імігрантів легко пробудити те, з чим во-
ни жили в краю, в селі, що їм передано в спадщину,
що становило весь їх духовий добуток. Церква. В не-
просвіченого селянина, вимученого фізично на іміграції,
прибитого тугою за краєм, вона була якимсь на свій лад
виразником його етичних почувань і крім того, зобов’язу-
валася ним заохочувати на чужині, а зокрема після смерті,
якій він часто під землею заглядав у вічі. Будучи мало-
культурним імігрант відчув потребу чимсь заспокоїти по-
рожнечу на іміграції, що повстала в наслідок довшого
роз’єднання з рідними, зі селом, з країною, в якій ро-
дився і виріс.

Але було б помилкою гадати, що імігрант відчув
брак церкви тільки з релігійних мотивів. Ні, він відчув
брак якогось громадського життя, хоч не гаразд уявляв со-
бі його. Бували ж випадки, що навіть до церковної спра-
ви бралися такі, що вже в краю не інтересувалися
церковними справами, зовсім не вірили в ніякі посмертні
раї чи пекла. Церква — це була для імігрантів в той
час перша і найпростіша і для них найзрозуміліша форма
організації, а вони організації потребували. Коли б хтось
був уміло підсунув їм інші проекти, інші пропозиції,
то вони, бути може, були б прийняли їх замість церкви.
Тимчасом організаторська роль серед імігрантів припала
попам, бізнесменам, і вони направили увагу імігран-
тів на будівництво церков.

В будівництві церков відігравали велику роль, часом
навіть більшу як попи, бізнесмени. І не обов’язково укра-
їнські бізнесмени. Про те, як дістався до Америки піп
Волянський, описує Юліян Бачинський так: Кароль Райс,

литовський імігрант, був “банкіром” (очевидно, тодішнього типу і серед імігрантів) в Шенадоа, Па. Він обслуговував українських імігрантів. Пересилав їм гроші до краю, залагоджував інші нотарияльні справи. Часто вживав він з ними в розмову на тему церкви, що добре було б, як би така була в Шенадоа. Імігранти жалілися, що не знають де і як їм попа роздобути. Розумніший від них Райс написав до галицького митрополита Сильвестра Сембратовича прохання, імігранти під тим проханням підписалися, вислали до Сембратовича трохи грошей і за якийсь час приїхав до Америки піп Іван Волянський.

Чому бизнесмени були заінтересовані організуванням церков? Невже їм ходило про душі імігрантів, аби часами до некла не потрапили по смерті? Ні, бизнесменам церкви були потрібні більше як для імігрантських душ. Енергічніші, спритніші, розумніші крамарі уважали за конечне організовано звязувати людей зі своїми торговельними ділами. Треба було якоїсь особливо-громадської інституції. Церква в той час, більше як тепер — могла до того надаватися. Отже інтерес крамаря вимагав, аби він став на чолі церкви, в комітеті, аби про нього піп висловився гарно з амвони, аби в той спосіб підчинити собі цілу громаду, аби мати до неї право звертатися за піддержкою як “свій до свого”. І не обов'язково ці крамарі мусіли бути українського походження. На примірі хто занявся спровадженням Волянського до Америки бачимо, що справами будови українських церков в Америці займалися усі ті, що мали з неї посередно чи безпосередно користати. Такі доробкевичі кидали кличі, вибірали себе комітетовцями, дораджували, організували, відтак біля церкви осідалися з крамницями чи корчмою, поминувши це, що зарабляли на будові, брали комісове від контракторів, — здирали з імігрантів останню шкіру, розпичували їх, баламутили і без того темний народ.

РОЗДІЛ II.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ПЕРІОД.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ПЕРІОД починається будовою церков на іміграції. Його можна назвати церковно-організаційним періодом. Щоби його відповідно розслідувати, вивчити, — потрібно багато часу, на що ми, нажаль не можемо собі дозволити тим разом. А справа ця дуже важна. В нас на іміграції ніхто нею не займався і ще й тепер не займається. Ті, що мають змогу, розпоряджають матеріальними засобами, часу в них подостатком, — не візьмуться за цю роботу, навіть не зіставлять даних, не зберуть фактичних матеріалів*). І це не випадок. Зібрати ці фактичні матеріали з початків організаційного життя іміграції, хоч би в який спосіб їх передати до публічного відома сьогодні, коли вже іміграція під кожним оглядом виросла і стала більше критичною, свідомішою, — це був би акт обвинувачення проти тих, що ще й сьогодні претендують на опікунів іміграції.

* * *

Від 1880 до 1886 р. в Сполучених Державах відбуваються великі класові зрушення. Робітничий рух переживає нечуване до тепер піднесення. Розгортається боротьба за вісім-годинний день праці. 1884 року Американська Федерація Праці на своїй конвенції в Шікаго приймає резолюцію, в якій говорить, що від 1886 ро-

*) Крім книжки Юліана Бачинського дотепер не появилася ані одна серйозніша праця друком про іміграцію. Книжка Бачинського — багата інформаціями. Написана вона перед війною під загонюючим "Українська Еміграція". Видана 1914 року, пару років пізніше від часу написання. Але її постигла незавидна доля. Якимсь чином вона була знищена, заледви 600 примірників було розповсюджено. Були пояснення, що сталося це в наслідок вибуху війни. Та були й інші пояснення: чиясь рука скрито керувала саботажем тої книжки. Книжка ця, повторяємо, хоч багата матеріалом, але далека від справжнього підручника для вивчення історії української іміграції в Сполучених Державах.

ку усюди має зобов'язувати всім-годинний день праці. Вибухає ціла низка страйків. 1884 року страйкують текстильники у Фол Рівер, Масс. Страйк продовжується 13 тижнів. Для зламання страйку спроваджують страйколомів, між якими велика часть — імігранти славянського походження, отже і українці. В тім році вибухає страйк в Синсинаті, Огайо. А дальше в Трой, Н. Й., в місті Нью Йорку, у вугільному районі стейту Огайо страйкують майнери, в Лемон і Джолет, Ілл., застрайкували робітники в каміньоломах — самі імігранти і негри — згодом страйкова хвиля охоплює усі стейти. Страйки бушують кілька років. 1886 року на страйк вийшли робітники в різних Шікаго, а першого травня працюючі з ентузіазмом стрінули страйк як боротьбу за вісім-годинний день праці. Цей період дійшов кульмінаційної точки на Гаймаркеті в Шікаго, що довело до повішення чотирох робітничих провідників, Смайса, Парсона, Фішера і Енгела.

В цьому періоді серед українських імігрантів розгорнуто кампанію за будовою церков. Вісти про те, що в Галичині вже в тім часі стали замітними певні звороти до радикалізму серед селянства, на іміграції не могли відбитися. Манія церковщини охоплює іміграцію. Все більше і більше прибуває з краю попів, до діла взялися бизнесмени, свої і чужі, а подекуди в маленьких індустриальних центрах і компанії допомагають будувати церкви.

Перша церква, як ми вже згадали, повстала 1886 року в Шенадоа, Па. Побудовано її під керівництвом попа Івана Волянського. В тім самім році, рівнож під керівництвом Волянського, утворилися в кількох місцевостях церковні комітети, що мали займатися збіркою грошей на будову церкви, для закупна місця під церкву. Такі комітети були поорганізовані в Джерзи Ситі, Н. Дж., Фрінленд, Па., Кінгстон, Па., Шамокін, Па., Вилкс Берри, Па., Олифант, Па., Гейзелтон, Па., Міннеаполіс, Мінн. Рік пізніше була вже побудована друга церква, в Кінгстон, а ще рік пізніше — в Фрінленд. 1889 року вже були побудовані церкви в усіх вище вимінених місцевостях. Тим-

часом прибували попи із Закарпатської України і з Галичини. Зразу приїзді попи стрічали деякі труднощі зі сторони церковних властей, через те, що не було вияснено відношень римо-католицьких єпископів до греко-католицької церкви в Америці, але згодом справу цю було вияснено й залагоджено так, що вже без труднощів попи діставали дозвіл на виїзд до Америки.

Манія церковщини охопила була цілу іміграцію. Факт, що в країні зростає робітничий рух, робітничі організації, відбуваються страйкові бої, в яких беруть участь також імігранти (ірляндці, англійці, французи, німці, чехи і навіть серед поляків помітно радикальні настрої), немає майже ніякого впливу на українську іміграцію, ані славянську взагалі. І навіть те, що в Галичині вже почалася була формувати радикальна партія, що в той час вже досить різко виступала проти клерикалізму, — навіть те в ніякій мірі не відбилося на іміграції. Дійшла ця манія будови церков до таких розмірів, що 1896 року “Свобода” змушена була звернутися до імігрантів із закликом: “Не будуйте каплиць!” бо “незадовго буде більше церков в Америці як руських родин”.

З кінцем 1898 року в Сполучених Державах вже було 51 греко-католицьких церков. Рівночасно з будовою церков будували біля них помешкання для попів, закуповували землю на цвинтарі. Крім того виростали і православні церкви, що також повставали коштом українських імігрантів, головню із Закарпаття, Лемківщини і деяких москвофільських округів Східної Галичини та Буковини. Слід додати, що певна частина імігрантів вписували себе до костелів, переважно в тих місцевостях, де ще не було церкви. Потім хоч і була вже українська церква то все ще ці люди трималися костела з привички. Бували такі випадки, що в деяких римо-католицьких парохіях половину усіх парохіян становили українські робітники.

Таким чином імігранти стали об'єктом жиру для попів. Чорна тична попів, що наїхала із Закарпаття, була переважно мадяронами, як їх тоді називали, то

є — слугами мадярських магнатів, що панували на Закарпатській Україні за час Австрії. Більшість галицьких попів були “чисто-австрійської орієнтації”, репрезентанти “тирольців сходу”, частина австро-польської орієнтації, особливо під впливом школи “нової ери”*), частина москвофільських поглядів.

Ця розподіленість на три основні групи попів давала їм можливість і підклад до роз'єднування іміграції між собою на релігійному і національному тлі. Згодом ця розподіленість стала важним стимулом до надзвичайної активності до розгортання жажливої боротьби одних проти других. В імені групи проводилося мобілізацію проти двох інших груп. В мобілізації покликалося на все, що тільки можна було вишукати для подразнювання релігійних і національних відчуттів серед імігрантів. Боролися греко-католики проти православних, боролися закарпатські “мадярони” проти галицьких “польонофілів”, лаяли себе взаємно як тільки могли і вміли. Сварні зростали і це ще більше поріжнювало робітників між собою, чимраз більша ворожнеча зростала. Але усі попи на іміграції гадали в першу чергу нажитися і нічого більше. Їхні політичні орієнтації мали послужити лише занавісою, засобом в боротьбі з опонентами.

*) “Нова ера” починається від 1890 року. До того часу в Галичині так звааний “народовецький” рух тішився демократичною за красою. Цю закрутку він втрачає з вириненням на політичному обрії, що було і так вузьке в тім часі, Олександра Барвінського. Барвінський доводить 1890 року до угоди з поляками. Ця угода була dokonана під напором австрійського уряду, що сприяв полякам і не хотів, щоби в Галичині велася боротьба між двома групами буржуазії. Отже наказував представникам “тирольців сходу” замиритися, погодитися з поляками і жити в згоді та мирі. Вплив на ту угоду мали деякі діячі в Україні. Тимчасом в наступом тої “нової ери” був заламався серед української буржуазії фронт. Дехто з “діячів” заламався. Різко виступили радикали і так звані молоді-народовці на чолі з Оленицьким. Слід замітити, що в початках іміграції ця проти-угодовська течія мала перевагу серед попів в Америці. Нестор Дмитрів, Микола Стефанович, Іван Ардак, Бончевський — ці попи прибули до Америки першими і їх звали “попик-радикали”. Очевидно, що той “радикалізм” був умовний.

Саме тоді розпочинається попівська западня. Юліян Бачинський так описує цей період:

“З приїздом тільки нових греко-католицьких священників розпочалася горячкова будова церков... але рівночасно з тим і завзята боротьба між самими священниками за парохії. Кожний хотів захопити якнайлучшу парохію, в першій мірі зорганізовану, таку, котра мала свою церкву. Але ті парохії були вже всі обсажені, тож кожний із свіжо-прибувших священників старався висадити з них дотеперішного пароха, то інтригами проти него, то лестними обіцянками церковним комітетам, а як то не помагало, то погрозами, щоби лише видобути від них для себе згоду на парохування в цій місцевості. Але то не все удавалося. Тоді вдиралися насильно в посідання церкви і парохіяльного дому і оголошували себе парохами тої громади; — той спосіб здобування парохії заїнавгуровано в 1897 році в Кінстон, Па.

“І так розпочався період найогидніших скандалів, який мало котра віроісповідність переходила в Сполучених Державах.

“До тих спорів за парохії втягнуто також громади, бо кожний з кандидатів старався між членами громади витворити для себе партію. Так і творилися дві, три партії по громадах — відповідно до числа кандидатів, і кожна попірала свого. З того приходило відтак до бійок перед церквою і в церкві, бо одна партія старалася впровадити свого кандидата до церкви, а друга старалася не впустити його а впровадити свого. Тоді вмішувалася в бійку поліція і впроваджувала до церкви того кандидата, котрого партія перша її покликала. “Побіджений” кандидат мусів тепер іти до іншої громади шукати місця — однак не все, бо декути кандидати так завзято опиралися при своїм, що оставалися таки на місці, відривали свою “партію” від громади — в порозумінні з яким “неузраним” биз-

несменом — і організували нову парохію в тій самій місцевості. В Гейзелтоні, Па. приміром, в маленькій м.сцевості, було 1894 року аж три грекокатолицькі парохії з трома парохами, і вся діяльність тих трох парохів зводилася до того, що кожний з них виклинав в церкві двох других, насилали один на другого поліцію, усі три видаляли собі взаємно парохіян”.

В цьому описі Бачинського міститься основна характеристика того періоду попівства взагалі. Боротьба попів, особливо із Закарпаття й галичан, доходила до таких скрайностей, що здається неймовірним. З церков вона перекидалася на широкий загаль, переходила з місцевостей до місцевостей. Утворювалися угруповання ворожі собі між імігрантами навіть там, де ще церкви не було і там відбувалися бої між тими групами.

Так розпалена іміграція воювала на чолі з попами за церкви, власне за поплатні парохії для попів. Тодішня преса відігравала в цій боротьбі першорядну роль. **Одні газети ставали по стороні одних попів, другі по стороні других.** Але одні і другі не погано характеризували противника. “Свобода” почала виходити 1894 року і була в руках галицьких попів. Звичайно вона бореться проти попів із Закарпаття. В однім числі під заголовком: “До всіх русинів в Америці і в краю” так писала про попів із Закарпаття:

“Безхарактерність, безсоромність, ненаситна жажда гроша, безсовістність, свиняча впертість руського перекінчика з мадярського табору, посвяченого на попа, переходить границі можливости — ту, в Америці...”

А далше:

“Проти мадярських форманів, перекінчиків, циганів, педлярів, купців, заволоків — є нашим обовязком виступити... Є нашим обовязком змалювати тую чесну громаду з переду і з заду, а відтак показати людям, щоб їй добре придивилися і пізнали, що не кожний ладан пахне”.

Так малюють “з переду і з заду” галицькі попи своїх колег із Закарпаття. Послідні, звичайно, не мали найменших труднощів перемалювати тими самими красками своїх галицьких колег. І тоді були одні праві і другі не брехали. Харестеристика вірна. Лише нещастя в тім, що імігрант, як із Закарпаття так з Галичини, в той час не умів зробити належних висновків з тих взаїмних попівських представлявань. Замість гонити від себе злодіїв, парохіяни розколювалися, відділювалися галичане від закарпатців, послідні від перших, замикалися в власному колі і годували “своїх” попів. Згодом те саме робили православні, а багато греко-католицьких попів вже в Америці ставали православними, щоби перетягти людей до своєї парохії.

Оця лють галицьких попів проти закарпатських, що ми її повище навели, була наслідком поразки галицьких попів в парохіях. Попи із Закарпаття були опанували кращі церкви, відповідніше, зорганізовані й багатші парохії, а галичанам приходилося прикріше, вони програвали. Звідси й той жаль і лють. В інших випадках справа малася наоборот. Був момент, коли програвали попи із Закарпаття. Тоді послідні називали злодіями галицьких попів, наводили факти і називали їх поляками, або польськими наймитами. За тим слідувало розбиття парохії на галичан і “угро-русинів” і замість одної церкви і одного попа — дві церкви і два попи.

З тої боротьби користали також православні. Вони вказували імігрантам на те, як греко-католицькі попи друкуються за жир, що їм не ходить про справи духовні і таке інше, доказували, що одні є наймитами поляків а другі малярів і що імігранти усі рускі і повинні такими остати, а остати можуть тільки тоді, коли стануть православними і таке інше. І так процвітав попівський бизнес.

Попівство страшно визискувало імігрантів. Без ріжниць чи це був піп із Закарпаття, чи з Галичини, греко-католицький чи православний. Усі вони дерли останню

шкіру з несвідомого “русина”, а в Америці американського майнера, робітника сталеварень чи цукроварні. А. Підкарпатський в календарі Союзу Українських Робітничих Організацій за рік 1926 в статті “Дещо про українську іміграцію та її організаційний рух” так переказує оповідання одного старого парафіянина Пітсбургу:

“Спершу нам жилося дуже тяжко. Але потому якось привикли, трохи полекшало, бо й роботу дехто вже мав лучшу і гроша в декого трохи призбиралося. Банували лише, що не було своєї церкви. Але одного разу вчули, що приїхав до нас свій єгомость. Всі були дуже раді і з цілої околиці почали горнутися до духовного отця. То він зараз почав казати нам проповідь. Змалював нас дуже великими грішниками, бо довго до сповіди не ходили і наказав, що всі мусимо якнайскорше сповідатися і не жалувати притім на бже. Людиська товпою стали пхатися до сповіди, грошей насипали ціду купу, а єгомость аж впрів, так працював при сповідді. Побачивши, що тут за багато роботи для нього одного, взяв собі помічника. Вийшов перед народ і проголосив, що їмость також духовна особа і що також може сповідати. Сіла попада на другім кріслі і сповідали обое. То ж то гроша вони зібрали, зібрали!”

Ми не входимо наскільки цей переказ правдивий, наскільки він переборщений. Ніхто не сумнівається, що над імгрантами попівство знущалося в неймовірний спосіб, дерло в них при кожній нагоді. Про попівську безстыдність, захланність, загально відомо. В Америці вона переходила границі понять. Для доповнення повищої характеристики попів з того часу (а зараз вони не кращі) наведемо переказ Юліяна Бачинського про те, як один з тодішніх “угроруських” попів “сповідав” уміраючого, а другий — “хоронив” відтату ногу робітника:

“...до ілюстрації хапчивости “на центи” і цинізму тих священників наведу два факти. Один для приміру,

як такий угорський священик, коли розходиться о долар, потрапить стягнути його не лише за цілого чоловіка, але й за його частину, а другий, що “для цента” потрапить навіть умерлого воскресити, щоби лише дістати за молитву “при умершім” і “за відпущення гріхів”. Загальнозвісним є між українською імігацією в Сполучених Державах случай, як один угорський священик умів промовити до амбіції і почуття гідности одного нещасного імiгранта, котрому ампутовано ногу, що той замовив в него величавий похорон для відрізаної ноги, і заплатив за це 14 доларів. Інший знов... спізнився до умираючого, та затужив за центами, які належалися б йому за молебні при умираючим, що хоч труп був вже зимний, мимо того “вислухав” ще в нім душу, і, щоби не пустити її і дати їй на дорогу розрішення, вхопив мертвого за горло і так довго держав, поки не відчитав усіх молитов і не дав розрішення. Відтак доперва казав їй іти і — забрав центи”.

І знов таки: характеристика повища вірна і у відношенні до галицьких попів.

Таких переказів можна навести десятки, сотки, тисячі. Дерли з людей за шлюб, хрестини, похорони, відправляли “служби божі” за здоровля і усякими іншими способами. Зарабляли при будовах церков, входили в коншахти з ріжними комітетовцями, фальшували книжки, переписували на себе церковні будинки, позичали для себе гроші титулом кураторів церкви, придумували найбільше вирафінювані способи обманства. І як звичайно злодії між собою гризлися за поділ награбованого, або за право грабити.

Тих попівських “подвигів” не слід забувати. Вітносины серед імiграції, які вони створили своєю “громадською” діяльністю як попи, і опісля як громадські “діячі”, безперечно утруднювали будьяку культурно-освітню діяльність, розеднювали напочатку одностайну у-

країнську робітничу іміграцію на кілька таборів, посварили ці групи між собою і наслідки цього посварення ще й нині ділають дошкульно.

Немає майже одної місцевости й сьогодні, в якій жили б українські імігранти, аби не було щонайменше дві парохії: католицька й православна. Та і між православними парохіями ще є “ріжниця”. Є православні “старого типу”, а є вже православні “нового” типу. Послідні звуть себе подекуди автокефальними, але що маса парохіян не гаразд сприймає цю назву то подекуди називають ці церкви “козацькими”. Існують подекуди протестантські групи і баптисти. Послідні однак не мають майже впливу на громадське життя іміграції.

Між тими релігійними угрупованнями постійно ведеться боротьба. Жити вони в згоді не можуть, бо попи одних і других церков між собою конкурують, як перші ліпші торговці конкурують між собою за покупців.

ЗАПОМОГОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ

СПОЛУЧЕНІ ДЕРЖАВИ між іншим відомі як країна, в якій існують могутні асекураційні організації, що заобезпечують людей на випадок смерті. Це великі компанії, що в кінці девятнадцятого століття стали розвиватися в колосальні фінансові інституції, а в початках двадцятого століття стали справжніми фінансовими гігантами. Сьогодні ці фінансові інституції є могутнім двигуном фінансової олігархії в країні. Майже рівночасно з тими інституціями повставали братські заповомогові організації, що їх закладали імігранти. Очевидно почин до цього дали не імігранти славянського роду, але західноєвропейські. Причина появи і першого і другого рода організацій та, що в Сполучених Державах, навіть коли країна вже була розвинулася у велику індустріальну країну, не було ніякого соціального обезпечення. Нема його й до сьогодні і тому ще й тепер є місце на такі організації. На випадок каліцтва, хвороби чи смерті робітника, нікому нема ніякого діла. Це впливало погано на імігрантів. Вони, більше як тутешні робітники, відчували брак якогось обезпечення. Так званий “Компенсейшен Ло”, що уважається частинним уліпшенням в робітничому законодавстві, почали уводити деякі стейти від 1909 року. До того часу робітник був майже зовсім безправним. На випадок каліцтва як для робітників взагалі, так і для імігрантів зокрема, була одна дорога і то в більшості випадках безнадійна: через суд заставити підприємця виплатити винагородження, або бодай кошти лікування повернути. В суді імігрант не багато мав щастя. Незнаючи мови такого часто натягали адвокати, що їм повірювалося справу, і якщо навіть “вигравали” в суді таку справу то адвокат забирав собі львіну частину за услуги. В більшості однак випадках адвокат дався підкупити підприємцеві і позивач справу програвав. Але навіть коли тра-

пився і такий адвокат, що не обманював робітника, то і тоді виграти такий процес належало до чуда. Потерпівший мусів “доказати” вину підприємця; порушення закону, що зобов’язує підприємця дати робітникови безпечне місце праці, відповідні матеріали і справні машини і т. п. Але це не так вже легко доказати, хоч вина підприємця могла бути цілком очевидна. Підприємець міг прекрасно випертися вини в той спосіб, що наймаючи робітника до роботи послідний брав добровільно ризико, що получене з виконанням певної роботи; міг “доказати”, що виною була неосторожність другого робітника і взагалі на стороні капіталістів були справні адвокати, судді і вся перевага. Страх перед несподіваною смертю імігранта турбував чимало. В нього були свої калькуляції, що він їх не смів ніяким ризиком загрожувати. Смерть його означала осиротіння дітей і жінки, тут чи в краю, якщо мав, а як ні то старих німецьких родичів. Отже імігранти мали великий потяг до асекуровання себе на випадок смерти чи хвороби або каліцтва

Крім цього такі братські заповомогові організації скріплювали громадське життя іміграції, вони мали навіть кращі перспективи ніж церкви. І в дійсности українські заповомогові організації в Сполучених Державах відіграли велику роль, і ще до тепер становлять головну опору певних політичних угруповань на іміграції. Інша річ, що в наслідок того, що ці заповомогові організації перетворилися фактично в політичні угруповання сами звели себе до сектанства, в скорому часі свого існування набрали усіх виявів немочі і в той спосіб значно обмежили свій вік.

* * *

Перший почин до зорганізування серед української іміграції заповомогового брацтва дав той же самий піп Іван Волянський, що почав організувати церкви. Ще перед повстанням першої церкви в Шеналдоа, власне в часі її будування, 1884 року, повстало в Шеналдоа, Па. перше таке брацтво. Об’їзджаючи місцевости, де жили імігранти, Волянському вдалося в скорому часі зорганізувати такі то-

вариства в кількох місцевостях. 1887 року їх вже було сім: в Шенандоа, Шамокин, Гейзелтон, Фріленд, Кінгстон, Олифант. Усі в Пенсилвенії. Саме в тих містах повстали перші церкви. Отже ці брацтва були щільно зв'язані з церквами. В тім році від тих сімох організацій з'їхались делегати до Олифант, Па. і заклали спілку тих брацтв, назвали її “Сполучення Брацтв Руських”. Наскільки ця організація дихала греко-католицькою парафіянщиною, свідчить факт, що по англійськи назвали її “Грік-кетлік Юніон”. Головні статутарні постанови такі: брацтво виплачує членови посмертне 500 доларів. Коли помре жінка члена, — йому виплачується 100 доларів, але їх відчислюється з посмертного члена. Це значить, що як колись він помре, то по його смерті спадкоємець візьме тільки 400 доларів. На випадок каліцтва, член дістає також допомогу, висоту якої визначає комітет. Член платить місячну вкладку одного долара, а коли б цього не вистарчало на місячні розходи організації, тоді накладається на усіх членів організації додаткове оподаткування, що не має виносити більше як бракуючу суму. Це була перша за допомогова організація українських імігрантів. З кінцем 1889 року ця організація вже мала 14 брацтв. Популярність організації серед іміграції — росла. Керівництво організацією було в руках попа Волянського. Тому що до керівництва не було притягнуто ширшого загалу, з виїздом Волянського до краю — організація впала.

В тім самім часі, власне при кінці існування “Сполучення Брацтв Руських”, користаючись досвідом, що такі організації скріплюють парохії, попи із Закарпаття почали організувати при своїх парохіях брацтва. Про те, що би в одній організації гуртували своїх парафіян, мови не було. Тимчасом з розпадом “Сполучення Брацтв Руських”, багато його членів почали шукати подібних організацій, аби забезпечити себе. Знайшли серед найближчих собі груп імігрантів. Вступали в словацьку “Католицьку Єдноту”, “Народни Словенски Сполук”, особливо в тих організаціях знайшлися масою імігранти із українсько-словаць-

кого пограниччя, звідки саме тоді напливало їх до Америки найбільше. 1890 року на з'їзді греко-католицьких попів у Вилкс-Берри, Па рішено було заснувати окреме греко-католицьке запомогове брацтво, членами якого повинні бути усі українські імігранти, як з Галичини так і з Закарпаття. Приготовання до створення організації тривали два роки і остаточно 1892 року повстала організація запомогова під назвою "Соединеніє греко-католицьких руських брацтв в Сіверной Америці". Статут того брацтва майже такий самий як попереднього, що його зорганізував піп Волянський. В контролі організації знайшлися попи із Закарпаття. Організація та розвивалася повільно через безконечні інтриги між "вождями" і фракційну боротьбу, що розгорнулася між так званими "мунчаківцями" і "пряшівчанами". З послідними солідаризувалися в частині галичани. Все це довело до того, що послідні (галичани і "пряшівчани") частинно вийшли з "Соединенія" і 1894 р. зорганізували "Руський Народний Союз". Перший з'їзд "Руського Народного Союзу" відбувся в Шамокін, Па., в місцевості, брацтво якої дало почин організації (Брацтво ім. св. Кирила і Методія, що попередно було відділом "Соединенія"). Засади нової організації були ті самі, що в "Соединенію". Органом нової організації стала "Свобода", що почала виходити рік перед тим — 1893 р. Органом "Соединенія" була газета "Американсько-Русскій Вістник". З повстанням нової запомогової організації обидва органи між собою розпочали скажену війну. Ця війна йшла по лінії церковних інтриг, вона їх тільки доповняла, надавала їм більшої колоритності. Слід зазначити, що "Свобода" не започаткувала тої боротьби, що вже перед нею були газети і зводили між собою парохіяльні "файти". Про це — пізніше. Оскаржували себе взаємно в злочинах, в шарлатанстві. Тому, що в той час греко-католицька церква була під контролею римо-католицьких єпископів, отже до них стали доносити попи одні на других різні скарги, сплетні, інтригували одні проти других. Галичани попи з одної сторони і закарпатські — з другої.

Цілком природно, що по цій лінії одні і другі мобілізували імігрантів, вносили між них роздори, ділили їх, цькували одних на других.

В роках 1900 і 1902 обі ці організації, “Соєдиненіє” і “Союз” переживають майже однакову кризу. Коли вони між собою воювали, з обох тих організацій виходять групи так званої “москвофільської” орієнтації, православні, і засновують нову запомогову організацію “Общество Русских Брацтв”. І туди переходять їх приклонники з одної і другої організації. На чолі групи із “Соєдиненія” стояв бізнесмен із Маганой Ситі, Юрій Жинчак-Шмідт, з обиди, що його предсідателем не вибрали, а на чолі групи “Союза” стояв під Теофан Обушкевич (перейшов на православіє). Рівночасно почато видавати орган товариства — “Правду”. Отже із початкової єдності, що була в перших роках серед іміграції усіх відтінків, 1902 року вже було довершено розгруповань, відповідного поділу; усі п'явки народні поділили поміж себе жир. Зроблено це на церковному тлі перше, а відтак по цілій лінії, повстали свої запомогові організації, преса. Усі отаборилися: “угро-руси”, москофіли і “рутенці”. І так продовжалася війна між тими угрупованнями, користь з укої була попам, бізнесменам, опісля іншим “вождам”, що стали приїжджати до Америки, а терпіли на цьому робітничі маси взагалі і закарпатці, і галичане і ті, що себе рускими називали, а радше дозволяли себе називати царським агентам.

В дальшім ми будемо змушені тим разом оставити запомогові організації так званих “угро-русів”, як і “русских”*) — що себе відгороджують від української іміграції, — в спокою через брак місця, а спинимосся на розвитку самих українських запомогових організацій. Як

*) При найближчій нагоді прийдеться зайнятися розрібкою багатьох матеріалів з громадського життя тої частини української іміграції, що гуртується в кількох організаціях “угро-руської” орієнтації на чолі з попами із Закарпаття, як також старої марки “москвофільських” організаціях. Чисельно ці організації більші від українських.

одні так і другі організації ще багато разів розколювалися, з них виходили менші або більші угруповання і творили нові запомогові організації. І коли перші розколи були оправдані ніби принципіальними розходженнями в національному питанні (з чим дуже носилися як українські націоналісти так і москофіли), отже на тлі ніби національному, бодай так несвідомій масі видавалося, то пізніші розколи цілковито заперечують ці твердження і прекрасно характеризують дійсні причини і перших і пізніших розколів.

До 1910 року “Руський Народний Союз” переживав внутрішні клопоти такого рода, що не виходили поза фамілійні границі і не доводили до серйозних взривів. Після конвенції 1902 року, що відбулася в Дерзи Ситі, Н. Дж. і на якій було ще серйозне тертя з москофільськими речниками (Гладек) слідуючих шість років в Союзі можна назвати роками відносного “мира”. Цей мир однак був “тишею перед бурею”. 1906 р. в Союзі замітні вже впливи самих реакційних кругів попівства. В тім році на конвенції ухвалено увести в організації новий уряд “духівника”. Ним стає Михайло Балог, піп із Закарпаття. Безперечно під натиском Ортинського, що прибув до Сполучених Держав 1907 року, піп Балог починає в Союзі урядувати таки на добре. 1908 року конвенція відбувається фактично під впливом Ортинського і при зміні статута уводиться такий параграф, згідно з яким членом Союзу може бути тільки греко-католик і римо-католик, хоч би це був і поляк чи словак, або чех. Православним вступ до Союзу заборонений, хоч би це були й українці. Безконфесійним також вступ до Союзу заборонений. На тій конференції Ортинського приймають як почесного члена Союзу, вручають йому з великою помпою почесну грамоту. Рік пізніше “духовник” Балог забороняє “Свободі” вміщувати такі розвідки, як, приміром “Про кінець світа”, “Мова малп”, бо це, мовляв, “згіршує народ і противиться науці релігії”.

В Союзі починається невдовілля. Наростає можливість серйозної боротьби. І не боротьби обмеженої в рамках організації, не внутрішньої боротьби, але такої, як попередно ми бачили на початку організування допомогових організацій. Треба лише “вождів” а ґрунт підхожий. Такі вожди знаходяться. Вони вже чекають. Ще 1902 р. піп І. Ардан вміщує в “Свободі” статтю під заголовком “Скажім собі правду в очи” проти трактування римокатолицькими єпископами греко-католицьких попів, церков в Америці, і закінчує статтю кличем “проч з Римом!”

Єпископ Гобан зі Скрентону, під якого юрисдикцією була греко-католицька парохія в Олифант (Ардан був парохом в Олифант, Па.) екскомунікує Ардана. Ардан перестає попувати, але мимо екскомунікації він не зриває з галицькими попами, як рівнож послідні, в більшости, ставляться до нього не погано, бо клич “проч з Римом!” був їм не так вже чужий, тільки не мали вони відваги отверто його піддержувати. Отже весь час Ардан був при У. Н. Союзі. 1907 року він ще редагує “Свободу”, а вже 1910 року Ардан головою нового Руського Народного Союзу, що утворився на тлі розламу в старому Союзі. Звичайно було б помилкою гадати, що розлам створив Ардан, що крім його бажань ніяких інших причин для розламу не було. Історія того важного розламу, як і усі попередні, впливає з попівської політики.

На десятій конвенції Руського Народного Союзу Ортинський наложив організації греко-католицькі віжки до тої міри, що в статуті прийнято клавзулю, якою забороняється українським імігрантам православного вірування вступ до організації. На 11 конвенції він мав на мисли Р. Н. Союз цілковито підчинити собі як парохіяльну власність. Там він вже був не тільки як почесний делегат, але і як звичайний, ба навіть сам складав звіт зі статутової комісії, яка постановила змінити назву на “Греко-католицький Руський Союз”. Свідки розказують, що Ортинський робив усі можливі натиски, аби переперти і цю наз-

Голосовання відбувалося дуже церемоніально, записувано кожного делегата ім'я і назвисько і як він голосує “за” чи “проти” і витворено було таку атмосферу, що багато несвідомих делегатів впрост боялися отверто голосувати проти волі єпископа Ортинського, який дуже пильно слідив за процесом голосування. Так став Союз “греко-католицьким” і по назві вже 1910 року.

Опозиція цю постанову використала. Для Союзу, — це була нещаслива постанова. Невдоволені тою постановою були скликали конференцію, вибрали так званий “клівленський” комітет і розїхалися домів. В невдовзі після того зійшлися делегати Скрентону, Олифанту й Околиці і вибрали з поміж себе комітет для заложення нового Руського Народного Союзу. Вони порозумілися з клівлендським комітетом і скликали 25 жовтня 1910 року спільну конвенцію і там офіційно було сформовано новий Союз, на чолі якого став Ардан, як голова. Але в цьому комітеті були люди, що також мали свої власні плани. Нової організації їм було потрібно для особистих цілів. Про це свідчить факт, що заледви рік проминув як вже були розподілилися угруповання й почалося тертя. Розгорілася боротьба між групою Ардана і групою Косового. Запанувала міжусобиця. Одні других усували. А ці знов біля себе згромаджували людей собі підрядних і організували сили для того, аби усунути тих, що їх усунули. Про це в календарі тої організації за рік 1917 говорить так:

“На річнім засіданні Руського Народного Союзу в 1912 року прийнято суспендацію П. Кирилюка як заступника писара і М. Довбенка як радного. Прийнято рівнож резигнацію Е. Гвоздика, як редактора “Народної Волі”. На місце Довбенка дібрано радного Сисака: на редактора покликано бувшого голову І. Ардана. (На першій правильній конвенції його не вибрали головою). Однак в редакції робив вже в той час менаджер О. Косовий. Робота нового редактора побіч сего мена-

джера показала ся вскорі неможливою і голова остаточно уважав за відповідне усунути О. Косового. Косовий відкликався до других урядників організації і остаточно по різних короводах ті урядники більшістю голосів рішили усунути редактора і голову Руського Народного Союзу. Головою став заступник голови О. Хиляк, а редактором і менаджером О. Косовий”.

Тої майже напів офіційної інформації мабуть досить, аби собі уявити усі ці змагання “для добра” організації, для інтересів загалу. Шкурні інтереси тут надавали курс поведінці головним керівникам організації. На тім не кінець. Історія того “нового” Союзу і дальше подає нам типічні взірці, як множилися ці запомогові організації і що було причиною того множення. 1913 року відбулася Руського Народного Союзу (нового) конвенція, що була дуже бурхлива. Конвенція виступила проти “політики бувших урядників”, що як говориться в офіційнім оповіщенні “захопили владу у свої руки”. Противна сторона зорганізувала опозицію і делегати опозиційні на конвенції дали по шапці старим урядникам. Ардан став редактором. Косовий пішов в дубину. Пішли й інші. В нововибраному комітеті нема вже Хиляка, нема Косового. А до року пізніше вже в Пітсбурщині повстала нова запомогова організація “Народна Поміч”, а в Олифант друга, Згода Брацтв. В першій немалу ролю грає Косовий, в другій — Хиляк. І все це відбулося лише в кількох роках після виходу із Руського Народного Союзу (старого). Отже маємо: Руський Народний Союз ч. 1. Руський Народний Союз ч. 2. “Народну Поміч” і Згоду Брацтв.

А що робиться з У. Н. Союзом (старим). Вернімся до нього. Безперечно, що постанова переіменити назву на “Греко-католицький Союз”, що стала за безпосередню причину виходу чимало членів і відділів з його рядів, налякала декого з провідників. І більше: вони за короткий

час переконалися, що скоро Ортинський заставить їх до такого танцю, що їм хроном в носі стане. Тому вони стрималися переводити в життя цю постанову. Власне через те остало дві організації під одною назвою. Арданівці покликаючись на те, що конвенція постановила перемінити назву старого Союзу, значить, кинула попередню свою назву і в той спосіб дала їм можливість таку підібрати. Мабуть і це було між іншим причиною, чому уряд старого Союзу не важився перевести постанови про назву в життя, наперекір “новому” Союзови — задержав свою стару назву.

Старий Руський Народний Союз не змінив своєї назви мимо постанов конвенції, отже виступив проти волі Ортинського. Послідний тим обурився і 1912 року заложив ще одну запомогову організацію, виразно з клерикальним обличчям “Провидіння”. Органом послідньої стала “Америка” що також була заснована єпископом. Таким чином повстало пять українських запомогових організацій, між якими основних ріжниць ніколи не було, усі вони прийняли в основу одні і ті самі принципи, за винятком того, що новий Союз згодом ставав трохи поступовішим, в громадських справах орієнтувався на політику галицьких радикалів.

1910 року поступова частина імігрантів засновує напів-соціялістичну запомогову організацію “Гайдамаки”. Такої ж назви орган тої організації повстав був вже два роки скорше. Ця організація відріжнялася від інших тим, що носила соціялістичний характер. Існування тої організації на іміграції позначилося більше з політичного боку, ніж із боку асекураційно-запомогової організації. “Гайдамаки”, як запомогова організація, не могла розгорнути широкої діяльності, число членів не перевищало 3,000 і в часі епідемічної хвороби інфлюенції 1918 року ця організація збанкротувала. Слід додати, що організація політично була збанкротувала ще до того часу, власне

в часі революції в Росії. Про це буде мова в іншому розділі.

В міжчасі як і перед тим, повставало ще більше за-помогових організацій як серед православних, що уважали себе за руських, так і закарпатців та українців. Декотрі з них остали при житті й до сьогодні, але не мік українцями. Про деякі з тих організацій ми навіть не-згадуємо, неважні вони. Серед української іміграції І. Ардан був зорганізував заповогове товариство “Сестричне Брацтво ім. св. Ольги” ще 1897 року. Згодом во-но перетворилося в льокальне ньюйорське товариство. Осип Косовий зорганізував 1908 р. в Нью Йорку “На-родну Взаїмну Поміч”, з власним органом — “Союз”, але до року — впало і це товариство. Орган “Союз” став був органом презвітеріянської місії для українських імігрантів. Так множилися ті заповогові організації як гриби по дощі. Між православними їх було ще більше. Кожний обиджений кандидат на урядника, через те, що не вибраний, уходив з конвенції будь котрої організації з метою організувати нову організацію і в такий спосіб стати при кермі нею.

* * *

Усі ці заповогові організації із самого початку сво-го існування були втягнені до “громадської діяльності”, вдійсности до участі в боротьбі поміж групами керівни-ків. Одинок з тих заповогових організацій “Гайдама-ки” в перших початках свого існування вела менше-біль-ше принципову боротьбу з противними собі організа-ціями, стояла на боці соціалістів. Це саме можна сказати про “новий” Руський Народний Союз, коли судити по-верховно. В дійсности поступовість того нового Союзу була ширмою, за якою, як це ми бачили з офіційних ре-кордів, крилися особисті інтереси деяких провідників. Згодом, оскільки ці організації стали трохи більше ста-більними, включно з “Гайдамаками”, переродилися, ви-ховали біля себе певну касту “урядовців”, які прикрив-

шись плашиком націоналізму будували твердиню в них для своїх власних інтересів. Про це нам прийдеться говорити пізніше: 1914 р. на конвенції в Бофало, Н. Й. Руський Народний Союз, приймає назву “Український Народний Союз”. Три роки пізніше новий Руський Народний Союз приймає назву “Український Робітничий Союз”.

Під теперішню пору українська іміграція має слідуючі заповомогові організації:

Український Народний Союз, з осідком в Джерзі Ситі, Н. Дж. Число членів 20.000 старших і 10.000 молоді. (Число членів подаємо в тисячах). Орган “Свобода” — денник.

Український Робітничий Союз з осідком в Скрантон, Па. Число членів понад 9,000 старших і понад 2,000 молоді, разом — 12,000. Орган “Народна Воля” — три рази в тиждень.

Провидіння з осідком Філадельфія, Па. Число членів разом з молодю понад 8,000. Орган “Америка”. Виходить три рази в тиждень.

Народна Поміч з осідком в Пітсбург, Па. Число членів біля 4,000. Орган “Народне Слово”. Тижневик.

Згода Брацтв з осідком в Олифант, Па. Число членів не сягає 2,000 разом з молодю. Орган “Нове Життя”. Виходить два рази в місяць.

* * *

В останніх роках на іміграції повстала ще одна заповомогова організація Українська Секція Міжнародного Робітничого Ордену. Це новий тип заповомогової організації, стоїть на точці зору класової боротьби, є частиною загальної організації американського робітництва. Зріст організації позначився дуже буйно. За два роки свого існування організація доходить до 4,000 членів старших, кільканадцять відділів старшої молоді і при 50 відділах існують діточі групи. Про цю організації буде мова в іншій місці.

ПОЧАТКИ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

КУЛЬТУРНІ ПОЧИНИ в перших роках іміграції не тішилися успіхом. Справжня культурно-освітня праця почалася аж тоді, коли на іміграції почали організуватися поступові й відтак робітничі організації. Про це буде мова в іншому місці. Причини, чому в початках іміграції не мала успіху культурно-освітня праця, будуть зрозумілі тільки тоді, коли зважимо, хто в той час міг стати на чолі такої роботи. Попи, бизнесмени, що кожний свій рух на громадській роботі підчиняли своїм шкурним інтересам. Звичайно це мусіло відбитися в наслідках тої роботи. З так званих “цивільних” інтелігентів на іміграцію приїхав першим др. Володимир Сіменович ще 1887 року. Сіменовича спровадив піп І. Волянський, що в той час вже був розпочав велику кампанію за церквами. Сіменович заложив першу в Америці читальню в Шенадоа, Па. в тім самім році. В дійсности заложив її Волянський, тільки поставив Сіменовича управляти нею. Відтак і в інших околичних місцевостях заложено читальні. Дуже можливо, що той читальняний рух в цій околиці міг був зробити велику роботу, зрушити маси грамотних імігрантів до читання, розгорнути навчання серед неграмотних. А таких в тім часі була більшість серед імігрантів. Але... Той читальняний рух був тісно зв'язаний з одної сторони з церквами, ним керували попи, з другої сторони з закладанням одночасно крамниць “Народна Торговля”, що до речі, як для Сіменовича так і ще для кількох інтелігентів, що опісля прибули до Америки, рівнож і для попів, було важнішим чим читальняний рух. Як звичайно крамниці “Народна Торговля” провалювалися і вони провалювали читальняний рух, і навіть більше — скомпромітували саму ідею. Маса робітників, що потратила на торгівлі, стала злобно відноситися і до читальняного руху. Це була перша спроба організування культурно-освітнього руху.

Після того першого провалу повстає цілий ряд читалень в інших місцевостях. Але вони ніколи не розгорнули своєї діяльності до такої міри, аби могли стати постійними інституціями, аби могли пустити глибокі корні в житті імігрантів. Як перший почин із закладанням читалень Сіменовичем так і пізніші, терпіли такі самі невдачі. І взагалі всякі почини культурно-освітньої праці в Америці знаходилися в руках хитрих спекулянтів, що часто немали поняття, як до цього братися і з чого саме починати, а коли таки бралися до такої справи то лише з одних мотивів: вони уважали іміграцію за дійну корову, на якій можна нажитися але треба уміти усі свої махінації прикрити “національною справою”, якоюсь громадською ширмою. Крім таких “освітників” займалися ще “освітною” справою попи та неграмотні дяки, але їхня “освіта” завжди була звернена в сторону забезпечення церкви, для скріплення свого “фронту” в боротьбі з конкурентами. Як перших так других заміри звичайно починалися дуже торжественно і кінчилися одним і тим самим кінцем: валилися як домики з карт.

У видавничій діяльності в перших початках були деякі успіхи в порівнанні до всього іншого. Крім газет, про які вже була мова, що існують і тепер і є органами допомогових Союзів, були спроби видавати ще інші газети. Згадаємо на тім місці про кілька таких. Самою першою газетою, що вийшла на іміграції, була “Америка”. Почала вона виходити в Шанадоа, Па. Оснував її Волянський. Редактором першим був сам Волянський а відтак передав Сіменовичеві. Газета друкувалася старо-славянським друком, для робітника неприступна і взагалі йому вона була непотрібною. Зразу газета виходила двотижневиком, потім — тижневиком. 1889 року газета переходить до рук попа Андруховича, що по виїзді до краю Волянського заняв його місце. До року потім вона упала.

Але під Андрухович мав якісь свої порахунки з Сіменовичем, особливо з “Народною Торговлею”, отже пі-

сля упадку “Америки” він відчув потребу пресового органу, щоби мати можливість поборювати противників. 1891 року починає Андрухович видавати “Руске Слово”. В тім же році в Джерзі Сіті, Н. Дж. піп Григорій Грушка*) почав видавати “Новий Світ”, але вийшло тільки одно число тої газети. 1893 року в тім же таки місті і тім же таки попом Грушкою започатковано нову газету “Свобода”, що рік пізніше стала органом Руського Народного Союзу, тепер — Українського Народного Союзу. Пізніше почали були появлятися інші газети, що існували дуже коротко і немали ніякого впливу на розвиток іміграції, якщо не рахувати так званих москофільських, більшість яких видавалися за гроші православної місії. Микола Струтинський 1902 року почав був видавати “Осу”, 1903 року Юліян Чучка почав був видавати “Церковная наука”, а рік пізніше Зигмунт Бичинський видав був одно число “Листочка” органу баптистів в українській мові. 1906 року попи почали видавати “Псалтира” і в тім же році в Шамокін, Па. вийшов тижневик “Зірниця” під редакцією Осипа Стеткевича, що мав поборювати “Свободу”, яку в той час редагував Ардан. В тім же році агент банковий Хромовський в Нью Йорку, Н. Й. почав був видавати “Робітника”, в якому мав на меті реклямувати свій бізнес. Вже в 1907 р. Косовий, про якого вже була мова почав був видавати “Наша Жизнь” журнал, а відтак “Американський Голос”. До таких видавництв ще треба залічити журнал “Зазуля”, що почав виходити 1908 р., “Мета”, “Шершень”. Усі ці газети скоро

*) Про попа Григорія Грушку багато споминається серед іммігрантів тому, що заснована ним газета ще живе і минулого року обходила свої сорокові роковини. Грушка був греко-католицьким попом, звичайно, українцем. 1896 року перейшов був на православ'я і рік пізніше почав був видавати православний тижневик “Світ” в осідку — Олд Фордж, Па. Там він перетягнув майже усіх греко-католицьких парохіян на православ'я і був православним попом. 1901 року Грушка поїхав на Волинь по рекомендаціям православної місії тут в Америці і там дістав парохію (приход). Скоро покинув православ'я, повернувшись знов до Галичини, “відпокутував” у Василян і дістав греко-католицьку парохію в Пеняках, де помер 1913 року.

зникали. Усі вони належать до так званих старих часів, перед війни. Про інші газети буде в нас мова в іншому розділі.

Крім газет в початках видано пару десятків популярних брошур. Найбільше їх видано “Свободою” і деякі з них були дуже приступні для імігрантів. Але видавництво тих брошур скоро було припинено, зведено на нівець. Вже з уведенням в Українським Народнім Союзі уряду духовника, що ним був довгий час реакційний піп Балог, як “Свобода” так усі видавництва, що ними займався або мав вплив на такі Український Народний Союз були нужденними під кожним оглядом.

Саме в тім часі відкривалися “книгарні” в кількох місцевостях. Ці книгарні мали постачати імігрантам відповідну літературу. Тимчасом вони були глухом над книгарнями. Люди, що займалися тою справою, в більшості поняття не мали про книжку. Книжні крамниці завалювано всяким хламом: сонниками, молитвенниками, “листами божими”. Книгарні особливо в часах до війни були усім, тільки пайменше книгарнями. В них можна було дістати крайовий тютюн, файку, гармоніку, сопілки всякі, образи святих, корунки до молення, різні нитки до вишиття, взірці, і взагалі все проче, що тільки можна було імігрантови продати, а книжки, між іншим, для декорації тої крамниці. Та й ці спроваджувані книгарнями з краю книжки це були переважно релігійного змісту і найпримітивніші брошури.

Інші вияви культурно-освітньої роботи також були спутані церковщиною. Хори, оркестри, театральні вистави — все це при церкві і для церкви, під керівництвом попів та дяків. Театральні виступи тут розпочалися “Знімченим Юрком” в Олифанті з приводу II Головної Конвенції Руського Народного Союзу (старого) 1895 року. Відтак пішов “Арендар”, “Іцко Сват”, “Бідна на світі пещена дитина”, “Капраль Тимко”, “Сатана в бочці”, релігійна “Вефлеємська ніч” і тільки вже пізніше, на передодні світової війни, коли вже в деяких місцевостях куль-

турна праця починала освободжуватися з під впливу попівства, тоді вже уведено в репертуар деякі народні вистави, як “Наталка Полтавка”, “Украдене Щастя”, “Верховинці” тощо.

Десь при кінці вісімдесятих років і на початку дев'ятих десятих минулого століття почало було прибувати до Америки багато молоді із Подільщини і з тих околиць Галичини, де були сильні вже в той час гімнастичні товариства, відомі як “Січі”. Ця молодь прибувши сюди привезла зі собою бажання організуватися в такі товариства і тут. Перше таке гімнастичне товариство було założено в Йонкерс, Н. Й., а відтак і в Олифант, Па. Згодом такі товариства повстали були в кількох місцевостях. Дуже можливо, що ці товариства були б знайшли пригожий ґрунт для розвитку, коли б вони були справді управляли руханки, гімнастику, займалися спортом, познайомилися б були зі спортовим рухом в цій країні.

Однак цього не було. Такі товариства часто й домівки своєї не мали, а в кращім випадку мали домівку, але або інструктора не мали, або інші якісь перешкоди стояли їм на дорозі. З початку цю свою гімнастичність збували на одностроях і виступах в якихсь обходах, переважно церковних. Згодом це спроневірилося і занепадало. Вже напередодні війни були ніби серйозні спроби відновити й поширити спортовий рух серед української молоді, а 1913 року головний уряд Руського Народного Союзу (старого) навіть був припоручив освітній комісії об'єднати усі гімнастичні існуючі організації й допомогти їм розгорнути свою працю за відповідним планом в додатку до цього подбати ще й про мілітарне вишколення. Все це остало рішенням, як багато інших. Тоді вже серед іміграції пробуджувалася інша думка, вона охоплювала переважно молодь, і говорити було про мілітарне вишколення не так вже легко, а ще тяжче було б перевести в життя.

Від самого початку повстання церков питання про діточі школи не уважалося важним тому, що шкільної

дітвори майже не було. І тільки пізніше повстала потреба такої. Перша діточа школа повстала 1893 року в Шамокин, Па., звичайно, при церкві. В кількох пізніших роках майже при усіх церквах такі школи організувалися. Навчання дітей, за малими виїмками, поручувалося дякам, що в більшості випадках сами були мало-грамотні. Від тоді навіть дяки стали себе вже називати не просто дяками, а “дяко-учителями”, а тимчасом не мали вони ніякої, навіть найелементарнішої кваліфікації учителів. В додатку до того ті школи відбувалися після науки в публичних школах, коли вже діти були вичерпані, отже дуже рідко коли вони давали будьяку користь дитині. Положення значно поправилося під тим оглядом пізніше, вже в часі і після війни. І про освітню роботу серед імміграції прийдеться говорити в інших розділах, особливо в тих, де буде мова про робітничий рух. Зі зростом робітничого руху, з появою соціалістичних організацій, серед української імміграції розпочинається дійсно культурно-освітня праця.

РОЗДІЛ III.

ПОЧАТКИ СОЦІАЛІСТИЧНОГО РУХУ.

ПЕРШІ ПРОБЛЕСКИ соціалістичної думки серед іміграції хоч дуже баламутні, почали проявлятися в останніх роках дев'ятнадцятого століття. На початку двадцятого століття, 1902 й 1905 років серед імігрантів вже були досить поширені балачки на тему про потребу соціалістичної організації. Ці соціалістичні думки були кинені серед іміграції старо-крайовими соціалістичними газетами, що почали в тім часі виходити: “Робітник” і “Воля”. До Америки вони діставалися в дуже маленькій кількості. Діставалися ці газети безпосередно з адміністрацій тих газет на адреси замітніших імігрантів, гадаючи в той спосіб навязати контакт з іміграцією і поширити серед неї свої газети. Присилали ці газети своїм знайомим читачі тих газет з краю. Перший спосіб поширення на іміграції соціалістичної преси не дав їй ніяких наслідків. Ці, що одержували соціалістичну газету, адреси яких роздобули видавництва, ненавиділи соціалізму й нищили газети так скоро, як тільки їх одержували. За те прислані газети імігрантам знайомими були робітниками перечитувані, викликували живі дискусії над порушеними важнішими питаннями.

Однак організаційні заходи соціалізму серед імігрантів виявлено аж 1907 року. В тім році зорганізовано в Нью Йорку перше товариство, що визнавало себе офіційно соціалістичною організацією. Учасник організування того товариства, А. Петрів пише:

“З... молодих українських імігрантів заснувалося в місті Нью Йорку, Н. Й., 1907 року товариство “Гайдамаки” — спершу гімнастичне, а відтак просвітне. Вже слідуєчого року став виходити заходом товариства місячник “Гайдамаки”, об’ємом і змістом маленька і убога газетка,

без виразного робітничого становища, але розуміючи вже цю правду, що робітникам не по дорозі з попами і панами”.

В тім же часі почала виходити подібна газета в Сейлем, Масс., під назвою “Хлопський Параграф”. З тих двох газет перша вдержалася досить довго, а друга скоро скінчила свій вік. “Гайдамаки” — газета вдержалася довше і відіграла певну роль серед української працюючої імміграції завдяки тому, що вже 1909 року було основано “Українську Поступову Робітничу Організацію Гайдамаки”, що поставилася прихильно до соціалістичної партії і вже тоді заходила над організуванням української федерації при цій партії. Ці заходи надавали і організації і її органу серйозності, свідомішою частиною іммігрантів в той час її становище було одобрено і загально піддержане.

“Хлопський Параграф” не міг спертися на ніяку зорганізовану силу. Правда, майже рівночасно з тим, як організувалася організація “Гайдамаки” (дещо скорше) в Нью Йорку були спроби зорганізувати “Українську Робітничу Партію в Америці”. В цій справі відбулися збори скликані членами “Подільської Січі” і “Січі”, і на тих зборах прийнято проект програми, в якій говорилося, що партія має бути соціалістичною, але не буде входити в ніякі стосунки з американською соціалістичною партією, бо вона “замало поступова”, а за те має попірати радикальну партію в Галичині. Саме ця “Українська Робітничая Партія в Америці” признала своїм органом “Хлопський Параграф”. Як газета так і ця новоповставша організація скоро загинули. Між іншим на газеті тяжіло те, що люди, які стояли близько тої газети, попередно “возилися з презбитеріанською церквою і через те були виставлені на різні закиди” — пише А. Підкарпатський. В дійсности причини упадку тої газети були інші, серйозніші.

Ці напів-соціалістичні відрухи серед імміграції були викликані слідуючими факторами. Серед робітників нарастають прояви опозиції до попівсько-бизнесменської полі-

тики, як в церквах так в заповогових організаціях. Саме в тім часі впливи соціалістичного руху в Америці почали зростати. 1904 року Ю. Дебс, соціалістичний кандидат на президента дістав 402,312 голосів. Серед польських імігрантів вже були повстали соціалістичні товариства. Так само серед інших іміграційних груп із середушої частини Європи соціалістичний рух вже знаходив піддержку. Багато імігрантів вже готові слухати соціалістичних думок, міркувати, і навіть засвоювати собі їх на свій лад. В додатку до того на іміграцію впливають ще й події, що відбуваються в краю. Власне це останнє має рішачий вплив. Буде на місці спинитися на момент на політичних відрухах в краю, щоби усвідомити собі їх вплив на іміграцію.

1890 року в Галичині засновується радикальна партія. Вона об'єднує в собі два ріжні ідеологічно соціалістичні напрямки: з одної сторони народницький соціалізм і з другої — марксистський, що його тоді репрезентувала соціал-демократія ріжних європейських країн. З'їзди відбуваються щороку. На четвертому з'їзді радикальної партії, 1895 року, марксистські елементи беруть верх, в програмі партії на вступі говорить, що партія стоїть на ґрунті наукового соціалізму, отже марксизму. До 1899 року партія не може як слід розгорнути своєї діяльності. В дійсности ще на тім четвертім з'їзді радикальної партії було три течії: соціал-народницька, що її репрезентували Павлик і Трильовський (вона також називала себе драгоманівською), соціал-демократична на чолі з Ганкевичем і Юліаном Бачинським і так звана радикально-націоналістична на чолі з Охримовичем і Будзиновським. До радикальної партії признавав себе Іван Франко. Між тими групами було тертя, що спинювало розмах організації.

Під кінець 1899 року приходить до порозуміння між народовцями і радикалами-націоналістами, в чім головна заслуга Ів. Франка, якого позискав на свій бік Грушевський, а у грудні тогож року на з'їзді обох тих груп

утворилася українська партія націонал-демократії. Рівночасно соціал-демократична група на чолі з Ганкевичем і Юліаном Бачинським засновує окрему соціал-демократичну партію. Радикали осталися в той час тільки з Трильовським та Павликом, очевидно, маючи змогу в той час цілковито змінити обличчя програми партії від того, що вона мала попередно. 1904 року радикальна партія викидає науковий соціалізм зі своєї програми і стає партією “селянства”. В практиці радикальна партія досить гостро поборювала попівство.

1900 року соціал-демократична партія в Галичині починає висуватися до політичного життя, і як на галицькі умовини в той час становиться серйозною соціалістичною організацією. В той час почав виходити орган партії “Робітник”. Згодом появився партійний двотижневик “Воля”. 1902 року в Галичині вибухає селянський страйк, в якому соціал-демократія бере активну участь, її керівники — Ганкевич, Мелень, Остапчук, роз’їжджають по селах, виступають з промовами, представляють соціал-демократичну партію і її програму селянам. 1905 року в Росії вибухає революція. Це знов оживлює соціал-демократичну партію в Галичині і тоді в Чернівцях, на Буковині появляється ще один орган партії: “Земля і Воля”, а 1907 року українська соціал-демократія у виборах здобуває два посольські мандати до австрійського парламенту, посилає своїх представників Семена Вітика і Яцка Остапчука. Правда, що в міжчасі в цій партії були тертя, навіть принципового характеру, але на загал вплив партії на маси з кожним днем збільшувався.

Ці політичні відрухи в краю мали поважний вплив на іміграцію. Зразу тими подіями інтересувалися одиниці, інтересувалися випадково. Але згодом починали до Америки прибувати нові імігранти, що вже брали участь в краю в тих відрухах. Прибували українські імігранти і з Німеччини, де перед виїздом до Америки були рік-два, або й більше і де соціалістичний рух був сильно розвинений, отже й вони привезли зі собою нові ідеї, нове

життя, ширший світогляд. Новоприбувші імігранти з Галичини привозили зі собою певні погляди засвоєні або від радикальної партії, або від соціал-демократії. І коли в Сейлем, Масс., засновується газета з назвою “Хлопський Параграф”, то це не випадок, це лише відбитка фрази радикального бесідника в галицькому селі, що панам грозив “хлопським параграфом” і що дуже подобалося і прийнялося серед селян. “Хлопський параграф” так врився в пам’ять селянина, що прибувши до Америки, в цій фразі він визначував своє відношення до панів і тим “параграфом” готовився боронитися від визискувачів, “хлопським параграфом” з ними воювати.

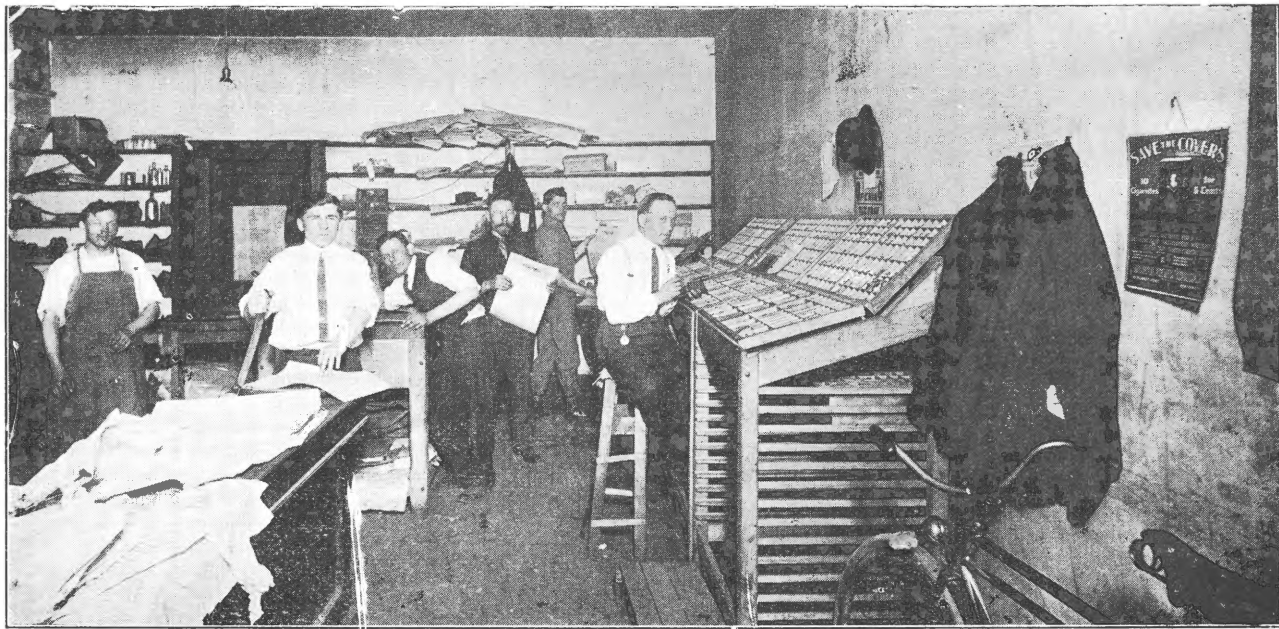
Але за тим “хлопським параграфом” ховається і той народницький соціалізм, що його покладено в основу світогляду групи, яка пробувала зорганізувати “українську робітничу партію в Америці”; за соціалізм і піддержку галицьких радикалів, але ніяких зносин з американською соціалістичною партією, бо вона не “досить поступова”. Це копія галицького радикалізму. З другої сторони — “Гайдамаки”. Тут вже даються відчувати впливи соціал-демократичного угруповання в краю. Назва їх так само засвоєна з історичного багажу народницько-революційної романтики, так само пахне “хлопським параграфом”, але соціалізм їх трохи серйозніший; ця група гадає, що перше всего треба бути в дружніх стосунках зі соціалістичною партією в країні, в якій існує.

“Гайдамаки”, безперечно, відіграли поважну роль у розвитку соціалістичного руху серед іміграції. Вони могли стати зародком соціалістичної організації, частиною соціалістичної партії, коли б згодом не були перетворилися в запомогову організацію, в наслідок чого головна увага чільніших членів була направлена в сторону клопотів тої організації як запомогової. Поза тим ця організація майже до Жовтневої революції ставилася прихильно до соціалістичного руху, орган її допомагав агітацією, щорічні її календарі також ширили по змозі соціалістичну пропаганду, очевидно, на свій лад.

Зародки соціалізму не обмежувалися однак до вияву організованості соціалістичних організацій на Сході. Трохи пізніше соціалістичні проблески починають появлятися і на заході. Прибувши до Америки імigrанти з Німеччини: Починок, Лата й інші починають видавати 1911 р. в Дітройт, Міш., газету “Пролетар”. Тимчасом вже 1910 році почала виходити “Народна Воля”, орган Руського Народного Союзу (нового) і також містила статті із соціалістичною закраскою. Робила це з двох причин: поперше, аби себе відрізнити від органу старого Союзу і подруге, аби гідно конкурувати з “Гайдамаками”. Отже іскра соціалістичної думки серед імigrації почала надобре жевріти. Але немає серйозних організаційних заходів, немає відповідного кадру соціалістичних організаторів, що могли б як слід цю роботу координувати, направляти її як треба, скріплювати.

Такий стан панує якийсь час. Між окремими робітниками, між групами — ведуться балачки на соціалістичні теми. Ці балачки засмічені всякими анархонізмами, фантазіями, нісенітницями, не має в них ясности погляду на організацію, мало конструктивного, але за те вони зрушують імigrантів до думання, до шукання нових істин, до науки. Саме в тім періоді багато імigrантів пробує знайти шлях до соціалістичних організацій інших імigrаційних груп, до американських соціалістичних відділів, аби навчитися там, що таке соціалізм, що таке соціалістична організація, як її будувати.

В тім часі соціалістична преса й література в Америці почала продиратися в гущу широких мас. Появилися соціалістичні газети і в чужих мовах. В польській мові “Роботнік” читається багатьома українськими імigrантами. 1910 року вже виходить російська соціалістична газета “Новий Мір”, 1912 року повстає Російська Федерація Соціалістичної Партії. В додатку до цього серед польської імigrації організуються групи так званих “вільнодумців”, що почали видавати анти-релігійну літера-

Перша друкарня "Робітника", при Мішіган евні, в Дітройт, Міш. Друкарня занимала властиво тільки половину приміщення; друга половина занята була шевською робітнею. Обі робітні були переділені лядою, посередині приміщення. По правій стороні, під стіною, каса з ручними черенками; за касою, в куті, преса, порушувана ногою, на якій друковано газету; там же під задною стіною стіл, де замикалися форми, роблено відбитки для коректи і паковано газети для висилки. По лівій стороні, в фартуху, швець, що направляє черевики.

туру. Ця література також була соціалістичної закраски. Від мадярських робітників, серед яких вже існував соціалістичний рух, також через закарпатців діставалася соціалістична агітація до українських імігрантів з Галичини. Однак найбільше користує соціалізм серед українських імігрантів від російської іміграції, серед якої появляються політичні імігранти, втікачі перед царськими катами.

Більше свідомі імігранти, зокрема ті, що мають доступ до літератури в іншій мові, шукають за соціалістичною літературою: німецькою, російською, польською і опісля в часті за англійською. Це тому, що українська соціалістична література в той час майже не існувала, попадали заледви деякі брошурки, що вже невдовольали імігрантів, особливо більше свідомих.

Найперші, що відчули небезпеку від прояву соціалістичних думок серед іміграції, були попи. Вони перші рушилися проти соціалістів. Цькували своїх парохіян проти соціалістів, наказували їм проганяти таких зі своїх мешкань, страхали пеклом за те, коли зі соціалістами хто дружить. Цілком природно, що як відбій до такого наступу попівства соціалісти повели контр-наступ на попів. Це було і на часі і конечним. Переглядаючи з того часу літературу (маленькі брошурки) як і пресу ("Гайдамаки", "Народну Волю", "Пролетар" і інші) бачимо на більше як 75% анти-попівської пропаганди. Треба було боротися з попівством, завойовувати з під їх впливів бодай найбільше надійних робітників, що все таки ще трималися парохії і церкви, хоч вже не вірили попам, але й боялися виступити проти них, ще на якийсь лад дрожали перед пеклом і чортом.

1912 року починається новий рух. В кількох більших центрах повстають соціалістичні організації. Організаторам тих соціалістичних організацій багато допомагає досвід, що його засвоїли собі від польських робітників, серед яких соціалістичний рух вже був досить силь-

ний, як також від російських робітників. Як перші так і другі мали ту перевагу, що до Америки приїжджали — як вже повище згадано — політичні імігранти, люди, що за соціалізм в царській Росії вже томилися в тюрмах, на заслани бували, навіть сибірські утікачі. Отже повстають українські соціалістичні відділи в Дітройт, Міш., Філадельфії й інших місцевостях. Заходяться організувати соціалістичну федерацію. Але лихо було в тім, що в кількох тих центрах, де повстали відділи, усюди була думка, що тільки вони покликані до організування федерації, а не хто інший. В додатку до цього серед деяких робітників — із України — виринала думка організувати відділи при Російській Федерації. “Гайдамаки” і “Народна Воля” вділяли місця для закликів організування соціалістичного руху, але між ріжними комітетами не було згоди. Особливо дерлися між собою Клівленд з Дітройтом. Дійшло до того, що в Клівленд почав виходити “Робітник” і між ним і дітройським “Пролетарем” зводилася боротьба за те, котра газета має бути органом українських соціалістів в Америці. Ця боротьба дала такі наслідки, що навіть ті відділи, що були повстали до того часу, завмерли, остало було 1913 року ще два відділи: у Філадельфії і в Дітройт, по одному, але опісля і філадельфійський перестав жити. В тому одному дітройському відділі були згуртувалися тодішні замітніші члени: Т. Починок, Я. Федюшко, Т. Лата, Е. Крук, І. Гундяк. В міжчасі завмерли газети, як “Пролетар” дітройський, так і “Робітник” клівлендський. Все, що ще давало жити бодай в якісь мірі соціалістичній думці, то поміщувані час від часу статті в “Народній Волі” і “Гайдамаках”.

1914 року в Дітройт знов починає виходити соціалістична газета “Робітник”. З появою газети починають відживати старі відділи, і на початку війни, 1915 року вже повстає цілий ряд відділів навіть в нових місцевостях, а “Робітник” виходить три рази в місяць. В дітройському відділі було вибрано Тимчасовий Комітет, завданням яко-

го було довести до зорганізування Української Федерації Соціалістичної Партії. Той комітет складався з таких людей: Починок, Федюшка, Гундяк, Завойко, Саврук, Крук. Але Комітет стрів чималі труднощі. Члени двох клівлендських відділів в себе зорганізували такий комітет, заснували свою газету ще раз, тим разом назвали її “Пролетар” і також претендували на крайове керівництво. В додатку до цього клівлендці поклали сильніші основи для газети, бо купили друкарські машини. Поміж тими двома комітетами виникло знов непорозуміння, ~~з~~ва гризня, і навіть більше серйозна, бо вже по однім і другим боці була більша сила, як попередно. Чим та боротьба була б покінчилася невідомо, коли б не трапилася добра нагода закликати приятелів соціалізму, хоч ніби посторонніх до інтервенції. 1915 року в Шенандоа, Па. відбувалася конвенція “Гайдамаків” і на цій конвенції піднято справу сварні між двома соціалістичними групами й газетами й там рішено залишити усі роздори та скупчити свої сили до спільної праці. Це вплинуло. Починок, що був в той час на конвенції як представник від Тимчасового Комітету, предложив проект організації Соціалістичної Федерації, закликав допомогти і делегати “Гайдамаків” прийняли з одушевленням та приобіцяли допомогу. Там же вибрано комітет, що мав зайнятися організуванням соціалістичних відділів при відділах “Гайдамаки”. До того комітету увійшли: С. Гладкий, Н. Кривяк і Накрейко. Особливо поважну роль відіграв Гладкий, що був популярним серед членів “Гайдамаки”. Після тої конвенції клівлендські відділи рішили злучити свою газету з дітройтською, а що в Клівленд вже були друкарські машини то випущено “Робітника” в Клівленд, Огайо, в побільшеному обемі, як справжню газету. До Тимчасового Комітету дібрано ще одного товариша з Клівленд, Маланчука, бувшого редактора “Пролетара”. Таким чином направлено роботу, розпочато організувати нові відділи і в червні 1915 року Центральний Виконавчий Комітет Соціалістичної Партії Америки на внесену Тимчасовим Комітетом аплі-

кацію відповів прихильно і прийняв Українську Федерацію в свій склад, як частину Соціалістичної Партії. В той час Українська Федерація числила вісім відділів в яких було поверх сотні членів. Від того часу організація стала на певний ґрунт. Виконавчий Комітет висилає на обїздки С. Гладкого і І. Гундяка. Поїздка показується успішною. Особливо успішною була поїздка Гладкого, що в той час був також заступником головного секретаря “Гайдамаків” і мав велику піддержку від відділів “Гайдамаки”. Так закінчився перший період соціалістичного руху серед української імїґрації.

В тім періоді покладено основи під соціалістичну організацію серед українських імїґрантів. Та взяло ще кілька років часу, поки цей соціалістичний рух ідейно викристалізувався, поки не став справді соціалістичним. До того часу соціалістичний рух серед імїґрації становив собою неначе збірник різних опозицій і тимчасово захоплених людей певними соціалістичними фразами, що діставалися з різних джерел: з Галичини, з Росії, від американських соціалістів, від анти-релігійного руху, від пацифістів, що виступали проти війни, проти шахрайства українських патріотів, попів і т. д. Усі ці струї треба було обєднати, виправити і виробити з них одну ідеологію, соціалістичну, пристосіблену до умовин на імїґрації, створити з неї силу. Іншими словами — треба було пройти тяжкий період кристалізації соціалістичного руху серед української імїґрації.

КРИСТАЛІЗАЦІЯ СОЦІЯЛІСТИЧНОГО РУХУ.

ТИСЯЧУ ДЕВ'ЯТЬСОТ ПЯТНАДЦЯТИЙ РІК — другий рік імперіялістичної світової війни. Весь соціалістичний рух був розбитий на два основні табори; з одної сторони інтернаціоналісти, і з другої — соціал-патріоти. В тих основних двох таборах було чимало різних угруповань. В таборі інтернаціоналістів не були усі інтернаціоналістами, в таборі соціал-патріотів, як їх тоді популярно називали, було чимало таки справжніх отвертих агентів капіталістичних урядів. Безперечно, що вплив такого розподілу не міг не відбитися в той час на молоденькій українській соціалістичній організації українських імігрантів. Крім того політичний стан краю, з якого іміграція вийшла, не міг не мати впливу на іміграцію. Додати треба ще й те, що маса членів в організації стояла дуже низько під оглядом ідеологічним, майже вся ця маса мала неустійнені погляди на соціалізм.

В краю на початку війни серед українських політичних угруповань затираються різниці. Починаючи від націонал-демократів аж до соціал-демократів, усі єднаються для піддержки Австрії у війні проти Росії. На Україні під Росією — буржуазія й поміщики піддержують царат. Підчас світової війни визначні члени української галицької соціал-демократії воюють в рядах Січових Стрільців під прапором Австрії (Старосольський, Мелень і інші). Парляментарні діячі і соціалісти закликають до піддержки “найяснішого пана” (Вітик). Загальна Українська Рада*) у Відні стає найвищим центром і керівником політики усіх українських угруповань. Це перекидається і на іміграцію в Америці. Уся українська преса без виїмку, включно з “Гайдамаками” (“Гайдамаки” робити це дуже несміливо) і “На-

*) Про австрофільську орієнтацію в часі війни як в краю так і на іміграції, як рівнож про політичні організації українських націоналістів в часі війни, говориться подрібно в IV Розділі.

родною Волею”, стає під прапор австрійської орієнтації. В додатку до цього до Америки приїжджає М. Січинський, усіми до того часу улюблений за вбивство графа Потоцького. Він “симпатизує” з Українською Федерацією Соц. Партії і навіть стає редактором “Робітника”. Популяриність його серед іміграції велика. А тимчасом він не вдоволився своїм членством в рядах соціалістів, але заходиться організувати національну організацію, до якої втягає усіх, за винятком певної частини попівства. І то не тому, що не бажає їх, але вони самі не хочуть з Січинським возитися. Напередодні першого з’їзду Української Федерації Соціалістичної Партії, що відбувався 28 листопада, 1915 року, Січинський відбуває Український Сойм в Нью Йорку де висувається на чоло того руху. Остаточо в рядах соціалістичної партії заходить так далеко, як признає за konieczність піддержувати Січових Стрільців і Загальну Українську Раду у Відні, що фактично була інструментом в руках австрійського уряду. Таку політику Січинський старався уводити в рядах соціалістичної партії. Канадійські товариші, зорганізовані в той час в соціал-демократичну партію зі своїм органом “Робочий Народ”, виступили проти Січинського. Згодом в рядах між членством також змагається невдовілля до Січинського політики, але все таки його впливи ще поважні. Проти Січинського політики немає в Соціалістичній Федерації відповідного організованого відпору, нема керівників, щоби поставили перед Січинським різко і рішуче питання: так, або інакше. Адже Починки, Федюшки, Лати й інші цього зробити не могли. А в той час новоприбувші з Канади — Г. Ткачук, Н. Корж, С. Сорока, А. Дмитришин — ще не мали настільки впливу, ані можливости, аби могли роззброїти Січинського й усунути з організації. Витворився такий стан: частина членів стоїть в опозиції до Січинського, але не ділає організовано, а частина за Січинським і разом з ним майже усі провідники. В такому хаосі відбувався перший з’їзд У. Ф. С. П. А.

Все таки з’їзд силою того факту, що Соціалістична

Федерація була частиною Соціалістичної Партії, започаткував певну роботу над кристалізацією соціалістичних поглядів серед членів. На з'їзді брали участь дванадцять делегатів від поверх двадцяти відділів, чотири члени Тимчасового Виконавчого Комітету, деякі члени "Гайдамаків" і два гості: М. Січинський і організатор в той час східних відділів Української Соціал-Демократичної Партії Канади, А. Дмитришин. На цьому з'їзді був підпоручник Центрального Комітету Партії — Рутенберг, що безперечно багато спричинився для закріплення соціалістичних поглядів. З'їзд відбувався три дні. З важніших резолюцій на цьому з'їзді прийнято резолюцію в національному питанні. Національне питання в той час в організації було питання першокласної ваги.

“1. Перша конференція У. Ф. С. П... константує, що є дві причини війни в Європі: боротьба великих держав за колонії і боротьба великих держав за пановання над недержавними народами; пролетаріат в сій війні не заінтересований, бо вона не ведеться в його інтересі.

2. Перша конференція У. Ф. С. П., котрої учасники... походять з України, яка немає найменшої самоуправи, заявляють, що тривалий мир в Європі неможливий так довго, як довго кожний народ не буде господарем на своїй території.

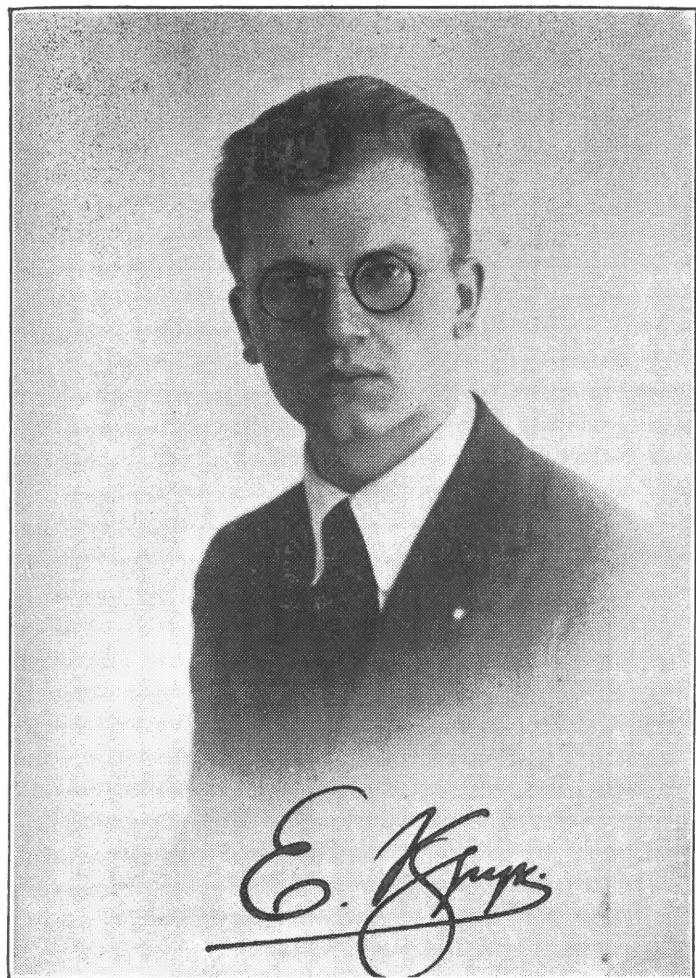
3. Опіраючись на платформи соціалістичної партії, яка виступає проти гнету нації над нацією і класи над класом, перша конференція рішає піддержати і провадити рух за визволення України і всіх поневолених народів в купі з революційним пролетаріатом всіх націй.

4. Перша конференція... рішає передовсім попитати ту частку українського визвольного руху в Європі, яка є чисто соціалістичною.”

Отакую резолюцію прийнято на тім першій Соціалістичній з'їзді. Резолюція дуже баламутна, помітна ~~не~~оговореність і взагалі — недаюча ніякої директивної лінії соціалістичній організації в так важній справі. Але навіть цю

резолуцію прийнято дякуючи зручному маневруванню представника партії — Ч. Рутенберга. Цілком природно, що прийнявши таку резолюцію на тому з'їзді Січинський стався переконувати делегатів, що Федерація Українців, що була zorganizована на українським Соймі, нічим не противиться соціалізму, не йде в розріз зі соціалізмом, що він може бути одночасно і редактором соціалістичної газети й провдніком націоналістичної Федерації Українців. І навіть більше. Він вимагав від Соціалістичної Федерації підтримки для Федерації Українців. Проти цього виступили деякі члени і гості, між іншим Дмитришин, Ткачук, Пантелюк. Але під натиском Січинського вони були змушені опустити наради. З'їзд одобрив роботу Січинського, одобрив і його “соціалізм”. Це лише свідчить про надто низький рівень класової свідомості тодішнього руху. Вибрано Виконавчий Комітет до якого увійшли: С. Гладкий, організатор, Е. Крук, секретар, Я. Федюшко, касієр. Редактором вибрано Січинського.

Від першого до другого з'їзду, що відбувся в травні, 1917 року, У. Ф. С. П. перейшла велику школу соціалістичного перевиховування. Прибувши з Канади товариші: Ткачук, Дмитришин і інші осідаються в Дітройт, Міш. До відділу їх не приймають, але вони організують товариство “Самоообразування”, яке розгорнуло широку діяльність і ця діяльність товариства застала членів обох відділів У. Ф. С. П. прийняти членів того товариства до Федерації. Розгортається дотепер нечуваний рух. Гемтремський відділ зростає до 250 членів. Заснувався агітаційний комітет, що висилає Дмитришиного на об'їзду в стейті Мішіган. Члени Виконавчого Комітету, Починок, Федюшко — безрадні супроти такого факту. Організації, в інших околицях, довідуючись з газети про великий зріст соціалістичного руху в Мішіган домагаються бесідників. Тимчасом самотнім організатором є С. Гладкий, який не може об'їхати сам усюди. Мимо того, ані Дмитришиного, ані Ткачука Виконавчий Комітет вислати на об'їзду не хоче. Але коли домагання стали грізнішими і рівно ж на це

Е. Крук.

наперли дітройтські відділи, вислано остаточно Дмитришиного на об'їзду. Рівночасно в інших місцевостях висувається цілий ряд організаторів і організація постійно зростає. Разом з тим загострюється боротьба проти соціал-патріотизму, більшість відділів стає на позиції інтернаціоналізму. Тимчасом Січинський занявся роботою у Федерації Українців, бо там пахло грішми, почотами, чого в соціалістичних рядах не було. Він рівночасно все таки остає редактором соціалістичного органу, містить заклики Федерації Українців, а в дійсності редагує газету лише своїм іменем. Фактичним редактором — Е. Крук. Згодом йому до помочи приймають Гр. Семашка, що був покинув редакцію "Свободи".

При кінці 1916 року У. Ф. С. П. вже нараховує до 40 відділів. Відділи вже більше интересуються принциповими питаннями соціалізму, ведуться гарячі дискусії майже з приводу кожної важної події, в організації Січинський тратить вплив (у великій мірі через свою неактивність в ній), члени Виконавчого Комітету також перестають грати корівничу ролю, а справжніми провідниками висуваються: Дмитришин, Ткачук, Гладкий, Кульчицький, Корж. Допмагають в праці організації Кулик (Ролінато) а в газеті працюють: Крук і Бориско. Федюшку, члена Виконавчого Комітету викидає зі своїх рядів його власний відділ. З приводу цього загострилася боротьба між відділом і Комітетом, що став по стороні Федюшки, за послідним обстав і редактор, в наслідок чого і до газети було виникло неприхильне відношення зі сторони найбільше сильних відділів в той час. А в цілій організації назріває і поглиблюється дальша боротьба поміж соціал-патріотизмом і інтернаціоналізмом. Робітники проходять велике соціалістичне вишколення. В такій атмосфері організацію стрічає другий з'їзд.

Другий з'їзд У. Ф. С. П. відбувся в травні, 1917 року в Рочестер, Н. Й. Тоді організація числила 46 відділів і біля тисячі членів. Головинми справами були: національне питання, відносини до інших українських організацій, го-

ловно до Федерації Українців, відношення до війни. Перша й друга справи займають майже весь час з'їзду. В порівнанні до першого з'їзду — великі перемини. Дволітня боротьба, дискусії, тертя — все це лишили поважні наслідки. До двох важніших справ пирнято такі резолюції:

“Як довго існує капіталістичний лад, так довго існуватиме неволя, пониження і пановання класи над класою, а народу над народом. Імперіялізм — завойовання колоній, анексія, централізація великих держав, — се все впливає з конечних потреб капіталу; се все стає національним поневоленням.

“Стреміти до повалення капіталізму, до знесення приватної власности, ради котрої існує заборчість і неволя, значить стреміти до свободи нації.

“Повалити і знести капіталістичний лад можна лише дорогою класової боротьби. З днем знесення капіталізму, щезнуть всякі форми неволі.

“Хто іде іншою дорогою, той не стремить до національної свободи свого народа, лише старається перемалювати ярмо на іншу краску, але форма ярма лишається та сама.

“Поки не буде введений соціалізм, як форма нового порядку, який принесе для поневолених народів, а також і українському, повної свободи, поти конечним обов'язком українського пролетаріату є енергічно боротися дорогою класової боротьби проти національного гніту і домагатися повної свободи і рівноправности на основах повного демократизму.”

Очевидно, що повища резолюція далека від марксистської ясности, чіткости, а в деяких формулюваннях видається трохи наївною. Але в порівнанні до резолюції прийнятої на попередньому з'їзді вона різниться тим, що в ній вже є рішуче підчинення боротьби за національне визволення соціалістичній революції, що в попередній резолюції було виражено дуже неясно, неначе з боязливістю, неспевно. У відношенні до інших українських організацій в резолюції говориться, що “зриваємо зносини зі всіми ор-

ганізаціями, котрих політичний напрям убиває класову боротьбу". Вістря тої резолюції ніби направлене проти Федерації Українців в першу чергу і Січинського зокрема. Але... все таки річей не називається їх власними іменами. З'їзд також прийняв резолюцію Сейнт Луїської конвенції Соціалістичної Партії проти війни.

На другому з'їзді У. Ф. С. П. соціал-патріоти дістали болючий удар. На першому з'їзді Січинський був повним хазяїном і ті, що з ним непогоджувалися, змушені були опустити наради. На другому з'їзді по дискусії опустили залю нарад Січинського прихильники: Лата і Д. Якимів. За ними ніхто не вийшов, хоч це були спроби зірвати з'їзд. Відтак, побачивши свою неміч, вернулися на з'їзд. До Виконавчого Комітету вибрано на другому з'їзді: А. Дмитришиного, Д. Мойсу, Н. Коржа, І. Бичика і Т. Починка. Зі старої соціал-патріотичної гвардії остав лише Починок. Решта були сторонниками інтернаціоналізму. Секретарем вибрано Н. Кобринського, а редактором остався Е. Крук. На місце Г. Семешка до редакції помічником приходять М. Цейлинський.

Рочестерський з'їзд вважається за один з переломових моментів в історії соціалістичного руху серед української іміграції. На цьому з'їзді соціал-патріотам було нанесено болючого удару. Але не смертельного. Відзначаючи великий поступ того з'їзду в порівнанні до попереднього, слід також підчеркнути його безрадість, що таки дуже рязюча.

Січинський навіть на з'їзд не показався. Він зайнятий був своїми патріотичними ділами. Ніхто на з'їзді не порушив справи відношення Січинського до соціалістичного руху. Усі старалися оминати. Більше того: коли після Рочестерського з'їзду редактором партійного органу призначено Крука, то не тому, що Січинського усунено. Фактично Січинським сам усунувся. Він ані на з'їзді не був, ані не вбивався за редакторство, навіть до того часу він фактичним редактором не був.

В справі редактора партійного органу на цьому з'їзді була виринала характерна дискусія. Г. Ткачук поставив був внесок такого змісту:

“Редактором органу У. Ф. С. П. не може бути чоловік безпартійний, ані такий, що не годиться з принципами соціалізму і виступає ворожо проти соціалізму”.

Безперечно, що резолюція була направлена проти Січинського. Але вона настільки закрита, що послужила тільки для принципової дискусії, довшої дискусії, в наслідок чого Ткачук відтягнув першу половину внеску, цеб-то ту, де говориться, що редактором партійного органу не може бути безпартійний. Другу половину внеску прийнято “одногolosно”.

Фактично це була перемога Січинського сторонників, хоч самого Січинського там не було. Що це так, свідчить другий внесок на тім з'їзді:

“Коли б Січинський не згодився бути редактором, — редактором призначити товариша Евгена Крука”.

Крук — постійний робітник в органі. Він його безпереривно майже сам редагує. А про те редактором може бути аж тоді, як Січинський не схоче.

Чим пояснити такий стан річей на Рочестерському з'їзді, що на ньому домінували делегати інтернаціоналістичних поглядів, а допускали до таких компромісних постанов, резолюцій?

Ідеологічною слабкістю руху взагалі. Браком відповідного кадру кваліфікованих робітників в організації. Страхом перед фактом, що коли прочистити з організації усіх соціал-патріотів і їх прихильників, то не буде кому навіть партійного органу редагувати. Нарешті — неуміння точно формулювати свої інтернаціоналістські позиції.

Однак поминувши все це Рочестерський з'їзд зробив дуже багато для кристалізації руху. Вибраний на цьому з'їзді Виконавчий Комітет і навіть ці баламутні резолюції послужили в дальшому до серйозної чистки руху від чужих тому рухови елементів.

Січинський не вернув до редакції, отже Крук став

відповідальним редактором. З приходом до редакції Цеглинського, вони оба на якийсь лад цю відповідальність розподілили між себе. Цеглинський довго в редакції не був. З приводу його роботи в редакції повстало було трохи замішання в цілій організації, що в части потурбувало оставших соціал-патріотів.

М. Цеглинський в той час був загадковою фігурою в “українській політиці”. З’явився він в Америці пізніше від Січинського, десь в березні, 1916 року. В протилежність до австрофільських настроїв серед українських націоналістичних таборів Цеглинський досить хитро, часом прикриваючись соціалізмом, виступав по стороні аліантів. Як опісля підозрівали, він мав прогоріти на австрійській службі і перекинувся на службу в користь царської Росії. Майже одночасно, коли Цеглинського беруть до редакції “Робітника” за співредактора, в канадському “Робочому Народі” появляється замітка, що ще 1914 року по занятті російськими військами Галичини, М. Цеглинський з групою “швайцарських українців” посилає на адресу міністра царського двора Фредеріска таку телеграму:

“В імени одної групи укрінців, зібраних у Швайцарії, котрі покладають довіря в будучність і шляхотні декларації царського уряду, я прошу Вашу Ексцеленцію зложити у ніг Царського Величества вирази нашої глибокої подяки і нашої непохитної вірности”.

До тепер однак та замітка ніким не провірена, не стверджена.

В Америці 1917 року орієнтація українських націоналістичних таборів переживає певну “кризу”. До того часу вона без застереження про -австрійська. Д-р С. Демидчук, що спеціально прибув до Америки підпоручник, керував нею. Але Сполучені Держави готуються до війни. Про-австрійська орієнтація стає небезпечною. Згодом Демидчука інтернують. При цьому шанси побіди для Австрії стають непевними. Все це дає змогу Цеглинському піти на прою проти австрофільської орієнтації, що було на руку йому в звязку з його місією, невтралізувати Січинського

австрофільство, і визвати на отвертий бій Демидчуків всяких. Щоби не виявити себе царським агентом отверто він парадує як соціяліст і це йому тимчасово вдається.

Ці перші роки кристалізації соціялістичного руху серед іміграції відзначаються великими подіями, що безперечно додатньо вплинули на дальший хід розвитку соціялістичного руху. До тих подій належать приступлення Америки до війни і революція в Росії. Серед імігрантів до важної події треба також зарахувати випуск щоденника. Вже в тім часі виходив один український щоденник, “Америка”. Поява “Робітника” щоденником була великою подією, з’окрема великою для іміграції.

НЕБЕСПЕКА ВІЙНИ.

ПРИ КІНЦІ СІЧНЯ, 1917 року між урядом Німеччини й американським урядом напруження дійшли до границь. Пахне приступленням Америки до війни. 22 січня президент Вилсон виголосив перед сенатом промову, в якій він заявив, що справа мира і умови мира не можуть бути байдужими справами для Америки. Від себе він запропонував кілька конкретних пропозицій, що опісля лягли в основу відомих 14 пунктів Вилсона. Гопорилося про права малих народів, і про демократію і будучий мир, але по суті — це була воєнна агітка, це були зложені кличі, що мали оправдати появу американського війська в Європі. На великий жаль частина соціалістів того часу привітали виступ президента Вилсона, як велику мирову пропаганду. Але вже в парі майже з тими пропозиціями Вилсона було вислано німецькому урядови щось у формі ультиматуму, на який від німців слідувала різка відповідь такого ж характеру. За тим слідувало відкликання американського амбасадора з Німеччини, в повітря пахло війною.

В перших днях лютого “Робітник” містить слідуочу відозву:

“Проти війни! За мир! За братерство народів!

Робітники і Робітниці! Ви вже знаєте ту страшну новину: Злучені Держави впередодню вмішання ся до війни. Дипломатичні зносини між правительством президента Вилсона і правительством німецького цісаря зірвані. Можливо що перший гарматний вистріл гримне саме в ту хвилю, коли до вам дійде наше слово.

Із за чого війна?

Всі правительства в сій війні заявляють прагнучим мира народам, що хочуть лиш захищати свою землю. Але між границями Злучених Держав і границями Німеччини протекає цілий океан. Оточена стальним кільцем англійських воєнних кораблів, Німеччина безсильна

ся знова піднести патріотичний запал обманутих і зруйнованих мас німецького народа.

“Миролюбство” правительства Злучених Держав.

Правительство Вільсона давно вже предвиджувало сей німецький крок.

Воно знало, що раніше чи пізніше прийде́ть ся вибірати між відмовленем ся від зисків, або прямим вмішанем у війну. Воно зробило наперед свій вибір, і той вибір — війна.

Але що скаже американський народ? Ось питане, котре тривожило душу світових торгашів і грошеміняйлів.

Для мирного трудового народа Злучених Держав і був видвигнутий президент Вілсон “миролюбець”, “апостол мира” зі своїми елеїними словами про мир і справедливість і союз народів. Приспати і зайоювати душу народа благочестивою проповідю, — така була ціль, аби опісля, коли прийде́ть ся захищати зиски з оружєм в руках, сказати народу:

“Дивись, ми стояли за мир, але Німці спонукують нас до війни. Народе, ти повинен бути з нами!”

Та промова й звертаєть ся до вас, робітники і робітниці, зі сторони сильних світа сього! Президент і послі, капіталісти і буржуазні газетярі, ті отрувачі громадської совісти, всі вони ведуть тепер польоване на вашу душу. Мало того: вони вже затягнули в свій табір деяких представителів робітничої кляси, котрі обіцяють їм піддержку в случаю війни. А все вони уважають війну неминучою і з усіх кінців готовлять ся до неї.

Чи неминуча війна?

Так, неминуча, як дати повну свободу ділання буржуазним партіям, їх конгресови і їхньому президентови. Вони є за війною, вони йдуть до неї найкоротшим шляхом. Єдине скредство недопустити війни — се загальний протест робітничої кляси.

Ваш протест, робітники! Протест тих, хто витворює

їм багатства і кого вони завтра пішлють гинути за їхні зиски. Ваш протест, робітниці, завтрашні вдови, завтрашні сироти!

Не вірте партійним нацькуванням політикерів, адвокатів наживи. Не вірте буржуазним газетам-письмакам. Оставляйтеся твердими в боротьбі проти шовінізму і вахханалії воєнщини. Читайте і розповсюднюйте чесні соціалістичні газети, котрі ведуть боротьбу проти війни і її винуватців. Просвічайте ваших темних співбратів. Пояснюйте їм значіне війни. Пробуджуйте їх думку і совість. Громадьте їх під знамя революційної соціал-демократії. Кличте їх до боротьби проти війни. Йдіть громад-но на протестаційні мітинги. Устроюйте самі збори скрізь, де є можливість. Не тратьте ні дня ні години. Тямте що ніхто не уймється за вас. Од вашої волі, од вашого чину залежить:

Бути чи не бути війні!

В усіх воюючих країнах чесні, передові робітники ведуть тепер переповнену великими жертвами боротьбу проти війни і проти породившого її капіталізму. В Німеччині, на яку нас хочуть нацьковувати, все нові і нові маси робітників і робітниць видають смертельну війну гогенцолерновському мілітарізму. Се наші братя і сестри. Прилучімося до їх боротьби!

Нехай через океан долетить до них наш клич:

“Долів війну! — Нехай живе мир! — Нехай живе братерство народів!”*)

Виконавчий Комітет Соціалістичної Партії також випустив маніфест з приводу небезпеки війни. В маніфесті кидається кільканадцять кличів проти війни, але немає ніякої дерективи для планової проти-воєнної акції. Ви-значивши менш-більш правильно характер імперіялістич-ної війни закликається робітників:

“Вставайте робітники Америки! Настала серйозна

*) Відозва надрукована без ніяких справок, в оригіналі,

хвиля, небезпека близька. Мовчання було б погибелю. Говоріть ясно і прямо! Йдіть масово на збори і демонстрацію. Нехай роздасться ваш рішучий протест з одного кутка краю до другого!

“Посилайте телеграми і листи президенту Вілсону, сенаторам і послам. Домагайтеся аби американським громадянам і американським кораблям було заборонено їздити в небезпечних місцях, інакше, як на власне ризико і страх. Напірайте на те, щоб країна не зістала кинута у вир війни ради рабівників капіталістів!

“Проч з війною!

“Проч з нелюдською системою, що родить війну!

“Нехай живе мир! Нехай живе інтернаціональна солідарність робітників усіх націй!”

Тимчасом війна майже неминуча. Американський уряд розпочав велику підготовку до висилки американського війська в Європу. Серед робітників-соціалістів велике обурення до війни. Але крім загальної агітації ніякого конкретного організованого поборювання війни нема. Сами робітники на свій лад підприймають там-то-тут акцію. Вона лише доривочна, брак послідовности в ній. Тимчасом в нутрі соціалістичної партії чимраз гостріше виступає проти себе дві фракції. Чимало лідерів перейшло на бік війни. Але більшість робітників-соціалістів і симпатиків виступають проти війни рішучо.

“РЕВОЛЮЦІЯ В РОСІЇ”.

ДЕВ'ЯТОГО Й ДЕСЯТОГО березня громом пролетіла вістка по цілому світі: “революція в Росії”. Серед американських робітників ця вістка знайшла невимовну радість. Адже це практичний шлях до мира! Так відчули робітники, навіть найбільше відсталі, що вже були змучені війною. Зокрема тією вісткою впивалися українські імігранти. Ця вістка несла великі переміни — це відчувалося. Але рівночасно вона несла загадкові переміни. Ніхто гаразд не знав, що саме діється в Росії, в якому напрямку будуть розвиватися події. За те усі відчували, що сталося щось гігантного, що немає приміру в історії.

З приводу цьої події “Робітник” писав:

“Цар зрікся трону. Його малолітний син Олексій і брат Михайло також зріклись зайняти непевну посаду царя.

“Міністри-кріпосники арештовані, арештована також і цариця зі своїм кодом своїх приближених.

“Обома столицями і більшими містами Росії заволоділи революціонери...

“Пригноблений нарід розігнув свої могутні плечі і скинув ярмо... Чи на завжди?”

Газета непокоїться тим, що в новозорганізованім тимчасовім уряді знаходяться “панове Гучкови, Терещенки, Коновалови, Милюкови... Се вже небезпека” — відмічає газета і додає, що: “робітничий клас уже поставив на чергу питання дійсного парламенту” (“Учредительного Собранія”).

Так привітала редакція газети революцію в Росії. Парлямент! Це був ідеал редактора газети, що навіть заперечував конечність революції.

Три тижні перед революцією в Росії редактор “Робітника” М. Січинський пояснював цю справу в такий спосіб:

“Чи треба революції?

“Щоби завести новий лад, то деякі думають, що мусить бути кровава революція. Ні. Соціялісти кажуть, що скоро робітники добються до влади політичної, то обіймуть фабрики, машини, копальні, ліси, пасовиська, великі обшари... на власний заряд, а властителям дадуть відшкодовання”.

Очевидно, що з такого настановлення редакційна стаття з приводу російської революції гляділа, коли там парламент буде зорганізовано, щоби провести щось подібного, як вилложено в горі, відібрати від фабрикантів фабрики, від поміщиків землю а їм дати відшкодовання...

Але маси працюючих сприяли по своєму революцію. Крім того серед американських соціялістів вже було поважне ліве крило, що гляділо на революцію як ще не цілком правильно, то майже правильно. І ці останні привітали революцію як слідувало, пояснили масам, що це лише початок правдивої соціальної революції, і що події революційні розвиватимуться не по планам опортуністичних партій, а в залежности від революційних мас і їх революційних партій, що не спиняться на півдороги.

Для українських робітників в той час революція в Росії була чимсь більшим, як для інших робітників. Вона несла соціяльне визволення для усіх робітників. Але для українських вона ставила в новій площині національне питання. І цілком природно, що присвятивши першу редакційну статтю революції в Росії як такий, “Робітник” в другій редакційній статті вже обговорює окремо “Росія по революції і українське питання”.

В статті жажлива нерозбериха. Вдарено перше всего на “централістичні” погляди не тільки буржуазної демократії, але і “дійсної”, розуміючи під тим робітників, революційну партію пролетаріату. Все таки, щось там буде. Але що? Який, ввиду цього “поставлять собі ідеал самі Українці при нагоді нових політичних обставин?” Так запитує редактор. Для нього, звичайно, в даному разі, е

тільки українці взагалі. І також йому відомо, що “Українська справа стане рубом перед новою Росією і її не можна буде збути давним одгетькуванням, вона мусить бути розвязана після волі самих Українців”. А далше йде запитання:

“Якаж може бути воля Українців? Який вона прийме характер розв'язання? Які ідеали і стремління будуть української нечисленної буржуазії і численних робітничих і селянських мас?”

Але дарма хто шукав би за відповідю. Такої нема. Замість відповіді говоритьсь далше:

“Самостійницькі ідеали і тенденції ані серед буржуазії ані серед пролетаріату українського і селянства взагалі ніколи не тішилися великою популярністю, а тепер, з розторощенням деспотизму царського, певно страять й ту, яку мали передше актуальність і принаду”.

Так висунено національне питання в новій політичній обстановці. І це лише вказує, скільки в цій справі неясностей, як погано висунено саму постановку справи. Цілком природно, що це лише послужило опісля до великого тертя. Це тертя дозрівало й усилювалося пізніше точними формулюваннями, що їх приносили резолюції й преса української соціал-демократії на чолі з Винниченком.

ВІЙНА ВИБУХЛА.

РОСІЙСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ не була використана американськими соціялістами як слід в боротьбі проти вступлення до війни Спол. Держав. Протести, резолюції, що наспівали на руки президента й сенаторів та конгресменів не спинили гарячкового готування. Вибух революції в Росії багатьома робітниками толкувався так, неначе б то само собою війна буде припинена. Тимчасом 4 квітня проголошено війну. Не встиг президент підписати резолюції про війну, як вже флот, що був напоготивлі, пустився в напрямку Європи. Була заряджена мобілізація армії, національної гвардії, резерви флоту усіх клас і резерви міліції.

Семого квітня скликалася конвенція Соціялістичної Партії в Сент Люїс. Перед конвенцією, що складалася з 200 делегатів, питання війни домінувало усі інші справи. Більшістю конвенція висловила проти війни. Але дійсні противники війни були в меншості. За противоенною резолюцією голосували такі “противники” війни як Бергер, Гернер, Гілквіт. Однак крім тих були цілком отверті соціал-патріоти, що вимагали одобрення війни, називали її “оборончою”. На цій конвенції велися гарячі дискусії, що до розриву доходило. Було висунуто національне питання соціал-патріотами. Ціла партія відтак його дискусувала.

Серед великої частини українських соціялістів сприймався погляд формулюваний Бергером. Він ніяк не міг розрізнити соціялізму від націоналізму. Голосуючи за сент-луйської резолюцією проти війни він точно виловив свої погляди як слідує:

“Хоч багато соціялістів не вірять в націоналізм, але я вірю. Я признаю націю також необхідністю, як і родину. Без націоналізму не може бути інтернаціоналізму. Я рівночасно американець і соціяліст. Як би я невірив

в націоналізм, я не був би членом соціалістичної партії. Антинаціоналізм може бути порівняний з анархізмом. Для мене далеко не все одно чи я хінець, чи американець”.

Перечитуючи редакційні статті “Робітника” з того часу можна натрапити на подібні формулювання з приводу різних okazій, коли тільки говориться про соціалізм і націоналізм. На тлі такої концепції Січинський утотожнював Федерацію Українців із Соціалістичною Федерацією. Одна другій не повинна протиставитися.

* * *

Скоро однак війна давала себе відчувати дошкульніше. Була уведена реєстрація молодих людей, загострено режим, заборонено страйки, встановлено цензуру на пресу, розпочалися переслідування противників війни. Це так в країні. Рівночасно в Росії даліше розвивалися революційні події. Мілюкових, Терещенків й Родзянко — заступили Чейдзе й Керенські.

На Україні чимраз більше до голосу приходила українська буржуазія, прищипивши собі ярлик будьякого соціалізму. Все це впливало на імміграцію. Йшли балачки, дискусії, спори.

І саме в тім часі “Робітник” стає щоденником. Перше число щоденника вийшло 12 квітня. Редактором остає й надаліше М. Січинський. В редакційній статті говориться, що “Робітник” буде й надаліше “нести світло соціалізму між робітників, будити в них класову свідомість, революційний дух і готовість боротьби за повні права і кращі умови життя пролетаріату, за справедливий лад на світі, за правду”.

Вступлення до війни Сполучених Держав, революція в Росії, випуск щоденної соціалістичної газети, становлять в історії розвитку робітничого руху на імміграції певну межу. Від того часу події розгортаються більше приспішеними темпами, організація кріпне ідеологічно. 17 липня з газети вже знято ім'я Січинського, як редактора.

Писати до газети він вже давніше перестав. Замість Січинського редакторами, як вже було сказано, стають Крук і Цеглинський. Але першого серпня ім'я Цеглинського зникає. Організація починає прочищувати ряди з намулу. За Січинським й Цеглинським виходять з рядів Гундяк, Шустакевич й інші. Названі два напів-інтелігенти пішли в попи. Інші соціал-патріоти, хоч не вийшли з рядів організації, але сіли тихо, ще чогось вижидали. В організації розгортається велика активність, поглиблюється серед членів соціалістичний світогляд. Проти У.Ф.С.П. виступають вже тим разом спільним фронтом усі націоналістичні угруповання. Усі вони побачили, що соціалізм несе для них смерть; з недавно ще німечної групи робітників висувается могутня соціалістична організація, яка нещадить їх, не дозволяє їм далі безтурботно обманювати працюючі маси.

Чистка організації від опортунізму налякала не тільки тих, кого вичистили, але й тих, що були поза рядами організації і ніби симпатизували. До атаків “Свободи”, “Америки”, “Народного Слова” прилучуються і “Гайдамаки” та “Народна Воля”. Розпочалася ганебна кампанія проти соціалістичного руху. Тимчасом 1917 року в листопаді вибухає пролетарська революція в Росії. Перед цілим соціалістичним світом стоять нові проблеми. Зокрема перед українським соціалістичним рухом ці проблеми ще більше скомпліковані, бо організація ідейно ще не скріплена настільки, щоби могла скоро орієнтуватися, в додатку до того вона ще переживала наслідки щойно недавньої чистки, при цій її ряди ще не зовсім були прочищені від опортуністичних елементів.

* * *

Ми пройшли, хоч дуже схематично, історію Української Федерації Соціалістичної Партії до моменту, коли вона вже стала ніби на правильний шлях соціалізму. На цьому ми її оставимо, щоби опісля завернутися після того, як розглянемо положення іміграції в цілому в той час. Со-

ціялістичний рух не міг бути ізольований від впливів оточення. Ці впливи діляли. Наприкінці війни ціла іміграція значно ожила. Усі угруповання, усі організації, навіть ті, що до того часу уважалися “мертвими”, з’активізувалися. То був момент великого політичного зрушення, що його спричинила війна і особливо несподіваний кінець війни.

Ці політичні зрушення іміграції відбуваються в більшості на тлі розвитку подій в краю. Події в краю викликували на іміграції дуже чутливі відгуки. Революція в Росії, Жовтнева революція, розпад Австрії, Центральна Рада, Петрушевичівщина, Гетьманщина і т. д. все це віхи, на які спіралася політична орієнтація іміграції.

РОЗДІЛ IV.

ВЕЛИКЕ ЗРУШЕННЯ ІМІГРАЦІЇ.

ДО СВІТОВОЇ імперіялістичної війни життя іміграції плыло порівнююче спокійно. Як звичайно панували внутрі-іміграційні чвари, велася на старий і досить вже притертий спосіб шкурна політика поміж попами, виступили були трохи “гостро” провідники Українського Народного Союзу проти єпископа Ортинського, дерлися за членів між собою заповомогів союзи. Напередодні самої війни вже появилися соціялістичні гуртки там-то-тут, отже розгорталася боротьба між поступовішою частиною іміграції з одної сторони і попами та “народовцями” з другої.

Все це однак було так би сказати — нормальне. Лише незначна частина більше втягненої до громадського руху іміграції брала участь в тих рухах. Решта іміграції, подавляюча більшість, тими рухами не цікавилася, жила попереднім тихим буденним життям, була цілковито полонена своїми особистими справами, жила мріями про те, якби то скоро доробитися і повертати до краю.

Війна викликала велике заінтересовання усього населення країни. Хоч Сполучені Держави безпосередно не взяли участі у війні в перших роках, але великі мільйонні іміграції з країн, де розгорілася воєнна хуртовина, не могли бути спокійні, не могли не реагувати на події, що відбуваються в Європі, в краях, з яких вийшли.

Додати до цього треба і те, що в Сполучених Державах живе іміграція майже усіх європейських країн; побіч німця живе француз, побіч англійця — австрієць, болгарин чи росіянин. Усі вони мають ще тісніші звязки з краєм. А їх рідні у війні проти себе. У фабриках, в майнах, на виробництві взагалі, де працювали одною громадою німці, французи, англійці, росіяни, італійці й інші, витворюється два фронти. Ведуться палкі дискусії, спори, робітники діляться на ворожі табори.

Свідоміша часть робітників старається запобігти такому розбиттю єдності серед робітників, робить все можливе, аби якось притуплювати страсти. Але це рідко коли вдається. Націоналістичні партії розпалюють ворожнечу. В додатку до цього соціалістичні партії II. Інтернаціоналу європейських держав закликали офіційно робітників до “оборони батьківщини”. Німецькі соціалісти стали під прапор кайзера. Французькі — “республіку” пішли захищати. Російські меншовики закликали боротися проти німецького імперіялізму під трьох-цвітним царським прапором. Більшість серед американських соціалістів не будучи безпосередно діткнені, покищо, війною старалися задержувати ніби “неутралітет”, загальниково посилалися на противоєнні постанови Інтернаціоналу. Все це однак не спинювало робітників від пристрасних спорів над конкретними подіями, що їх видвигнула війна.

Очевидно, що українська іміграція також дуже живо інтересувалася тими подіями. В деякій мірі вона була більше ними зрушена, як інші іміграційні групи. Поперше тому, що в порівнанні до інших іміграційних груп українська іміграція була відносно молодого, отже в неї були ще дуже свіжі звязки з краєм. Подруге тому, що українська іміграція назагал стояла на низькому політичному рівні, такою була її преса, як і інші інформаційні джерела, отже в більшості побірала інформації, як то кажуть з “другої руки”.

В додатку до цього українська іміграція в деякій мірі була внутрішньо розділена між дві ворогуючих собі держави: Австро-Угорщина й Росія, і обі ці держави були для неї по суті мачухою навіть під національним зглядом.

Таким чином війна зрушила іміграцію до великих розмірів. Навіть найбільше відсталі круги кинулися стрімголов до “політики”. Діткнений особисто кожний імігрант дістав такий удар, що в перших часах був цілком запаморочений. Розрив з родиною, припинений виїзд до краю, навіть переписка стала утруднена. Що робити? Як орієнтуватися? Кудя направити ці великі масові зрушення?

Найповажнішими і найвпливовішими в той час громадськими установами були церкви, теперішній Український Народний Союз з газетою “Свобода”, теперішній Український Робітничий Союз з газетою “Народна Воля” і “Гайдамаки”. Соціалістичні групи ще не мають впливу на хід громадських справ іміграції. Вони щойно формувалися, були дуже слабкі. Також і послідна напівсоціалістична організація не розпоряджала ані впливами, ані силою. До найсильніших громадських установ належали церква й Український Народний Союз. Вони, таким чином, в перших часах війни надавали напрям орієнтації, використовували масове зрушення іміграції й направляли до ширшого громадського життя.

В чім це громадське життя заключалося? Звичайно, реагуванням до воєнних подій. Війна мала мати якісь серйозні наслідки. Зокрема для українців. Треба було отже готуватися стрінати ці наслідки, використати їх, підготувати до них громадську думку. І більше того. Треба було рішати на котрий бік схилити свою орієнтацію. А схиливши на один чи другий бік — не остатися пасивними, треба було повести “активну політику”, як тоді говорилося людьми, що мали претенсії стати на чолі тої політики.

“ЗА НАШОГО ЦІСАРА”.

УКРАЇНСЬКА ІМІГРАЦІЯ — це переважно виходці з Галичини, Буковини й Закарпаття. З України імміграція в подавляючій більшості українською себе не визнавала, уважалася за російську. Цілком природно, що імміграція в більшості політично жила життям Галичини, Буковини й Закарпаття, що в той час належали до Австрії. З вибухом світової війни усі політичні партії (Українська Національно-Демократична партія, Радикали, Українська Соц.-Демократія) в Галичині й на Буковині стали на боці Австрії.

В протилежність до політики Росії, що спіралася на штик, що вірила в силу своєї армії, політика австрійського уряду була більше “культурницька”. Австрія дозволяла відкривати українські школи, не боронила видавати книжки українською мовою, а навіть дозволяла деяким своїм речникам кинути час від часу прихильне слово до українців. Все це переплутувалося з деякими дрібнішими подачками. Ці подачки мали служити для приваблюванню української інтелігенції, дрібної буржуазії, попівства, урядовців тощо. В тих колах — а тоді вони стояли на чолі галицької політики — викувалася платформа, що зводилася до того, аби при найближчій нагоді добитися цілої України під покров габзбурської корони, що Україна мала б стати автономною країною в Австрії.

Очевидно були й “мінімальніші” програми, але, треба признати, були також і “максимальніші”. Головне, що усі ці концепції зводилися до плекання вірності царю й його короні. Але політика австрійського уряду була досить еластична. Вона мала за ціль тримати у вірності до себе не тільки українців, але й інші народи: поляки, чехи, хорвати і т. д. Особливою та політика була в Галичині, де завжди існувала гризня між поль-

ською й українською буржуазією. Урядови треба було і одну й другу буржуазії тримати собі вірною, тимчасом пильнувати головного — цілоти австрійської держави, інтересів тої держави, що однак не завжди збігалися з “максимальними” програмами і поляків і українців.

Галицькі політики, щоби добитися більше ласки від австрійського уряду, власне від цісара, старалися в лояльності випереджувати польську буржуазію і в той спосіб мати трюф в своїх руках. А яка може бути лояльність в часі війни? Звичайно, дати подостатком війська, вірного війська, настроювати населення прихильно до війни і т. п. Отже з вибухом війни в Галичині закипіло. Настрій української буржуазії в той час характеризує цікавий докір Льонгіна Цегельського, що був тоді послом до австрійського парламенту, і приїхав з Відня до Львова у “важній місії”. Його стрів д-р С. Шухевич. Перші слова Цегельського були такі:

“Війна зі Сербією в повнім розгарі, війну з Росією проголосять нині завтра, цісар зарядив загальну мобілізацію, поляки виставили вже цілі полки своїх стрільців, а тільки ми не робимо нічого”.

Це був докір, що повільно українська буржуазія ділає. Треба скоріших темпів. Тут не ходило про вирішення справи принципово, чи треба щось робити чи ні, і що саме робити. Справа зводиться до питання поспіху. Бо принципово вже рішено. 1914 року 28 липня, іменем “українського народу”, на военній маніфестації організованій українськими політиками, д-р Евген Озаркевич задекларував слідуюче:

“Будь спокійний великий володарю наш, український народ зложить все своє майно і свою кров, аби боронити цю державу, її династії і цісаря”.

Цю декларацію повторювали галицькі провідники при кожній okazji. Із такого настановлення приступлено до організації Українських Січових Стрільців, що мали рекру-

туватися з молоді і тих, що їх навіть військовий регулямін Австрії не втягав до армії.

На чолі тої політики стояла Головна Українська Рада, що була повстала у Відні з галицьких провідників, представників усіх партій і Союз Визволення України, який був зорганізований одною групою репрезентантів поміщиків та буржуазії тодішньої Великої України. Ці органи були на службі Австрії. Згодом вони створили Загальну Українську Раду.

В перших початках війни фактично ці органи не мали ніяких конкретних програм, ніяких вимог не ставлено австрійському урядови, ані ніяких обітниць австрійський уряд їм не давав. Аж згодом, 1915 року, Загальна Українська Рада висунула свою “мінімальну” й “максимальну” платформу як слідує:

“1. Для українських земель, що будуть визволені від Росії, самостійність. (Не офіційно говорилося про принца Вільгельма (Василя Вишиваного) як короля).

“2. Для українських земель під Австрією — автономії”.

Але ця платформа була хіба зберігана у вузьчій колі, а широким масам дозволялося розказувати й плекати якнайфантастичніші речі. Ця платформа навіть не була надрукована, бо цензура заборонила. Тимчасом австрійський уряд полякам робив публично обітниці, що коли війська австрійські відберуть землі польські від Росії тоді створиться самостійна Польща і натякувалося, що й Галичина буде до неї прилучена.

Це йшло в розріз з мріями української буржуазії, але послідна таки вірно трималася австрійської корони. Кілька характерних вірнопоклонних заяв, що їх безліч видавалося в часі війни галицькими політиками, дадуть змогу читачеві уявити собі повнотою цю огидну політику.

“Дня 15 квітня 1915 року — пише др. К. Левицький — прийняв нас (Левицького і барона Василька) начальний командант полевой армії, маршалок архикнязь

Фридрих, та опісля запросив нас до себе заступник престолоа архикнязь Карл Франц Йосиф. При цих авдієнціях підніс я на вступі льоальність і вірність українського народу для цісаря і держави, що саме проявляється на полях битви в хоробрости українських жовнів і Українських Січових Стрільців та просив прийняти наших Січових Стрільців під особливу прихильну опіку головної команди армії. Тільки при австро-угорській монархії — закінчив я — бачимо ми, українці Галичини й Буковини, можливість нашого розвою і визволення. Ми стояли і стоїмо в цій важкій хвилі якнайвірніше при цісарі і державі, очікуючи здійснення наших оправданих домагань для визволення українського народу”.

А по звільненні міста Львова від російських військ 1915 року 23 червня появилася відозва від комітету українців того міста такого змісту:

“Українці міста Львова! Для вас засяло знов сонце свободи. З приходом побідоносних армій нашої дорогої Монархії і могучого німецького союзника в наших серцях віджила надія ліпшої будучности... сотки тисяч пішли і підуть сповнити обовязок вірности і любови до нашої дорогої Монархії”.

І вже по році війни, згаданий вже нами К. Левицький (голова Загальної Української Ради) так з'ясовує в українській пресі про політичні події:

“Та вершком ідейних зусиль нашого народу і непохитної вірности для своєї держави являється наш український легіон Січових Стрільців, що в тяжких хвилях без застереження в чистів патріотичнім почуванні зложив визначну присягу прислугу австрійській армії і державі... Світова війна навчила нас високо цінити ідею австрійської держави, що в лютім времені захистом своїх народів супроти відвічного ворога свободи і волі національної... В цій монархії знайшов український на-

род у сій великій пригоді свій захист і охорону, та й отся історична подія мусить зміцнити звязки українського народу з державою австрійською. Можемо виступати проти сього або іншого правління, що не розуміє або не сповняє свого завдання, але Австрії мусимо держатися, бо тут наша головна підстава естования і самостійного розвою національно-культурного і господарського”.

* * *

Ми навели цілу низку цитатів. Вони усі подібні собі. Більше папські, як сам папа. Галицькі діячі стали більшими австрійськими патріотами, як самі австрійські патріоти і до абсурду льоальні цісареві. Цією вірнопідданчою політикою заправляє два тузи: К. Левицький і барон Василько. Союз Визволення України, група політичних “діячів” з України поділяла до деякої міри ці самі погляди і входила до Ради. Інша знов група української буржуазії і поміщиків славословила російському цареві й мобілізувала настрої мас на Україні на оборону царської Росії. Відгукки однак послідних в Америці знаходили пристановище хіба серед царофільських угруповань, що їх тут була розвела й виховала так звана православна місія.

За те політика австрофільства серед української імїграції переносилися живцем з Галичини. Усі ці заяви льоальности до цісаря, до австрійської держави, помножена ще через деякі імїгрантські властивости, доводила декого до екстазу. Переглянути з того часу “Свободу” аж нудно робиться. Про-австрійські заклики, великі одди для австрійської армії, фальшиві донесення про успіхи її — ось це зміст української імїгрантської преси, особливо “Свободи” і “Америки”, попівського органу.

Кілька заголовків над донесеннями з поля війни з тодішньої патріотичної преси дасть нам змогу зобразити собі до яких гістерій доходили редактори тих газет.

“Здобутки австро-угорського війська”.

“Австрійський цісар сподіється побіди”.

“Заповідь недалекого освободження Галичини”.

“Наша побідоносна австро-угорська армія в наступі!”

“Близький упадок Бресть Литовського”.

“Астрія не відступить своїх територій жадній державі...”

“З Відня заповідають опорожнення Львова”.

“Нові перемоги австро-угорської армії”.

Ці вістки переплутувалися з описами про “жорстокости” сербів, французів, росіян. Російські, англійські, французькі і особливо сербські війська в “Свободі”, прирім, означувалися як ординарні дикуни і навіть гірше. За те австрійські війська були шляхотними, і ані спімки про те, що саме австрійські війська повісили 30,000 українських селян в Східній Галичині.

Після відступу російської армії з Львова, 25 червня, 1915 р., на редакційній стороні “Свободи” читаємо:

“У престольний город Австрійської України, у стародавній город кн. Льва, вступили вчера побідні славою й лаврами вінчані наші війська... Смертельно ранений московський медвідь поволікся у свій барліг... Посіпаки царського уряду тисячами і тисячами арештували українців, а відтак гнали в Сибір за те, що у важних моментах дієвих обставин не перестали горячо любити свого обоженного Монарха — за те, що зберігли нічим не захитану вірність для престолу і держави.

“Тому то тим більше, тим горячіше з серця мільйонів понижених, прибитих, ограблених і з щирого серця чотирьох мільйонного українського народу Галичини вітаємо славних, геройських побідників, вітаємо славою окриту армію нашого улюбленого старенького Монарха.

“Тому то із глибини хоч наболілого, але рівночасно тріумфуючого серця кличемо:

“Нехай живе славна, непобідима армія нашого улюбленого Монарха, Цісаря Франц Йосифа І!”

“Нехай живе велика Армія Могутнього Союзника славного імператора Вільгельма ІІ!”

Але на цьому не кінець. Провідники імміграції не вдо-

волялися тільки копіюванням похвал старокраєвих провідників на адресу Австрії. Вони ще й сами “творили”. Вкажемо на типічний примір.

Після повищої відозви, що знайшла місце на редакційній сторінці, “Свобода” вміщує в слідуючому числі свою редакційну статтю в якій говориться:

“Гратуляції з приводу освободження Львова.

“По одержанні першої радісної вістки про освободження Львова з московського наїзду відбули представники головних організацій американських українців окрему нараду в Джерзі Сіті, Н. Дж., на якій постановлено вислати привітну телеграму до австро-угорського амбасадора ексцеленції д-ра Константина Думби у Вашингтоні, Д. К., з гратуляціями для австро-угорського правительства у Відні з приводу славної перемоги союзних австро-німецьких військ, якої наслідком було освободження міста князя Льва.

“Телеграма, яку зараз вислано, звучить:

“Ексцеленція д-р Константин Думба, Австро-Угорський Амбасадор, 1305 Конектикат Евеню, Вашингтон.

“Українці в Сполучених Державах радіють дуже по причині звільнення їх прадідної столиці міста Львова з рук відвічного ворога і висловлюють свої найщиріші гратуляції австро-угорському правительству з приводу великої перемоги союзних австро-німецьких військ. При цій нагоді просимо уклінно подати до відома центрального правительства у Відні вислови нашої радості.

“За українців-американців:

“За “Український Народний Союз”: Дмитро Капітула, председатель; Михайло Угорчак, секретар.

“За політичну організацію “Українська Народня Рада”: Семен Ядловський, голова; Володимир Лотоцький, секретар.

“За просвітню організацію Товариство “Просвіта”: О. Волод. Сполітакевич, голова; Дмитро Андрейко, секретар.

“За видавництво політичної часописи “Свобода”: Осип Стеткевич, редактор; Андрій Савка, завідатель”.

В міжчасі до Америки вже був приїхав делегат від Загальної Української Ради з Відня, відомий усім д-р Демидчук. Він видав заклик до іміграції стояти по стороні “найяснішого” і був неначе звязковим поміж австрійським представництвом тут на іміграції і українськими організаціями. Він керував усіми тими скандальними чолобитнями австрійській династії. Як виглядала ця звязь можна собі уявити з такого комунікату, що його містить “Свобода” з 19 березня, 1916 року:

“Австрійський амбасадор про Українців.

“Дня 17 марта мав нагоду др. С. Демидчук, делегат Головної Української Ради з Відня, розмовляти з австро-угорським амбасадором у Вашингтоні, ексцеленцією Думбою. Амбасадор висловився про українців в Америці так:

“Справді з признанням і подякою глядить тепер наше правительство на патріотизм американських українців. Ми знаємо, що це убогий нарід а мимо сього складає він великі жертви на зменшення нещастя поміж своїми земляками в старім краю.

“Судячи після настрою американських українців, набирається переконання, що вони будуть боротися до останнього за свободу рідного краю проти наїздника.

“Коли Австрії удасться відобрати Галичину й Буковину, то не підлягає найменшому сумнівови, що тоді українці будуть цілковито рівноуправні з іншими народами монархії...

Прошу сердечно подякувати від мене вашим землякам за їх патріотичне становище й витривалість в тих тяжких часах”.

Подібних подяк можна знайти сотні. Вони служили для задурманювання непросвітнього народу, а Демидчуки всякі ці заяви толкували масам і вже тоді були розпочали великі грошові збірки.

Слід додати, що рабські чолобитні відбуваються і після того, коли 4 листопада вже була оприлюднена така постанова обох “наших монархів”:

“Його цісарська величність цісар Австрії і апостольський король Угорщини і його цісарська величність німецький цісар, переняті сильною вірою в кінцеву перемогу їх зброї й оживлені побажанням, щоби польським областям, які їх хоробрі війська серед тяжких жертв вирвали з під російського панування, утворити щасливу будучність, умовилися, щоби з тих областей утворити самостійну державу з дідиною монархією і конституційною формою правління. Докладніше означення границь Польського Королівства застерігається. В прилученні до обох союзних держав нове королівство знайде заперуку, якої потрібно для свободного розвитку своїх сил”.

А далі австрійський цісар ще про Галичину говорив:

“Є отже моєю волею в хвилі, коли повстане нова держава, рівнобіжно з тим розвитком подій також краєви Галичина надати право самостійного улаштування своїх краєвих справ аж до повної міри того, що годиться з його приналежністю до цілоти держави і її корисністю, і дати тим населенню Галичини заперуку національного й економічного розвитку.”

Було очевидно, що постанова обох цісарів покреслила усі плани українських політиків. Польська буржуазія дістала все, чого домагалася. Українські політики були післані в дурні. Але провідників американської іміграції, як і взагалі українських політиків-віденчуків, це не відвернуло від лизання патинків Франц Йосифа й його повіреним хоч би і у Вашингтоні.

Австрофільська орієнтація на іміграції була пішла так далеко, що захопила й деякі поступовіші угруповання. “Гайдамаки”, приміром, хоч ніби заявлялися проти війни взагалі, доказували загальниковими фразами про потребу боротися проти мілітаризму, по суті також мали про-авст-

рійську орієнтацію. Те саме “Народна Воля”. Послідні вели менше бомбастичну агітацію за піддержкою Австрії, але таки вели. Ідейний багаж для своєї орієнтації вони набували з німецьких або про-німецьких соціал-демократичних кругів. Ця орієнтація зводилася до слідуючого:

“Теперішна європейська війна ведеться тільки через провокацію Росії. Росія має тут інтерес, здобуття і завойовання Прикарпатської Руси, значить Галичини і Буковини, ослаблення Австрії і Німеччини через підюджування до війни із Німеччиною Англії і Франції — а головно найважливіше розширити своє пановання на полудне до Дарданелів і Царгороду — а тут знищити Турцію і отворити собі дорогу до дальших підбоїв... Ми соціал-демократи ніколи не були сторонниками воєнних авантур, але тепер ми всі без виїмку є за війною проти Росії”. (З календаря “Гайдамаки” за рік 1915.)

Для того навіть наводилося уривки з Маркса, що й Маркс був за війною з Росією. Доказувалося усіми можливими способами, чому українці повинні бути за війною проти Росії. І все це мало бути ще в додатку до того, що “створиться фінська республіка, самостійна Польща, незалежна Україна, або хоч ті країни будуть відірвані від Росії”, — в додатку до того усього “створиться в Європі поле для розвитку соціалізму”.

Така була політична орієнтація “Гайдамаків” в часі війни. До речі, вона лише скріплювала позиції розгарячених австрійських агентів, що з приводу кожної, навіть незначної події на фронті бою, ніби корисної для Австрії, потрапили при помочи преси, попівських проповідниць, викликувати серед іміграції до нестями великі захоплювання, зверх-патріотичні настрої. В кожному разі ця позиція соціал-демократії була в порівнанні до позицій галицьких політиків трохи гладше уґрунтована, і війну вони “засуджували взагалі”, але ту війну піддержували тільки через “виїмкові” умовини, бо ще Маркс її мав піддержати.

НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ЧАСІ ВІЙНИ.

ВЖЕ В ПЕРШІМ РОЦІ війни показалося, що розгорнути серед іміграції велику політичну австрофільську акцію треба інших органів, як заповомогів організації і церкви. На взір крайових політиків, в Бофало на конвенції Українського Народного Союзу 1914 р., 15 вересня, було покликано до життя Українську Народню Раду. Ця організація мала обєднати усіх і вся, очевидно, тих, що поділяли австрофільську орієнтацію. Але між союзовцями й єпископом Ортинським в той час велася запекла боротьба. Послідний все таки мав під своєю кермою попів католицьких. Він мав свою заповомогув організацію і також стояв на позиціях австрофіла.

Отже 8 грудня, 1914 року попи на чолі з Ортинським зорганізували Руську Раду. Таким чином повстало дві Ради і обі уважали себе самотніми уповажненими керувати політичним життям іміграції. Між ними заносилося на боротьбу, але не дійшло через короткий вік тих організацій. Особливої ролі ці організації не відіграли. З рамени їх відбулося кілька віч, на яких хвалилося подвиги австрійського війська й мудрість “нашого найяснішого монарха”, і зібрано деякі гроші, але не багато.

В початку 1915 року до Америки прибуває М. Січинський, а разом з тим було піддано нову думку: скликати “всеукраїнський сойм”, запросити на нього усіх і “створити загально національну політичну організацію”. Не було в цьому нічого оригінального. Це була копія галицької політики, хоч не в точному переводі. Там була політична єдність від митрополита Шептицького аж до соціал-демократів, що виявила себе в політиці Загальної Української Ради. А тут навіть між союзовцями й католиками велася гризня і пристановилася аж на початку 1916 року зі смертю Ортинського. Січиському вдалося наклонити і одних

і других на такий крок. Очевидно, коли б був жив єпископ Ортинський, було трудним таке досягнення.

Сойм відбувся 1915 року, 30 жовтня. На цьому соймі було зорганізовано організацію відому під назвою — Федерація Українців в Сполучених Державах.

З важніших ухвал на Соймі такі:

Раз на все задержати центральну репрезентацію, що оснований соймом, з тим, що тільки члени її змінювалися на чергових соймах. З'єднати усі світські заповомогові організації в одну. Оснувати центральне освітнє товариство. Зорганізувати жіночий союз на взір інших заповомогових союзів.

Все це однак рішалося поверховно, несеріозно, ніхто з керівників того сойму не думав, що ці постанови хтось буде пробувати вводити в життя. При цьому постанови ці такі загальникові, що й не було як на підставі них братися до праці. Сказано, аби щось сказати, аби щось постановити. Поза тими постановами крилися інші заміри.

Федерація майже від першого дня її організування знайшлася під впливом М. Січинського. Звичайно, це не подобалося “старшим” громадянам і попам, що в початках солідаризувалися з соймом і Федерацією. І тільки велика популярність М. Січинського на початках приїзду до Америки стримувала інших патріотів від відсунення його від керми організації.

Тимчасом М. Січинський не міг цю організацію з'активізувати, бо громадський робітник з нього зовсім непутящий, тимбільше — ніколи він не був і не є серйозним політичним керівником. Впившись славою “героя”, він став зарозумілим, задикуватим, до послідовної і впертої праці — лінивий він. До березня 1916 року Федерація не проявляла ніякої діяльності за винятком кількох віч, що їх відбув М. Січинський і то більше ті віча були з рамени соціалістичних відділів, як Федерації Українців і служили ті віча М. Січинському для власної реклами. Крім того М. Січинський парадував як соціаліст, і, як вже знаємо — редактор органу соціалістів — “Робітник”.

Старші патріотичні провідники збували мовчанкою безрадість й недіяльність М. Січинського. Вони бачили, що в такий спосіб або Федерація заснітиться, або її недіяльність дасть їм можливість відпекатися від неї.

В березні, 1916 року до Америки приїздить М. Цеглинський*), друг М. Січинського. Його приймає Федерація як делегата від “швайцарських українців”, уводить його М. Січинський в склад Виконавчого Комітету Федерації і в той спосіб оживлюється діяльність Федерації. М. Цеглинський політично вироблена людина стає дійсним керівником Федерації, а М. Січинський служить за потрібну й урядову популярну печатку організації.

На засіданні Виконавчого Комітету тої організації в липні, 1916 року розпочинається формальна боротьба поміж М. Січинським, М. Цеглинським і Ко. з одної сторони, а союзовцями — з другої. Ця боротьба була лише декларацією розламу. В листопаді цього року союзовці формально виходять з Федерації, (фактично вони в ній не були), а тим часом для них попи вже були приготували місце в новій організації.

Коли вже між сторонниками М. Січинського з одної сторони, а союзовцями з другої йшла боротьба, в жовтні, 1916 року в Нью Йорку відбувають греко-католицькі попи свій з'їзд. На тому з'їзді попи приймають резолюцію:

“Зогляду на те, що теперішнє політичне положення вимагає з'єднання усіх народніх сил до поважної і солідної праці, а Федерація Українців в Сполучених Державах веде вузько-партійну політику, загальний з'їзд українських священників рішив оснувати Українську Раду в Америці”.

*) В тім часі в Америці вже перебував С. Демидчук, делегат від Загальної Української Ради. Він задавав тої австрофільській орієнтації. Федерація вхопилася за Цеглинського що мав протиставитися Демидчукові. Так і сталося. Поміж ними “делегатами” в дальшому відбувався постійно “двобій”. С. Демидчук ще до нині певний, що він був інтерпований на підставі донесень і особливих старань самого М. Цеглинського.

Було вибрано комітет, що мав порозумітися з Українським Народним Союзом, Згодою Брацтв і “Провидінням”. Фактично таке порозуміння вже було. Однак для формальности відбулося зібрання представників згаданих організацій і на тому зібранні 1 листопада, 1916 року постановлено ще раз zorganizувати загально-національну організацію, і ще раз цю організацію назвати Українська Рада, метою якої мало бути продовження тої роботи, до якої мав дати почин сойм, що zorganizував Федерацію.

Як одна так і друга організації, прикрившись постановами про “освітню працю” та про інші громадські зобов'язання на іміграції, яких ніхто не думав виконувати, вдійсности мріяли про велику грошову збірку для “потерпілих від війни”. Очевидно, з тою грошовою кампанією мала іти і політична робота, радше ця послідня мала готовити ґрунт для першої. А для такої кампанії за грішми умовини були дуже сприятливі. З краю приходили страшні вісти. Маса народу полоненого з австрійської армії в Росії буквально голодувала. Сотні тисяч селян в Східній Галичині, що постійно мусіли евакувати через військові фронти кликали допомоги. Іміграція була розчулена, вона готова була на всякі матеріяльні жертви. Треба було вміло підійти і тисячі сипалися.

Вже 26 грудня, 1916 року Українська Рада постановила розпочати велику збірку. Для того треба було призначити один день. Постановлено на засіданні тої Ради віднести до президента Вилсона, щоб ввєдати від нього дозвіл на “Український День”.

Цю постанову перехопила Федерація Українців. Це викликало паніку між провідниками послідньої. Але вони без проволоки також розпочали в цій справі “акцію”. Коли 4 січня 1917 р. від Укр. Ради явилася делегація у Вашингтоні їй було сказано, що саме перед хвилиною була вже одна делегація в такій самій справі. Після деяких короводів остаточно в палаті репрезентантів перейшов відпо-

відний внесок, а 16 березня президент Вилсон видав слідуючу декларацію:

“Зваживши, що 2 марта, 1917 р. я одобрив Спільну Резолюцію Конгресу Сполучених Держав Америки, яка звучить як слідує:

“Зваживши, що в краях, положених у східній части Европи, на терені руйнуючої війни, є найменше один мільйон Русинів (Українців) в страшенній потребі поживи, одіння і захисту; і

“Зваживши, що сотки тисяч з тих людей були приневолені опустити свої дома і своє майно, а будучи позбавленими всякої нагоди постаратися хоч би о свої найконечніші потреби, мусіли зносити недуги, голод і невисказані терпіння; і

“Зваживши, що населення Сполучених Держав, довідавшись зі смутком про це страшне положення великого числа своїх ближних, відкликалося як найщедріше на зазив людяности о поміч, коли лише такий зазив до нього доходив; для того нехай буде:

“Постановлено сенатом і палатою послів Сполучених Держав Америки, зібраних на конгресі, що з огляду на горе, нужду і недостаток, які ці люди зносять, проситься уклінно Президента Сполучених Держав назначити і установити день, в яким горожани цього краю можуть дати вираз свого співчуття жертвами на фонди які тепер збираються на підмогу Русинів (Українців) у воюючих державах.

“Так як я маю певність, що населення Сполучених Держав не відкаже своєї помочи тим людям, яких навістила війна, голод і пошести;

“Отже я, Вудров Вилсон, Президент Сполучених Держав, згідно з бажанням Конгресу Сполучених Держав назначую і проголошую 21 квітня 1917 р. як день, в яким населення Сполучених Держав може складати такі жертви, які вважає за відповідні для помочи навіщеним Русинам (Українцям) у воюючих державах.

“Жертви можна висилати до Американського Червоного Хреста, Вашингтон, Д. К., який займеться відповідним їх розділом.

“В доказ цього мій власноручний підпис і печатка Сполучених Держав.

“Дано в місті Вашингтон дня 16 марта року божого 1917, а року незалежності Сполучених Держав сто сорок першого.

(Печатка)

Вудров Вилсон.

Через Президента:

Роберт Ленсінг,

Секретар заграничних справ.”

БОРотьБА ЗА ОПіКУНСТВО НАД ЗБіРКАМИ.

РАЗОМ З ПРОГОЛОШЕННЯМ “Українського Дня” Федерація Українців приступає до видавання свого органу “Народ”. Прокламація президента про “Український День” появилася 16 березня. Вона не говорить, що не можна посилати збірок на руки інших організацій. Тому обі організації Українська Рада й Федерація розпочали боротьбу за виключне право на збірки. Перше число “Народа” вийшло 24 березня. Федерація дістала в руки свою власну газету і тоді вже мала можливість виступити цілою парою сили проти Української Ради. До того часу М. Січинський час від часу виступав зі своєю Федерацією в “Робітнику”, але все таки там він не міг розпоряджатися так свobodно, як в своїй газеті.

Очевидно, перше число “Народа” розпочало боротьбу за виключне право на “Український День”, власне — на гроші, що в цьому дні будуть зібрані. Але ця боротьба відзначилася деякою особливістю. Говорилося про “липкі руки” Української Ради, але рівнож якомсь загадочно зазначувалося, що про це аж по “Українським Дні” поговориться. В той спосіб викликувалося “здогад”, про що говориться, але рівночасно підчеркувалося про потребу “єдності”, очевидно, під прапором Федерації Українців. Тимчасом закликалося усіх до акції. Те число “Народа” рівнож проголошує про “велику новину”, що в Росії революція сталася і царат провалився. Редактор “Народа” — Цеглинський. Він тепер вже “свobodний” від будь яких зобовязань “швайцарцям”.

Проти Української Ради федераційники мали таку перевагу:

1. Нові люди на імiграції, нічого ще не робили і не скомпромітовані до такої міри, як “пани-отці” Української Ради,

2. Австрофільської арієнтації не проводили на імміграції, бо ані часу не мали, ані способності. Правда, М. Січинський хвалив єдність “українського народу” в Галичині по стороні Австрії, але якось не міг в тій ділянці відзначитися. Натягають до неймовірности М. Січинського “геройство”.

3. Використовують радикальні настрої мас, що тоді збільшувалися в міру того, як війна продовжалася і Америка перла до війни безпосередно.

Ці три головні переваги давали змогу провідникам Федерації виступити гураганним наступом проти Української Ради, яку, до речі, складали люди скомпромітовані і політично і навіть під іншим зглядом в громадській роботі.

Не можна також недоцінювати сили Української Ради. Вона мала за собою церкву, за винятком того, що в кількох більших містах до Федерації втягнуто й кілька попів. Все таки монополь старих австрофільських діячів був загрожений. І послідні це відчували і завзято боронилися.

Але Федерація Українців мала і свої слабі сторони, тільки провідники в перших початках не бачили їх. Ці слабі сторони виражувалися в тім, що Федерація не доцінила можливости великого зросту соціалістичного руху, що остаточно має розторощити і саму Федерацію. Це, зрештою, дуже скоро показалося. “Український День” переконав М. Січинського, що не так вже легко буде запрягти Українську Соціалістичну Федерацію до його націоналістичного воза. А на це багато розраховувалося.

“Робітник”, орган Української Соціалістичної Федерації, якої редактором (номінальним) був Січинський, містив частинно заклики Федерації в справі “Українського Дня”. Не містив їх усіх, ані так, як цього хотів би був Січинський тільки тому, що в той час вже серед членів помітно було великий зріст соціалістичної свідомости. В організації кипіло. З’їзд наближався. Газета була в руках опортуністів. Але ж вона піддержувалася членами, відді-

лами, що зростали. А зростали вони заходами великої органіційної роботи інтернаціоналістів. Ці мали безпосередні звязки майже з усіми членами і від них послідні брали інструкції більше, як від свого органу. Дійшло до того, що під напором інтернаціоналістів Е. Крук змушений був в самий день 21 квітня в “Робітнику”, тоді вже щоденника, вмістити редакційну статтю, хоч дуже кручену, “помірковану”, в якій говорилося і “вам і нам”, але не таку запальну, не таку директивну, не з таким палким закликом до соціялістів, аби брати участь в “Українськiм Дні”, як хотів М. Січинський. В згаданій статті говорилося, що “палаючої хати ложкою води не вгасити”. І хоч там не відмовлялося нікого від допомоги, але все це писання лише загнуздоло саму справу. Коли додати до цього, що організація в більшості була проти тих збірок, тоді ясно, що з боку УФСР М. Січинський дістав менше піддержки, як сподівався.

* * *

Ми спинилися на справі того “Українського Дня” трохи подрібноше тому, що він заінавгурував на іміграції масові збірки гроша, що опісля послідували на ріжні патріотичні цілі. Крім цього в тім часі, як ми вже відзначили, на політичну арену висувалася нова сила, що мала далекосяглі аспірації. Це була перша демонстрація тої сили. Вислід “Українського Дня” мав великі впливи на дальший розвиток подій.

В кількох днях перед “Українським Днем” шаліла правдива політична вакханалія. Українська Рада перестерігає іміграцію перед “липкими руками” федераційників. Січинський вбравшись в тогу героя виписує перестороги “не грайтеся з вогнем”. Обі сторони пускають всякі інтриги. Обі сторони запевняють, що то тільки їхнім заходом визнано “Український День”. Усі закликають тільки до них гроші слати. І з такими гураганними криками дотягнуто до “Українського Дня”.

21 квітня 1917 року тисячі імігрантів вийшли на ву-

лиці в тих містах, де вони живуть, за збірками на потерпілих у війні українців, на вдів і сиріт. Цілий день вистоявали по вулицях і простягали руки до прохожих. Кожний і кожна, що збирали, щиро вірили, що в той спосіб зменшать терпіння голодних, знедолених, сиріт та вдів.

У висліді тої праці зібрано:

Федерацією Українців	\$32,217.37
Українською Радою	\$52,246.60
Разом	\$84,463.97

І до сьогодні, ані одна ані друга організація, на руки якої були зложені гроші, не виказалася з відповідними звітами, ніхто не знає, що в дійсності сталося з тими грошми, як вони були використані*). Зрештою, сьогодні вже й тих організацій нема, нема кому відповідати. Сироти й вдови — не бачили тих грошей. Умовини в той час дуже сприяли для розтринькання тих грошей в ріжний спосіб. В Росії вибухла революція. Сполучені Держави приступили до війни. Австрофільська орієнтація потерпіла крах. С. Демидчук, як отвертий австрійський агент, інтернований. Редактори патріотичних газет на скору руку переіменковуються. Замість австрійські війська називати “нашими”, починають хвалити американські. На українському політичному горизонті висувається Центральна Рада, отже нові проблеми.

*) З обох сторін тих організацій робилися вакиди, що ці гроші були спроневірені, промарновано їх більшість такя тут, в Америці, а певні суми були післані до краю на руки прихильних собі політиків.

В БЕЗВИХІДНОМУ ТУПИКУ.

МИ ВЖЕ ГОВОРИЛИ, що лютневу революцію в Росії, повалення царату, в Америці прийнято як щось таке несподіване, що голову завертає. Українська іміграція в цілому (за винятком незначних кругів москвофільства, що прямо обожало царат) стрінула вістку про революцію з надзвичайно великим одушевленням. Очевидно, не вся іміграція з одушевленням сприйняла вістку про революцію з одних і тих самих мотивів. Одні вітали революцію із соціалістичного настановлення, як важне досягнення революційного пролетаріату й селянства. Другі з приємністю сприймали всякі вісти про ослаблення фронту аліантів, бо в той спосіб кріпшали шанси перемоги Німеччини й Австрії. Ще інші уважали революцію за вияв скорого кінця війни, що їх мучила. Рівночасно усі уважали, що в наслідок революції в Росії на Україні зайдуть якісь важні й великі переміни, що Україна відітхне свободніше, що... ні, аж так далеко, щоби Україна стала самостійною, ніхто не думав, але в кожному разі допускалося, що Україна може дістати автономію в демократичній Росії.

Такі були настрої. Така була реакція на ці звідомлення, що наспівали з Росії. Але вже в кілька тижнів після тих вісток серед провідних кругів іміграції, особливо тих, що славословили Австрію, наступила криза. Якийсь час ця криза була загладжена підготовкою до “Українського Дня” й боротьбою за виключне право контролі збірок між Українською Радою і Федерацією Українців. “Український День” проминув і треба було повертати до буденщини. Федерація, що не мала ніякого минулого, що тільки починала політичне життя, стала орієнтуватися на події на Україні, ідеалізувала все те, що там в той час творилося в наслідок революції. Тимчасом Австрія далі воювала і в австрофільських кругах серед іміграції уважалося, що революція в Росії зміцнила Австрію, отже за останньою

таки можлива перемога. Правда, що заперечення австрійським імператором автономії для Галичини, що в той час означало віддачу українців під цілковитий покров полякам, трохи обурило українських політиків, і вони навіть 10 січня 1917 р., від імені 300 українських товариств внесли були меморіал до обох амбасад у Вашингтоні (німецької і австрійської), але сама відповідь, що в два тижні пізніше наспіла з Берліна й Відня, що справа Галичини буде покладена аж по війні цілком задовольнила Українську Раду.

Крім того ще 21 листопада 1916 року помер був імператор Франц Йосиф. На престол Австрії вступив Карло. Серед українських іммігрантів поширено преглупу легенду, що Карло особливий друг українців. І це не були такі легенди, що їх передають невідповідальні люди напівпошепки. Наведемо примір.

Філадельфія, Па. має дільницю, що її називають Френкфорт. Є там українська парохія. В "Америці", органі католицьких попів з дня 21 січня 1917 року читаємо таку замітку:

"З приводу коронації австрійського імператора на Френкфорті в парохії Всч. о. В. Петрівського відбулося минулої неділі велике торжество. Всч. о. В. Петрівський в церкві св. Йосафата перепровадив церемонію коронації Карла I. на трох володарів: імператора Австрії, короля Угорщини і короля України, підчас чого нарід молився, щоби Карло носив корону усіх трох династій."

Подібні "коронації" відбувалися в багатьох церквах. Про них широко сповіщалося в пресі. Про Карла, як "друга українців", говорилося на вічах. Все це мало свої корні в політиці Загальної Української Ради у Відні, що хоч також пережила деяку "кризу", на чолі вже була висунулася група Петрушевича, що називала себе Парляментарною Репрезентацією, але й далі проводила в основному

політику Загальної Української Ради*). Петрушевичівці майже не звертали уваги на події в Росії аж до останнього моменту розвалу Австрії держалися вірно корони австрійської і були останні, що з розпуки волосся дерли, коли Австрія зовсім завалилася. Тому і в Америці Українська Рада й попи після хвилевого зрушення революцією в Росії знов старалися повернути на позиції австрофільства і до дальшої орієнтації на політику галицьких “діячів”, тимразом — петрушевичівців.

Але в цьому Українська Рада стрінула великі перешкоди. Приступлення Америки до війни проти Німеччини й Австрії вимагало різкого звороту в політиці Української Ради. І більше: вимагалося активної участі по стороні Сполучених Держав. І саме те спричинило поважну кризу.

Як виглядав той карколомний зворот в політиці попів може послужити примір. Повище ми цитували з “Америки”, попівського органу ч. 18 про коронацію Карла, цісара Австрії. А ось наведемо цитат з ч. 85 тої ж газети, отже заледви два місяці пізніше:

“... на це, щоби вільна і могуча американська республіка взяла наш нарід в оборону і опіку, ми американські українці повинні і мусимо заслужити. Ми повинні боронити і обстоювати за правами нашої прибраної вітчизни. Ми повинні масами ставати в ряди її оборонців, жертвувати для її добра і слави своє майно і життя. Тільки жертвами переводиться найбільші діла...

*) Др. М. Лозинський в книжці “Українська Революція” про цю парламентарну репрезентацію пише: “Нове положення вимагало нових людей, з новим способом думання, визволених з дотеперішних шаблонів, в розмахом і запалом які відповідали би вазі історичного перелому адібних запалити і повести цілий нарід. Таких людей не було ні в Українській Парламентарній Репрезентації, ні в громадянстві”. А не було тому, що всьо було пересякле поальністю до монархії, і тим людям тяжко було виступити до будь якої опозиції. Додати належить ще й те, що на галицьких політиках тяжило оправдане п'ятно “загумінкової політики”. Від України, що була частиною російської держави, ці політики відмежувалися якнайдалше. Отже на цій галицькій концепції опірали свою політику в Америці українські провідники Української Ради.

І так як перед роком наш денник підніс сміло в гору український прапор і не вагався нап'ятувати усі злочини австрійського уряду супроти нашого народу, так само і нині ми підносимо поновно в гору знамя з написю: Служити Україні через служення Сполученим Державам проти всіх тих, що нині ще, як в часах найтемнішого варварства, торгують живим тілом нашого народу.”

Австрія вже відсувається на бік. Сполучені Держави вважаються захистником українського народу. А Парляментарна Репрезентація на чолі з Петрушевичем починає висуватися, як авторитетна сила, як “будучий український уряд” мимо того, що Петрушевич ще не зірвав з австро-фільською політикою. По цій самій лінії орієнтується “Свобода”. По цій самій лінії розгортається “нова” акція, “новий” рух. Петрушевич, про якого дотепер пересічний імігрант майже нічого не чув, починається висувати як величну фігуру, що з нею злучений авторитет й повага “боротьби за українську державність”. Так зароджувалася на іміграції петрушевичівщина. В протиставленні до петрушевичівщини Федерація висувала Центральну Раду, проти якої, до речі, Українська Рада не виступала, навіть ставилася дуже прихильно, але то було для неї щось дальше, трохи навіть чуже, і тому менше присвячувалося ваги. Галицькі справи — перші справи. З тих причин Центральна Рада в Америці до часу Жовтневої революції не тішилася великою популярністю, вона була предметом дискусії, а навіть гарячої боротьби, спору лише поміж соціалістами й федераційниками, які знов до петрушевичівщини ставилися холодно.

Цей період такого орієнтаційного хаосу серед іміграції триває аж до Жовтневої революції. Жовтнева революція витворила знов нову ситуацію, ще більше оживила відрухи, і спричинила дальшу класову кристалізацію політичної думки серед імігрантів. Тимчасом шаліє боротьба поміж Українською Радою і Федерацією. М. Січинський з М. Цеглинським зовсім відриваються від соціалістів. Фе-

дерація в посіданні поважної суми грошей. В Шікаго ще в травні почала виходити нова газета “Україна”, що назвала себе “національний, поступовий, безпартійний і не сектанський орган українського народу”, а редактором його став почетний голова Федерації др. В. Сіменович.

Боротьба ця зводиться до міжусобиць. “Свобода” виступила з тяжкими обвинуваченнями проти М. Цеглинського, роздобула вже деякі інформації про нього із Швейцарії. М. Цеглинський знов паплюжить С. Демидчука й інших “докторів” та деяких попів, роздобувши інформації про їх приватне, в більшості випадках, життя. Січинський старається налякуваннями попів усіх перекричати. В цій боротьбі він вічно повторяє: “не грайтеся з вогнем”. Так провадилася “українська політика” в часі між лютневою і Жовтневою революцією, що вибухла в листопаді, власне до часу розвалу Австрії. Але вже і в тім часі замітні спроби створити спільний фронт усіх націоналістичних організацій для виступу проти соціалістичного руху.

РОЗДІЛ V.

ЖОВТНЕВА РЕВОЛЮЦІЯ І ІМІГРАЦІЯ.

КОЛИ ЛЮТНЕВА*) РЕВОЛЮЦІЯ була несподіванкою для імміграції, то Жовтнева революція ще більше збила з пантелику провідників націоналістичних таборів. Слід відзначити, що в соціалістичних рядах не мали досить ясного погляду на більшовизм з початку, не могли зараз розібратись в різницях між більшовиками і меншевиками. Але серед націоналістів ще менше розуміли більшовизм. Дійшло було до таких курйозів, що католицька “Америка” в захваті, що “соціаліста” Керенського повалили більшовики, не з’орієнтувавшись як слід, хто вони такі, замало не привітала їх, висловившись в той спосіб, що народні маси виступили з цілою рішучістю проти соціалізму і геть їх прогнали, а до влади прийшла народня партія. Але це замішання тривало лише день-два, поки американська преса не вияснила як слід що саме сталося в Росії.

Свідоміша частина імміграції, що належала до У. Ф. С. П., як і ті круги, що симпатизували з соціалістами і взагалі широкі маси пролетарів гарячо привітали більшовицьку революцію з великим піднесенням. Привітали її мимо факту, що сама У. Ф. С. П., коли судити по її пресовому органі, свідомо або несвідомо, погано приготувала членів до такої велитенської в історії класової боротьби події і навіть більше: баламутила членів.

В той час редактором органу був Євген Крук. Організація вже визбулася була і М. Січинського і М. Цеглинського. Виконавчий Комітет був в руках ніби інтернаціоналістів. Здавалося б, що все повинно було змінитися дуже радикально в порівнянні до часу, коли організацією заправ-

*) Революцію в Росії що повалила царат називають лютневою згідно з тодішнім календарем в Росії, що в той час зобов’язував, хоч це було вже в березні.

ляли соціал-патріоти. І в дійсности багато змінилося, але це завдяки кільком передовішим людям, головню організаторам: А. Дмитришин, Г. Ткачук, С. Сорока та інші. Ці знаходилися в безпосередньому звязку з масами на місцях, виступали з промовами і держали менше-більше правильну лінію спіраючись на лінію лівого крила в Соціалістичній Партії, що в той час вже було досить міцне, з'окрема співпрацювали з провідними людьми Російської Федерації Соціалістичної Партії.

За те редактор органу Е. Крук був цілковито полонений політикою Центральної Ради, особливо політикою Української Соціал-Демократичної Партії, на чолі якої в той час відзначався Винниченко. А що ця партія грала визначну роль в Центральній Раді, отже і Центральна Рада знайшла в "Робітнику" свій орган в Америці. Правда, що за час від лютневої революції до Жовтневої поміж Центральною Радою і більшовиками безпосередно не було поважних сутичок, бо тоді більшовики не були при владі, але передруковуючи в "Робітнику" майже усі важніші статті з "Робітничої Газети", органу Соціал-Демократії, в той спосіб пропихалося серед читачів так би сказати лінію тої партії, популяризувалося її програму, політику, погляди до справ, що в той час розвивалися як в Росії так і на Україні. Рівнож в полеміці з націоналістами редактор "Робітника" стало покликання на соціалізм професора Грушевського й Винниченка та Єфремова. Для приміру наведемо типічний взірець:

Католицька "Америка" напала на українських соціалістів в Америці і докоряла, які то гарні фінські соціалісти, що йдуть разом зі своєю буржуазією рука в руку й за самостійність боротьбу ведуть. Редактор "Робітника" в редакційній статті відповідає між іншим:

"...славний український письменник а під цю пору і провідник соціалістичний на Україні Володимир Винниченко і всі соціалісти а навіть не тільки соціалісти а і всі розумні і чесні люди, яким лежить на серці добро України стараються запевнити долю і волю Украї-

ні... Нехай же й В. Винниченко й М. Грушевський, Єфремов і всі інші члени Української Центральної Ради, так само як і українські соціалісти в Америці будуть в очах пачки продажних душ і геростратів “американських” гірші від кацапів, бо ж усі вони поділяють однаковий погляд щодо справи України”.

Чим ближче до Жовтневої революції тимбільше “Робітник” робився органом Центральної Ради. Доходило до того, що “Робітник” почав вже таки наскоки на більшовиків з різних okazji. Приміром може послужити такий випадок. Тов. І. Кулик (відомий тоді співробітник в “Робітнику” як Ролінато) з вибухом революції в Росії поїхав на Україну. В Америці він належав до течії інтернаціоналістів. Повернувши на Україну, приглянувшись роботі Центральної Ради й соціал-демократам він написав кореспонденцію в якій, між іншим, говорить:

“С. Д. Р. П.... ніколи не відзначалася великою послідовністю і політичною витриманістю. Але тепер вона менше, ніж коли небудь, подібна на дійсно соціалістичну організацію.”

Тов. Ролінато дальше в своїй кореспонденції вказує на опортунізм С. Д. Р. П. і говорить про те, що в партії є групи більшовиків і він з ними солідаризується та приналежить до одної з таких груп. Цю кореспонденцію друкує “Робітник” і рівночасно Е. Крук містить редакційну статтю, в якій п'янується Кулика за його претенсії ніби репрезентувати українських соціалістів в Америці і закінчується так:

“Врешті ми можемо сміло висловити надію, що як т. Кулик не по трохи, але таки добре буде брати участь в С. Д. Р. П. напрямку більшовиків, то вони допоможуть йому отрухнути централістичний порох з ніг і виробити собі зовсім нового духа, що дай боже”.

Тут вже й термінологія Винниченка — “централістичний” — і сарказм, що дише недовірям до більшовиків. Містилося майже все з “Робітничої Газети”, що тільки

пахло протибільшовизмом. Дуже часто ця полеміка нічим не рїжнилася від полеміки націоналістів із соціялістами. З великою насолодою редактор вміщував статті Петлюри, що тоді уважався важною фігурою в Ц. Р.

Але вміщувалося деякі статті прихильні до більшовиків. Все це були замітки, що їх щоденна робітничка газета уважала за конечне містити з “денникарського обовязку”. Що все це не було випадковим свідчить те, що редактор почав відчувати, що маса членства ставиться до газети холодно, із застереженням, з недовірям. В чім річ? — запитує себе. Зваживши положення він стверджує, що знаходиться на “мертвій точці”. І під таким заголовком друкує три редакційні статті. А в тих статтях говорить цілком отверто, що “трапляються навіть й случаї масового бойкоту власної газети з боку цілих організаційних груп”. І то саме тоді, коли стан газети загрозливий. Чому? “Одна часть членів — інтернаціоналісти, друга соціал-патріоти, кажуть”. Що таке розуміння є в організації, про це, як бачимо, відомо редакторам. Але він прикривається формальністю. І тому дивується. Мовляв: “Це цікаво? Ще недавно трудно було в це повірити, з тим погодитися, тимбільше, що не було ґрунту, ані причини до такого зріжничкування... Але це була фатальна помилка”. Ствердивши таку дійсність редактор береться глибше аналізувати і приходить до заключення, що:

“Соціал-патріотів в нас не було і нема. Вони ніколи самі не признавалися до соціал-патріотизму, не застосовували ніде і ніколи в своїй організаційній роботі тактики, яка присуща ідейній течії соціялістичного руху, котру охрещено соціал-патріотизмом... І так, соціал-патріотів в нас нема. “Інтернаціоналісти” є і то якісь особливі, надзвичайні “інтернаціоналісти”.

В ч. 176 “Робітника” з 25 жовтня, отже два тижні перед Жовтневою революцією, вміщується другу кореспонденцію від І. Кулика про Українську Центральну Раду. Від себе редакція дає замітку, що “даючи місце тій стат-

ті на сторінках “Робітника” редакція лишає за собою право висказатися з приводу її окремо”. Кулик в кореспонденції між іншим говорить:

“Щож представляє собою та Центральна Рада? Майже те саме, що і Російський Тимчасовий Уряд з коаліційним міністерством, лише, розуміється, в менших розмірах”.

Про соціал-демократів Кулик говорить:

“...люди, які взивають “пролетарі всіх країн єдналися”, обєднуються з людьми, які кажуть... “Москалі, Ляхи, Угри, Румуни та жиди — це вороги нашого народу”.

Кореспонденція, як на той час, надзвичайно цінна і повинна була послужити для орієнтації газети тимбільше, що автор її був загальновідомий соціаліст-інтернаціоналіст в Америці, поки виїхав на Україну. А про те редактор соціалістичного органу у відповідь на кореспонденцію старається оправдати і соціал-демократію, і Центральну Раду. Головним аргументом проти погляду Кулика було те, що Центральна Рада обєднує усі українські сили до боротьби за автономію, і коли соціал-демократія стала на чолі тої Ради то тільки тому, що соціал-демократія перша розпочала цю боротьбу, а поза тим вона оставляє за собою вільну руку критикувати буржуазні партії і тому Кулик робить неслухні закиди Центральній Раді ані соціал-демократії.

Такою “підготовкою” з боку органу У. Ф. С. П. “Робітника” передова частина української імїграції стрічала Жовтнєву революцію. Жовтнєву революцію редакція “Робітника” приняла як відчїпного, без ентузіязму, що ним була захоплена вся соціалістична преса, — просто, якби ходило про переміну кабінету якогось європейського уряду. Навівши цитат із заклику Петроградського революційного комітету про те, що правительство Керєнського скинуто й проголошується авторитет революційного комітету, редакційна стаття кінчиться таким уступом:

“Світ хоче мира і той мир принесе російська революція, з спеканням усіх тих елементів, що взяли її весь час по рукам і ногам”.

Стільки редакція “Робітника” сподівалася від Жовтневої революції, що, як писав Джан Рід, потрясла цілим світом. В слідуючому числі “Робітника”, коли на першій сторінці бють телеграфічні звідомлення про важні події в Росії, редакційна стаття дальше переказує за Винниченком про великі блага для працюючого народу, що їх готує Центральна Рада і з великим захопленням присвячує від себе панегірик тій Раді за те, що провідники її “інтереси долішніх шарів населення — робітництва і селянства завжди приймають вони найближче до серця”. Таке писалося тоді, коли ці “долішні шари” сами брали в свої руки долю своїх інтересів і гнали з країни опікунів з “вищих шарів”, що мали брати інтереси “долішніх” шарів до серця.

Коли вже після двох тижнів показалося, що Жовтнева революція не переходовий взрив невдоволених мас, і що влада Рад скріплюється, що революція поширюється, тоді редакція “Робітника” знайшлася в певних труднощах. Дії більшовиків вказували, що революція розвивається не після концепції Винниченка, ані Центральної Ради, а зовсім інакше. Редакція змушена щось про ці справи говорити. В числі з 20 листопада старається погодити обі концепції; “російської демократії” (так довший час редакція називала ці революційні сили, що доконали Жовтневої революції) і Центральної Ради і рух фінських націоналістів.

Для такої “амалгамації” трапилася редакції нагода. Вона дістала відозву Всеукраїнської Ради Робітничих Депутатів, що відбула інсценізований Центральною Радою свій з'їзд і в цій відозві повно похвал і закликів піддержувати Центральну Раду. Цю Всеукраїнську Раду Робітничих Депутатів редакція утотожнила зі справжніми Радами Робітничих, Салдатських і Селянських Рад, що вже уводили радянську владу, і давай на цьому спекулювати, обманювати робітників, баламутити їх.

Однак цьому маневруванню мусів прийти кінець. Події розгорталися і між більшовиками та Українською Центральною Радою назрівав отвертий конфлікт. І вже 26 грудня в редакційній статті “Робітника” говориться:

“Протягом кількох останніх тижнів американська преса раз пораз згадувала про активність українців в теперішній революційній боротьбі в Росії. Але усі ці згадки були далекі від того, аби тішили нас. “Україна проти більшовиків, Україна не хоче мира, а хоче воювати доки не буде розторошений кайзер...” “Україна хоче цілком одділитися від Росії, щоб втікти від соціалізму... Україна з Каледіним... Чи може бути щось більше і трівожне?... Але на щастя не такий вовк страшний як його малюють. Не така Україна в дійсности як її стараються представити розбишаки пера...”

А не такий страшний вовк, як його малюють, тому, бо між іншим телеграфічна пресова агенція мала донести, що Центральна Рада відкинула ультиматум більшовиків, в якому послідні домагалися заперестати подавати піддержку Каледіну, і домагаються від більшовиків сформування федерального правительства, що одиноке може рішати справи Росії. Влади Рад Центральна Рада не визнає, це очевидне, отже не визнає Жовтневої революції, але все таки “не такий вовк страшний як його малюють”. Закінчується стаття таким проектом:

“...коли перша сторона, тобто Російське правительство (радянського уряду редактор також не визнає, він в нього російський і не більше) згодиться на слушні домагання Українського правительства, то це останнє в свою чергу також забуде швидко про інцидент і між ними настане порозуміння і дружба”.

Іншими словами: якщо більшовики відмовляться далше бути більшовиками, привернути в Росії все те, що повалив революційною боротьбою російський пролетаріят під керівництвом більшовицької партії, тоді й Центральна

Рада їх визнає і знов наступить згода в сімействі, бодай така, як була за часів уряду Керенського. Так радить соціялістичний орган, що його створили робітники і номінально бодай контролюють інтернаціоналісти.

Але рівночасно починають голоси протесту проти такого реагування газети. Про це, як зареагували деякі відділи, мова буде пізніше. Починають до газети продира-тися статті від робітників, в яких вони формулюють правильно погляд на розвиток подій в Росії і на Україні і закликають усіх не стояти “на роздорозі”. Як це було неприємно для редактора, але він змушений був вмістити статтю за підписом Михайла Непримиримого, в якій той між іншим прямо закликає:

“Октябристи й кадети в Українській Центральній Раді силкуються вашою землею, вашим хлібом, вашою одежею, вашою волею торгувати... Чи ви з ними тепер?... Соціал-революціонери і соціал-меншовики стоять за те, щоби дати землю і волю, але пізніше трохи...”

Так перелічує автор усі ці угруповання, що стараються звести революцію на манівці, обдурити пролетаріят і бідне селянство. Але, каже автор, є ще одні, що видвигают такі кличі:

“Земля, мир і свобода нині для трудящого люду, — кажуть щирі оборонці інтересів всіх покривджених соціальною несправедливістю, нерівністю, дійсно послідовні соціялісти більшовики.

“Їх гасла — наші гасла. Їхня боротьба і перемога — наша боротьба і перемога.

“Але для того нам боротись треба разом з ними. Не стійте ж ви тепер на роздорозі...”

Таку статтю було вміщено 23 січня. “Робітник” вдій-сности став на роздоріжжю. На нього напірали дві сили: з одної сторони робітники, що реагували, з другої — в дійсности розбитки соціал-патріотизму, з яких організація ще була не прочистилася і вони навіть контролювали пре-

совий орган. За Михайлом Непримириим стали відгукуватися інші передові робітники. С. Г. (Гладкий) пише статтю під заголовком “Більшовицьке правительство є робітниче”. Стаття доказує це різними документами. Відзивається М. Андрейчук з Рочестер, Н. Й., і хоч не полемізує прямо з “Робітником” а з “Народною Волею”, але між іншим говорить:

“У. Ц. Р. на Україні зробила до тепер тільки те, що zorganizувала свою власну армію, котра вже боронить дідичів та капіталістів. Українські робітники і селяни повинні вдоволитись тим, що у відозвах та маніфестах до них тої ради вживається слова “товариші”... Що в У. Ц. Р. є більшість соціалістів то ще не факт, що ми мусимо з нею годитись. Бувають різні соціалісти”.

Але на редактора органу це не має впливу. В ч. з 20 лютого він в редакційній статті так пише про положення на Україні:

“Кров ллється на Україні, боротьба шаліє там... Наші брати робітники поставлені в таке прикре положення, яке рідко буває: їм приходится заразом вести класову боротьбу проти всяких посягань на їх національні права, проти посягань на їх національне “я”... Вони поставлені між двома вогнями і подвійно ризикують. Віддадуть більше енергії боротьбі в обороні свого національного достоїнства, то терпить справа класова. Не обороняти свого національного достоїнства вони теж не можуть. По-нехати класової боротьби вони не сміють. Поводитись після вмовлювань, що мовляв, національна боротьба оправдує об'єднання класів, їм не можна... Отут і весь трагізм положення”.

Стаття написана 20 лютого, коли Ц. Р. покликала німецькі війська на Україну. Про це ні слова. В тім же часі міститься статті Кавтського про “Перспективи революції в Росії”, що по суті направлені проти більшовизму і їх залюбки друкувала “Робітнича Газета”. 25 лю-

того, коли вже робітники в дописах почали писати про кайзерівські полки, що їх Ц. Р. покликала на Україну, редактор вмістив замітку редакційну з приводу “побідоносного походу кайзеризму”. Але ані слова, про союзників того таки кайзеризму, Центральну Раду, що покликала кайзерівські війська на Україну.

Тимчасом події дальше розгорталися. Кайзерівська армія продиралася до серця України. На першій сторінці “Робітник” з 5 березня містить новинку, про те, що Петлюра веде війська, що:

“Наступаючі українські та австро-угорські війська, що опанували в п'ятницю Київ... були під командою українського міністра війни Петлюри, який мав до розпорядимости вибраний німецький карний відділ та угорську дивізію”.

В редакційній статті в тім самім числі під заголовком “Од Федерації до самостійности” з приводу боротьби між Центральною Радою і більшовиками, між іншим пише:

“Покищо нам просто таки неможливо, через брак відомостей, вказати на дійсні причини, які довели до такого стану річей і хто тут винен, це можна буде зробити коли обставини на те дозволять, але годі не сказати вже й тепер що той експеримент з самостійністю болюче може відбитися на пролетарських інтересах. Він вже почався відбитави”.

І стільки. Ще не ясно, хто “тут винен”, більшовики чи Центральна Рада! А тим часом читачі засипають редакцію дописами й статтями і вказують хто “винен”, але більшість тих дописів йде до коша, а редактор вишукує в “Робітничій Газеті” за старим хламом, містить всякі протоколи Центральної Ради й інші по суті протибільшовицькі наклепи. І неначе грізне передбачення з наслідків такого відношення редактора соціалістичної газети до подій, що діються на Україні в тім самім числі “Робітника” містить М. Андрейчук статтю, в кінці якої говориться:

“Дурити, затуманювати робітників вдається тільки на якийсь час. Це повинні зрозуміти і наші американсько-українські редактори від деяких соціалістичних газет і звернути в сторону правди. І чим скорше це зроблять, тим краще буде для них. Бо силований зворот читачами — може погано на них відбитися”.

Слід зазначити, що в ті часи Е. Крук мав вірного “сопутника”, що постійно співробітничав з ним в “Робітнику” в тій переломовій хвилі — Д. Бориска. Своїми “зернятками” він зразу старався бути нейтральним, але згодом став допомагати Крукови. Між іншим в “дискусійній” статті з приводу виступу двох дописувачів за і проти більшовиків він говорить:

“Святі та безгрішні більшовики — шкода що відкинули таку гарну назву*). Але вони розігнали вибрані народом установчі збори — аргументує М. А. — Б. відповідає: “Більшовики розігнали установчі збори тому, що на тих зборах більшість складалася з контрреволюціонерів... Більшовики більше цінять здобутки революції, як уневажнення установчого зібрання”.

“Такий революційний аргумент, але тепер в Росії ні більшовиків ні установчих зборів, а здобутки революції — руїна і анархія... І здається, що більшовики цінилі передовсім себе самих, своє самовладне становище”.

Проти таких заміток Д. Бориска заперечувало багато читачів, посипалися статті, але редактор їх прекрасно відкладав... Тимчасом з України почали приходити чимраз більше войовничі інформації проти більшовиків. Те, що редактори “Робітника” було ще “не ясно” 20 лютого, 27 травня йому прояснилося, і він вже рішуче в редакційній статті з приводу ворогування між Центральною Радою а більшовиками пише:

“Тими причинами поза усім іншим було те, що Рада Народніх Комісарів не вміла чи може не хотіла дати вдо-

*) Це було після того, як Російська Соціал-Демократична Робітнича Партія (б) перемінила назву на Комуністична Партія (б).

воляючої відповіді на голос української революційної демократії та заспокоїти її суші і слухні вимоги і потрєби впливаючі з характеру таких відносин, які повинні б бути між рівними і вільними братами. Найсвіжіші числа органу української соціал-демократії “Робітничої Газети” — які надійшли до нас нині се потверджують і не лишають ні тіни сумніву...”

І чим даліше тим більше різкий тон. Остаточнo доводить себе редактор до становища цілком отвертого протибільшовика.

“Цілий час — говорить він в редакційній статті з 29 березня — за відсутністю ближчих інформацій, ми схилилися до тої думки, що російська революційна демократія пішла на Україну війною ні в якій іншій цілі тільки як лиш в обороні загрозованих українською буржуазією революційних здобутків українського пролетаріату, що вона йшла подавлювати контрреволюцію на Україні, котра, окріпши могла б загрожувати й революційним здобуткам великоруського пролетаріату.

“Але ми помилялися”.

А доказ того, що помилялися, газети Центральної Ради, що наспіли до редакції “Робітника”. Ані слова про те, що німецькі полчища за згодою тої ж таки Центральної Ради плондрують Україну, ані слова, що українські селяни бунтуються проти німців, про що й сама американська преса доносить, і навіть про це споминається в “Робітничій Газеті”, ані слова. На закінчення в цій статті містить редактор таку глумливу замітку:

“Війна на Україні, коротко кажучи, є війною за те, хто має вводити пролетаріат України далі “в соціалістичний рай”.

Послідні два слова в знаках наведення. А ще автор їх пару місяців перед тим доказував, що ніякого соціал-патріотизму в У.Ф.С.П. нема й не було...

КРИЗА В У. Ф. С. П.

КРИЗА В УКРАЇНСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ Соціалістичної Партії дійшла до вершка. Стало очевидно, що так даліше бути не може. Ще раз в цій соціалістичній організації повинно бути поставлене питання рубя: соціал-патріотизм чи інтернаціоналізм! І бачучи це Виконавчий Комітет дав поклик на партійну нараду. Тимчасом газета знайшлася в небезпеці. На першій сторінці з дня 4 квітня появився заклик: “Робітник в небезпеці”. В ньому кличеться: “Товариші, це вже в останнє звертаємося до вас за підтримкою і попереджаємо, що як такої не даєте негайно, то на слідуючий тиждень “Робітник” не вийде.

В попередньому числі в редакційній статті під заголовком “бойкот з ліва” говориться, що клівлендський відділ постановив бойкотувати газету, не розповсюджувати її між робітників і вдає, що не знає з яких причин та закликає, аби цю справу “офіційно вяснити”. Тимчасом і без вяснення ясно. Девятого квітня появляється ще одна редакційна стаття, під заголовком “Отямтеся”, яку варто навести в цілости, бо вона, між іншим характеризує тодішний стан в організації.

“Здається, що ще ніколи не проявлялися так до болю сумні наслідки поверховного захоплення соціалізмом серед робітників в Америці, як проявляються вони саме тепер.

“Доходить вже до того, що деякі з наших робітників, котрих з тяжким трудом вдалося втягнути в ряди соціалістичної організації аби тим робом дати їм бодай сяке-таке елементарне соціалістичне освідомлення, тепер вже претендують самі на теоретиків соціалізму і ігнорують все і вся. Ігнорують своїх свідоміших товаришів тутешніх, ігнорують товаришів краєвих і їх орган, не числяться абсолютно з ніким і ні з чим, а гальопу-

ють своїм власним шляхом під проводом мовляв “здорового розуму”.

“Вже вибухають подекуди дикі, нерозумні “бунти” проти свого партійного органу просто через те, що він дав спромогу усім товаришам послухатись голосу наших старших і вповні свідомих свого завдання товаришів на Україні, котрі виточують саме тепер надлюдські сили для заведення соціалістичного ладу.

“Вже зауважено случаи дикої, нерозумної, злочинної і так страшної по своїм наслідкам для будучности соціалістичного освідомлення тактики бойкоту свого партійного органу самими ж партійними товаришами, що досі вкладали в него так щиро і самопожертвовано свій посильний труд і енергію.

“Вже започаткувалось в многих головах поверховно захоплених соціалістичними фразами, і соціалістичним настроєм і поверховною агітацією робітників думка, що тільки вони здатні вести пролетаріят в соціалістичний рай.

“Тільки вони і більше ніхто.

“Більше соціалістів нема.

“На Україні, мовляв, українські соціалісти не соціалісти, а зрадники, буржуї і чорт зна що.

“Отце все явище нашого організаційного життя за останні часи.

“Куди ж ми так далі підемо?

“Орган треба, кажуть, поховати, бо він осмілювся подати думки і відношення наших давніх, славних товаришів на Україні на певні справи, які їм приходить тепер рішати не в буйній уяві, а в практиці, в життю. Ми тих справ не розуміємо, і не рішаємо і не годні рішати, але про те хотіли б щоб вони рішались після такого соціалістичного світогляду, який ми могли тут собі виробити поверховною агітацією і брошурковим соціалізмом.

“Нам треба знати в яких умоविнах, через що і як змушені поступати наші старіші, свідоміші, практичніші і дійсні товариші соціялісти на Україні, бо ми в Америці вспіли якимсь чудом пізнати всю глибину і цілий зміст соціялізму ліпше за них і маємо звідси їм “диктувати” тактику і показувати шлях.

“Лишається ще тільки далі трохи побойкотувати “Робітника” так, щоби він сконав і тим самим дати змогу чорній реакції, яка на те тільки чекає, знов заволокти хмарами той горизонт, який тяжким упертим трудом проявив “Робітник” за цілі роки своєї страдницької праці і “місія” українських соціялістів в Америці — скінчена.

“Опамятайтесь поки ще не пізно!”

Тимчасом в слідуючій числі появляється заява двох членів Виконавчого Комітету, А. Дмитришина і Д. Мойси, в якій говорять:

“Зогляду на це, що політичний напрям послідних днів “Робітника” викликав поміж членами У. Ф. С. П. негодовання і заколот в результаті котрого являється виступлення декотрих членів з організації, а друге бойкот органу осуджуючи його як такого, що зійшов з класової позиції, — ми отим заявляємо, що погляд висловлений останніми днями в “Робітнику” є особистим поглядом редактора Е. Крука який ми не одобрюємо ані з яким не годимося. Запобігти або зарадити цьому дотепер було і є неможливо, бо скоро буде засідання Екзекутивного Комітету, яке відбудеться разом з партійною нарадою. Отже просимо членів бути терпеливими і неробити нерозумних заколотів, бо це погано відібеться на організації і її органі а чекати в тій справі до засідання Екзекутивного Комітету і Партійної Ради”,

Редактор Крук почав відчувати великий натиск. Але в усього, що діялось, виходить, що він свідомо йшов на проу. В слідуючій числі після заяви Дмитришиного й Мойси

— редакційна стаття на “стару” тему. Нічим майже не різниться від статті на ці теми українських націоналістів. Боротьбу проти більшовиків ідеалізується в ній до таких розмірів, що й Цеглинський не заганявся так далеко.

Остаточно 13, 14, 15 квітня відбулася Парти́йна Рада. В числі з 16 квітня на першій сторінці “Робітника” появилася заява:

“Отцим подається до відома всім читачам “Робітника”, що з днем 16 квітня б. р. згідно з ухвалами Парти́йної Ради У. Ф. С. П., яка відбулася 13, 14 і 15 квітня в Клівленд, Огайо, за редакцію “Робітника” відвічає Комітет вибраний з чотирьох товаришів, а не тов. Е. Крук, як це було до цього часу.

“Редакційний Комітет”.

* * *

Парти́йна Рада — це не з’їзд і не мала законодавчих прав, бодай тоді, згідно зі статутом організації, не мала. Вона являлася більше дорадчою установою в організації. І знаючи свої права ця Рада боялася піти поза статут. І якщо вона зробила, в даних умовах, поважний крок вперед, то лише тому, що мала за собою велику моральну силу. На руки Парти́йної Ради прийшло багато кореспонденцій з протестами проти напрямку органу. Майже усі відділи були проти напрямку органу, який надавав редактор. Прийшлося знайти певні форми, в які можна було б вбрати постанови Парти́йної Ради так, щоби і напрям “Робітника” змінити і ненарушити статута організації.

В той час майже в усіх соціалістичних організаціях такого типу як У. Ф. С. П. так водилося, що редактор мав особливі права. Його номіновано на з’їзді, вибірано через референдум, як окремого урядника організації, незалежно від Виконавчого Комітету. Бувало, що редактор не підчиняється волі більшості Виконавчого Комітету і ділає на свою власну руку. А Парти́йна Рада саме мала зайнятися зміною редакції. По довшій дискусії постановлено, аби

виробити відповідні резолюції і післати по відділах для референдуму, в якому напрямку мається редагувати орган, чи в більшовицькому чи Центральної Ради. Тимчасом в редакції уводиться редакційний комітет, що має контролювати редакцію, наймати чи відправляти редакторів, співредакторів, переглядати матеріал, що їх має містити газета. Напрям газети до часу референдуму “невтральний”. В протоколі той напрям так вияснено:

“Робітник” має бути редагований безсторонньо зглядом подій в Росії, а зосібна на Україні, а також має бути отворений для усіх членів і їх поглядів однаково. Всякі погляди хоч би вони як не були згідні з редакторськими — повинні мати місце, а за них відповідатиме самий автор а не редакція”.

До редакційного комітету вибрано Г. Легуна, П. Ладана (дотеперішний менаджер “Робітника”), Д. Мойсу і І. Сельського. На співробітників в редакції призначено Е. Крука і Т. Лату. Вже в першому числі по Партійній Раді в редакційній статті “Робітника” член Редакційного Комітету під заголовком “Чого діждалися” між іншим пише:

“Як звісно всім товаришам і читачам “Робітника”, що послідні числа нашої газети, в яких тов. Е. Крук як редактор висловлював свої особисті погляди відгосно подій на Україні, що стало для усіх читачів чимсь несподіваним, принесли великий удар нашій організації, а вже найбільше лиха партійному органу і положили всьо наше, протягом кількалітньої мозольної праці здобуте, над берег пропасти... Тільки при вашій кооперації ми зможемо довести діло до доброго кінця і привернути нормалний стан і повне життя в наші ряди і пустити “Робітника” в його дальший бій... Рішено також, що, в случаю браку моральних сил до редаговання “Робітника” змінити муситься з дневного видання на два або тільки один раз в тиждень”.

І при кінці тої статті вміщена замітка: “З причини що

тов. Е. Крук нагло опустив редакцію не заявляючи нічого, що думає робити, ми містимо те, що встигли дістати, а в слідуючій числі пояснимо ситуацію”.

Е. Крук до редакції “Робітника” більше не повернув. В числі “Робітника” з 22 квітня містить редакційний Комітет заяву, в якій говориться, що Е. Крук серйозно захорів і виїхав до Дітройт лічитися. Вияснилося, що Парти́йна Рада, власне рішення її дотично напрямку газети, поділяло на нього дуже болючо, але підчинитися Парти́йній Раді він не хотів. Все це довело його до такого стану, що на довший час до праці він був неспосібний.

Після Парти́йної Ради в організації запанувало нове життя, але не на довго. Перше всього відділи поспішили з матеріальною допомогою загроженої газеті. За кілька тижнів часу положення під тим оглядом змінилося на краще. В редакції почали працювати П. Ладан, М. Андрейчук, Т. Лата, І. С. Світенський, появилось багато співробітників з місць, навіть з Канади. Т. Лата скоро опустив редакцію. І. С. Світенський також не довго працював в редакції. А. Дмитришин, Г. Ткачук, С. Сорока виїхали на організацію.

РОЗДІЛ VI.

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ РЕВОЛЮЦІЙНОГО РУХУ.

В ЦЬОМУ РОЗДІЛІ ми познакомимо читача з репресіями, які в дальшому пережив соціалістичний рух серед української іміграції. Але щоби в читача не зародилася думка, що ці репресії були спричинені якоюсь особливою характеристикою імігрантщини, ми змушені бодай побіжно познакомитися з репресіями проти революційного руху взагалі в тім часі.

З прийняттям противоєнної резолюції сентлюйською конвенцією Соціалістичної Партії і приступлення Америки до війни, — з партії, як ми вже говорили, виступило чимало світил: Джан Спарго, А. М. Сімсон, Ворк, Бенсон — багато більше. Рівночасно, коли Соціалістична Партія поставила себе офіційно проти війни, Інтернаціональні Робітники Світа ("International Workers of the World"), юнія із синдикалістичною закраскою, що з нею солідаризувалися деякі групи анархістів (не значні чисельно), зняли противоєнне становище ще різкіше. З початку уряд скрізь пальці глядів на противоєнне становище Соціалістичної Партії. Було зрозумілим, що партія під таким провідництвом, як в той час, крім декларацій нічого не всилі зробити. В додатку до цього Американська Федерація Праці, а також незалежні юнії, запропонували своє співробітництво урядови без застереження. За те уряд глядів трохи інакше на становище проти війни І. Р. С. тому, що ці, хоч в дуже незначній мірі, були окопані частинно в деякій індустрії, а також мали репутацію людей чину.

Виступивші ренегати з партії перші кидалися із собакою заїлістю патріотів проти соціалістів, називали послідних про-німцями. Уряд приказав посилити репресії проти І. Р. С. Саме тоді розпочалися частинно репресії проти соціалістичної преси, зокрема проти більше впливової.

Ще 15 червня 1917 року було уведено закон проти шпіонажі, силою якого тижневик "Амерікен Сошиліст", впливовий часопис, стратив був поштові привілеї. В листопаді того року "Нью Йорк Кол", щоденник, стратив поштові привілеї. До кінця того року більшість соціалістичних газет були або стримувані на пошті так часто, що це цілком унеможливлювало покористуватися поштою, або офіційно відбірано поштові привілеї.

1918 рік розпочався вже наїздами на домівки робітничих організацій. Правда, ще не так прямо, за кожним разом такого наїзду були певні хоч і фальшиві мотивування. Під весну реакція вже була розгорілася до червоного. На стейтовий офіс партії в Індіана налітає поліція, тероризує. Стейтова конвенція партії в Мітчелл, Саут Дакота, була розгромлена поліцією. Приватна почта перестає бути приватною для діяльних членів партії. В менших містах соціалістичні відділи переживають страшний терор.

В червні, арештують Юджіна Дебса за проти-воєнну промову виголошену в Кантон, Огайо. Дальше йде ціла низка арештів і судів: Дж. О. Бентал, Стенлі Дж. Кларк, Дж. М. Кодвел, Еміл Герман, Фрідрік Крефт, К. Річардс, О'Гейр, Чарлс Е. Рутенберг, Алфред Вагенкнехт, А. Л. Сугармен, Г. М. Велс і інші. Майже усі партійні функціонарі крайового комітету партії були потягнені до відповідальности, і дехто з них засуджений на 20 років тюрми, як приміром, Гермер, Крузе, Енгдал, Токер, Бергер*). В тім самім часі, дещо скорше, засуджують 100 індустріальних робітників на довгі речинці тюрми, між ними їх вожна Вільяма Гейвуда, що опісля як і багато інших з його групи, переходить до лав комуністів.

*) Засуд цей опісля був знесений на цій підставі, що суддя Лекді зробив це дуже неграбно, заманіфестував своє упередження до підсудних в такий спосіб: "Для мене особливо приємним дати Бергеру 20 років кріпости Форт Лівенворт. Я жалію, що країна не має такого закону, на підставі якого мені було б можна поставити Бергера під стіну і розстріляти". Нетактична поведінка оудді дає можливість розгорнути боротьбу і порядком апелю уневажнити засуд.

Згодом цей терор розпалився до тої міри, що вже не було ріжниць, чи то Індустріальні Робітники Світа, пацифісти, соціялісти, чи взагалі безпартійні, якщо тільки виявив себе хтось в опозиції до війни, такого переслідують, судять, і тяжко карають.

В таких часі Українська Федерація Соціялістичної Партії переводила внутрішню реорганізацію, вичищувала зі своїх керівних органів останки соціал-патріотизму. Ще нова редакція не встигла як слід зорганізуватися, як на газету лягли тяжкі удари з боку уряду.

1 червня на поміщення "Робітника" наїхала федеральна поліція й арештувала усіх присутних редакторів й робітників. Між арештованими були т.т.: М. Андрейчук, П. Ладан, В. Савчин, Ф. Пшибильський, М. Туркевич, С. Корпан і навіть якийсь прохожий, що спинився при вікні й глядів з цікавості як доконувано арешту. З приводу того арешту клівлендські газети подали такий комунікат-новинку, спаровану правдоподібно самими федеральними агентами:

"БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ ЗАГОВІР ЗДЕРЖАНИЙ НАЇЗДОМ.

Федеральні влади закрили австрійську газету. Арештовано 2; кажуть, що ширять пропаганду.

Федеральні влади думають, що арештуванням 6 людей і замкненням "Робітника" органу I. W. W. і соціялістичного, печатаного на австрійській мові під ч. 2335 Вест 11-та вулиця, убили в зародку заходи поширити в Клівленд революційні принципи російських большевиків.

Монтгомері, спеціальний агент з відділу справедливості і кількох агентів А. П. Л. (американської охоронної ліги) виконали арештування, забрали копії і газети і скількість (багато) вирізків а також кореспонденцію в мові австрійській і славянській. Два з арештованих і приміщених в повітовому арешті є: П. Г. Ладан, менаджер і Стефан Корпан співредактор газети. Прочі чотири є друкарськими робітниками.

Кажуть, що Ладана пошукують канадійські влади, тому що втік з “інтернмент кемп” (заведень для інтернованих) тамтого краю (Канади).

Федеральні влади кажуть, що газета була печатана задля агітації Червоної Гвардії в Америці. Сподіюється арештовань в інших сторонах краю.”

В наслідок цього арешту випуск газети був припинений аж до 10 червня. Арештовані були випущені на волю в четвер, 6 червня. З приводу цього арешту й освободження товаришів в числі з 10 червня, наводячи повищу заяву з клівлендських газет від себе “Робітник” містить неймовірно погану й глупу заяву. Відповідаючи на арешти в заяві говориться:

“Та новинка була би дуже смішна, коли б не була ще більше трагічна.

Ми не знаємо чия це вина, але припускаємо що це є праця нечесних провокаторів. Ми знаємо, що “Робітник” був офіційним органом У. Ф. С. П. і не мав нічого спільного з I. W. W. І не лиш ми, але всякий хто лише знає що є I. W. W. і що є У. Ф. С. П. — знає, що це є дві ворожі організації. Ми не дивуємося федеральним властям, що стараються викрити всякого рода шпionську роботу. Це є їх обовязок! Але ми знаємо, що не між нами шукати шпionів ні прихильників німецьких. Та тепер такі часи, що найбільші австрофіли, навіть тоті, що рекрутів хотіли збирати для Австрії, сховались під покришку патріотизму.

Тавжеж, що ми відносимось прихильніше до російських більшовиків чим до У. Ц. Ради. Ми бачили в У. Ц. Р. союзників німецьких а в більшовиках сильних противників кайзеризму. Ми бачили силу більшовиків в їх прінципах, але рівночасно бачили їх неміч в порівнанню з кайзером і всею реакцією в Росії.

Між членами У. Ф. С. П. було багато членів, котрі готові були їхати сейчас в Росію, коли б лише Злуче-

ні Держави були дали змогу. Товариші тоті готові були їхати не ради егоїстичного вдоволення. Вони знали, що в Росії нема навіть хліба завдяки У. Ц. Раді. А все таки, вони були б їхали і... або полягли б у завзятім бою проти кайзера і його союзників або... побідили б.

До нічого не здається нам глупа критика Злучених Держав і ми не критикували. У нас не було на це часу. Ми знали, що члени У. Ф. С. П. поїдуть на Україну скорше, чим всі інші. Ми знали, що як не тепер, то пізніше прийдеться нам боротися з німецьким мілітаризмом. Для нас німецький мілітаризм є сто процент страшніший чим американський капіталізм”.

Як опісля показалося, то цю до скрайности глупу заяву написав І. С. Світенький тоді, як арештовані ще знаходилися в тюрмі. Мимо однак цього із повищої заяви співробітника газети бачимо, які нужденні погляди в передового члена організації, одного з головних провідників, в той час, соціалістичного руху серед іміграції. Мотивом арешту, як виходить із заяви, було те, що “Робітник” мав би уважатися органом “Індустріяльних Робітників Світу” (“Індостріял Воркерс оф ди Ворлд”). На суді доказано, що це неправда і арештованих випущено. Що до арешту спричинилися таки “свої люди” видно зі статті в “Свободі”. Повідомляючи про арешт редакторів “Робітника”, а також про заяву Світенького, “Свобода” між іншим говорить:

“Ми готові повірити, що... “Робітник” був органом У. Ф. С. П., але аби не мав нічого спільного з “Ай Доблю Доблю”, то не можемо повірити... Хто відноситься прихильно до більшовиків російських, той повинен так само ставитися і до більшовиків американських... і смішно виглядає, як вони випіраються, що не мають нічого спільного. Мають. Те, що годяться з російським більшовизмом, лучить їх з американським...”

Правдоподібно ці, що довели до арештування, були розчаровані з власних “успіхів”. Що це було кимсь плановано видно хочби з того, що саме в тім дні арештують

Г. Ткачука в Дітройт і інтернують до кінця війни. А далше починається цілий ряд арештувань. Поліція робить наскоки на збори відділів в деяких місцевостях, забороняє улажувати віча. В місяць пізніше відбувається другий наїзд на редакцію і друкарню "Робітника" і тим разом вже на підставі формального оскарження власти арештують т.т. П. Ладана, І. С. Світенького і В. Савчина. Зроблено оскарження і проти "Робітника" і усім закинено "бунт проти уряду". На усіх було наложено залогу в сумі 15,000 доларів, отже до суду сиділи арештовані в тюрмі. Суд відбувся місяць пізніше. На оборону почалася гарячкова збірка, в якій допомагав Центральний Комітет Партії.

Арешт майже всього редакційного персоналу в той час цілком унеможливив видавати газету. Оставший тов. М. Андрейчук ще видав два числа "Робітника", сам, але й то прийшлося переживати великі перешкоди. Тимчасом суд присудив Видавництво "Робітник" на 500 доларів кари, а двох редакторів, П. Ладана і І. С. Світенького, по 30 днів тюрми. Для усіх стало очевидним, що приходить ся звивати видавництво, забиратися з Клівленду. Тимбільше, що вже поперед була постанова вибратися з видаванням газети до Нью Йорку, Н. Й. В міжчасі зовсім забуто за референдум, якого напряду має придержуватися орган У. Ф. С. П. Орган знаходився в надійних руках.

В цей грізний момент, коли реакція в країні в наслідок втягнення країну у війну постійно зростала, соціал-патріоти ще раз пробували піднести голову. Т. Починок, Т. Лата, Федюшко, Якимів, Бориско й Петров при допомозі "Народної Волі" пробували скликати з'їзд з тих, що не годилися з більшовиками, обстоювали за Центральною Радою, і на тому з'їзді планувалося побудувати нову соціалістичну організацію, формально розбити Федерацію. На з'їзд запрошено також С. Гладкого, С. Корпана, М. Левицького та інших визначніших членів, яких уважали ніби за неутральних. Тимчасом послідні відказалися взяти участь в тім з'їзді і через те соціал-патріоти не діпняли

ціли. Роботою зацікавився Національний Комітет Партії і викинув з партії цілий 1. відділ, де іменно соціал-опортуністи мали вплив, і з якого оперували проти У. Ф. С. П.

“Робітник” вже був приготований до переносу до Нью Йорку, Н. Й., коли федеральні агенти ще раз наїхали, тимразом вже на залізничний дворець, задержали все. По кількох днях слідства машинерію дозволили перевезти до Нью Йорку, але за те знищили майже всю літературу, щось 19,000 примірників. Отже цілий невеличкий здобуток в літературі соціалістичної організації пішов в нівець. До Нью Йорку привезено поламані машини друкарські. Але рівночасно набуто чимало досвіду. Тоді вже питання про орієнтацію ніхто навіть не підносив. “Робітник” був більшовицькою газетою не за вислідом референдуму, але фактичною маніфестацією усього членства за винятком незначних групок там то тут, що скоро відлітали й приставали до Федерації Українців. За те їх місця заповнювали в рядах організації нові кадри робітників, організація стала нечувано скоро зростати. Рівночасно висувається новий актив в організації з її рядів. Брак органу через якийсь час заступила устна пропаганда, агітація, що мимо великих труднощів через усилення пресії на радикальний рух не уставала ані на момент.

В тім часі зреформовано й доповнено Виконавчий Комітет. На місце Т. Починка покликано Г. Легуна, місце секретара заняв П. Ладан. Центр руху перейшов до Нью Йорку. Але тим ще не усунено усіх клопотів, що сталися в звязку з переносом газети. В той час існував закон, що газета могла купувати папір лише за спеціальним дозволом. “Робітник” в час арештовання стратив той привілей. Робилося заходи знов дістати право на друкування газети, а тимчасом випускалось брошурки й Бюлетени. Тимчасом закінчилася війна в листопаді 1918 року і закон контролі паперу стратив силу. “Робітник” почав знов виходити. Тимразом вже як тижневик, хоч готовилося до денника.

В тім часі організація налічувала в своїх рядах біля 2000 членів. Але перед нею була велика перспектива. Випуск газети, вихід з тої кризи й труднощів з побідою, вляв в молоду соціялістичну організацію нові надії, ентузіязм, все те, що потрібне для зросту організації. Крім цього перенос центру на схід, де більше скупчена іміграція, добрі й справні звязки місцевостів між собою, також бра-лося під увагу. Стелилися дуже надійні перспективи.

ПЕРІОД РЕАКЦІЇ.

ЯК ВІДПРАВЛЯЛИ “Робітника” з Клівленд, так і приняли його в Нью Йорку. В останнім числі “Робітника”, що вийшло в Клівленд, знаходимо таку замітку: — “Від адміністрації. Ч. 151 “Робітника” вийшло, як тижневик, але на почті задержане і по нині. Одержали його тільки клівлендські передплатники”. Іншими словами, почта фактично припинила пересилати газету читачам. Чотири місяці українські робітники не мали своєї газети. Остаточно 12 грудня появилось перше число “Робітника” видане вже в Нью Йорку. В редакційній статті читаємо: “Це число “Робітника” виходить вже другим з ряду від коли зістав перенесеним з Клівленду до Нью Йорку. Перше було сконфісковане тільки опустивши пресу і ми знов мусіли змагатись п'ять тижнів, поки нарешті дозволили нам видавати “Робітника” дальше.”

В другім числі в редакційній статті вже говориться про потребу денника. Але умовини для такого підприємства дуже тяжкі. Машини, привезені з Клівленду, нездалі. Фінансово організація потерпіла. Заплачено грошову кару, кількох провідних людей в тюрмі, і, як говориться в комунікаті “крім цього сконфіковано нам усю літературу”, в яку вложено чимало грошей організації, що становила, як на той час, поважне майно. Але організація не попадає в розпуку. В заклику Виконавчого Комітету УФСР з дня 19 грудня між іншим говориться:

“Хоч забрано нам всю видану УФСР літературу і тим вирвано нам з рук одно зі средств ширення просвіти і пропаганди поміж українським робітництвом, хоч завдано “Робітникови” такий сильний удар, засуджуючи його на грошову кару і відбіраючи почтовий привілей другокласної пересилки, чим збільшено кошта пересилки його нашим читачам по кількадесять доларів за кожне число, то все таки ми, надіємося і незаведемося

в надії, що будемо жити. Усі соціалістичні видавництва в Сполучених Державах (а було їх біля чотириста) переживають такі кризи, а мимо того найконечніші з них таки існують. Ми переживаємо такий грізний момент... якого тут не переживав ніхто перед нами... Але саме тому усіми силами до праці! Ведемо боротьбу за життя, а в боротьбі за життя немає великих жертв..."

Тимчасом проти робітничого руху став зростати терор в цілій країні.

Чим пояснити таке явище, що війна закінчилася, але переслідування робітничого руху взагалі продовжалося ще з більшою безоглядністю? В часі війни зорганізовані робітники в юнії, на чолі з Гомперсом, співпрацювали з буржуазією. Кожна крихітка енергії була використана для війни. Кличі буржуазії на чолі з Вілсоном на момент загипнотизували великі маси робітників. То був період патріотизму, коли на усіх перехрестях лунало: "війна за демократію", "війна за покінчення з війнами", "війна за визволення малих народів" і тим подібне. В протиставленні цієї демагогії Соціалістична Партія була в більшості бездіяльна. І навіть гірше: Крайовий Комітет вже 1918 року одобрює державну воєнну позичку. Серед членів висувуються чимраз різкіші домагання видалити з проводу партії американських шайдеманівців. Партія, як така, не повела боротьби з гомперсизмом, не зуміла ані в найменшій мірі перешкодити поширювати серед широких робітничих мас воєнні настрої, шовінізм, не перешкодила юнійній бюрократії мобілізувати робітників для війни.

Але коли війна скінчилася тоді серед робітників почали бушувати інші настрої. Фабрики амуніції закривалися, робітників видалювано на брук. Зривано платню. Стало очевидним для обдурених робітників, що їхня відданість справі війни принесла користь для капіталістів, але вони з цього нічого не мають. Невдовілля перетворювалося в ненависть і грозило великими страйковими зривами. Ось чим пояснюється, що мимо того, що війна скінчилася, ре-

пресії проти робітників не закінчилися, вони щойно починали прибирати більше масовий характер.

Вже з початком 1919 року хвиля страйку налетіла на західну частину країни: страйкують робітники в Сент Люїс, в Бют, Монтана, а далі страйк переноситься на схід. В Петерсоні вийшло 18,000 ткачів на страйк з початком лютого. 4 березня понад два тисячі безробітних з написами “Тисячі дітей і жінок в дома голодні”, на чолі з революційними соціалістами в той час уладили демонстрацію до Ситі Гол в Бофало, Н. Й. Страйкова хвиля на сході постійно зростає*). Страйкують кравці в Нью Йорку. В Лоренс, Массечюзетс текстильні робітники страйкують вже десять тижнів, зводять кроваві бої. Перше травня цього року бурхливе. В “Робітнику” кореспондент з Клівленд так описує тамошню демонстрацію:

“День першого травня в Клівленд не забудеться мною ніколи. Він буде також записаний кривавими буквами в історії американського робітничого руху. Перший раз в життю мені довелося бачити 150 тисячну інтернаціональну робітничу армію, яка вийшла в день свого свята запротестувати проти реакції і опресій, якої допускається американська демократія. В руках кожного демонстранта знаходився червоний прапорець а на грудях червона кокарда. Над головами демонстрантів повівали великі червоні прапори. На Публік Сквер, де збирались демонстранти, повівав високо і гордо прапор відділу Української Федерації Соціалістичної Партії в сторону котрого сипались невтихаючі оплески. Опісля цей самий прапор був вивішений на касарні де жовніри продавали “ліберти бонд” і де його знов привитали гучними оплесками і гучним “гурей!” і був обкиданий червоними кокардами. Та на цім місці він вдержався лише 15 мінут. Розлючений офіцер дав розказ жовнірам змі-

*) В усіх тих рухах беруть участь і українські робітники. В Нью Йорку біля 700 українських робітників в ресторанах зорганізували свою юнію. 17 березня на зборах членів юнії постановили: “злучитися в інтернаціональну юнію Рестеурант енд Лонч Рум Воркерс Юніон”.

рятися з беззбройними робітниками. Тут прийшла хвиля в котрій треба було потерпіти обом сторонам. Прапор видерто і впав він гордо жертвою в бою. Але й офіцер впав трупом. Тоді поліція пустилась на товпу з палками і кіньми, але 150-тисячну армію не могла розігнати. Демонстранти пороли коням животи і відбирали палки від поліції. Тоді пущено в рух теньки і машинові карабіни і ми мусіли податися. В результаті було кілька убитих, сотки ранених і сотки арештованих. З нашої української 4-тисячної групи зістало кількох арештовано і много тяжко ранено.

Боротьба була в різних місцях. Противники вживали в тій боротьбі машинових крісів, тяжких “троків” і теньків, якими толочили товпу. Вулиці міста Клівленду зістали поляті кровю. Тим разом ми зістали побіджені. Але приготовляємось до дальшої і завзятішої боротьби”.

Другий кореспондент пару днів пізніше з приводу тої події пише:

“В Клівленді кипить. Озброєні забіяки, поліція і військо нападають на кожного підозрілого днями і ночами, по вулицях і домах і бють до смерти. Нападають на соціалістичні доми. Боротьба ведеться від першого травня до нині. Довідуємось, що заведено список на всіх визначніших членів усіх соціалістичних відділів. Чорна сотня старається убивати їх. Наших кількох арештованих і кілька ранених. Ночами так як на війні. Один за другим падають револьверові стріли. Дуже тяжко... Молоді впали...”

Клівленд не виїмок. Того року в цілій країні перше травня відзначилося великою бурхливістю. Маса народу починали пробуджуватися від мороки, що їм нанесено війною. Усі бачили, що їх обдурено, і з огірченням кидалися до боротьби.

В половині червня Американська Федерація Праці відбуває свою конвенцію. Основне завдання юнійної бюро-

кратії — спинити бушуючу хвилю страйків. Але успіхами не могла тішитися. Неначе у відповідь Гомперсам в Шікаго вийшло на страйк 200,000 будівельників, в Нью Йорку моряки страйкують, в Бостоні трамвайники, остаточно вибухає страйк залізнодорожників в Шікаго. В половині вересня вибухає один з найголосніших страйків в історії американського робітничого руху, — страйк в сталівнях, що охоплює 400,000 робітників, на чолі якого стає В. З. Фостер. В подавлюванні страйкового руху бере участь військо. В початку листопада на страйк вийшли майнери, і mimo того, що провідники відкликали страйк, майнери не повинувалися розказав провідників, продовжали страйкувати.

Американський капіталізм в паніці. Робітничий рух в Європі також мав великий вплив на американських робітників. Успішне розгромлювання контрреволюційних замахів на революцію в Росії підбадьорувало пролетаріат в кожній капіталістичній країні в тім числі і в Америці. З 80,000 членів в часі війни Соціалістична Партія в 1919 році зростає до 110,000 членів, mimo того, що провід опортуністичний. Зростає переважно ліве крило.

В протиставленні до революційного зриву мас буржуазія посилює реакцію. Починається нагінка на робітників чужинецького походження. Примінюється депортаційний закон. Усіх робітників чужинецького походження, що беруть активну участь в робітничому русі означається як “небажані” і таких присуджується до депортації. Заборонено червоний прапор на вулицях. В капіталістичній пресі чимраз більше появляється наклепів проти революційного руху, і разом з тим фантастичні описи про те, як більшовики збираються знищити американські інституції, як планується революцію. Найменший протест робітників уважалось за замах на державу.

Цілий 1919 рік однак треба уважати за рік в якому заінагуровано масовий терор проти робітничого руху. В початку 1920 року американські капіталісти розвинули терористичну акцію проти робітників до найбільших розмірів.

ПАЛМЕРІВЩИНА.

ГЕНЕРАЛЬНИМ прокуратором в країні в тім часі був славнозвісний погромщик робітничого руху А. Мічел Палмер. Від його імені й називають “Палмерівські погроми”. Адвокат Свінбур Гейл про цей період пише:

“Період урядового терору, подібного якому не знає історія Америки, під керівництвом генерального прокуратора Сполучених Держав А. Мічела Палмера розпочався в серпні місяці 1919 року. В місяці листопаді терор був значно зріс і вершка свого досягнення добився в січні 1920 року, після чого став помало слабнути під натиском великої опозиції з боку ліберальних кругів і загального робітничого руху, і, можна сказати, остаточно був зломаний в червні 1920 року. Однак відгук його ще було чути аж до березня 1921 року коли містер Палмер, генеральний прокуратор, перестав бути прокуратором”.

Дванадцять визначних адвокатів з різних міст країни в своєму звіті про “незаконну практику Департаменту Справедливости Сполучених Держав” пишуть:

“До американського народу: вже понад шість місяців ми, нижче підписані адвокати, що заприсяглись обороняти й піддержувати конституцію і права Сполучених Держав, бачимо постійне і вперте ломання тої ж конституції, нехтування прав і законів самим Департаментом Справедливости Сполучених Держав.

“Прикриваючись кампанією подавлювання радикального руху генеральний прокуратор, за посередництвом своїх льокальних функціонерів і за інструкціями з Вашингтону, допускається протизаконних вчинків. Масові арешти, як чужинців так і громадян відбуваються без ніякого позову і без зобов'язуючих в таких випадках правил; арештують чоловіків і жінок, запроторують до тюрми і тримають їх там без права побачення зі знако-

ними чи оборонцем; відбуваються наїзди на помешкання робітників без дозволу на це, забирається власність людей; забрані річі в час трусів в багатьох випадках були понищені; робітники і робітниці, яких підозрівається за радикальні погляди, безстыдно переслідуються, а навіть бувають побиті. Агенти Департаменту Справедливости посилається в радикальні організації для роздобуття інформацій, або для підбурювання членів тих організацій до протидержавної активності: ці агенти дістають інструкції з Вашингтону уряджувати масоні зібрання в призначений час для того, щоби на тих зібраннях мали змогу висловитися в такий спосіб, що оправдав би наїзд поліції і арештування. Для підтримки тих нелегальних арештів і для того, аби викликати відповідний сентимент в ширших кругах населення, Департамент Справедливости утворив відповідні бюро пропаганди, що висилають до преси й журналів матеріали, в яких наструюється відповідно населення, то є — публичну опінію проти радикалів, і все це робиться коштом уряду і поза правами, що ними узаконнюється діяльність прокуратора”.

Підписані: Р. Дж. Бравн, Захарій Чефф, А. Френкфуртер, Ернст Франд, Свінбур Гейл, Френсіс Фішер Кейн, Алфред С. Найлс, Роско Паунд, Джекстон Г. Ралстон, Д. Валерстейн, Ф. П. Волш і Тирел Вільямс.

В ночі 2 січня вчинено генеральний наїзд на комуністів. Зі свідчення деяких ліберальних адвокатів перед сенатною комісією було встановлено такі факти: 10,000 робітників і робіниць було арештовано. Прикази на арештовання було виставлено лише на 6,600, і то агенти, що доконували арештів, дістали ці прикази вже після арешту. Решту арештованих було забрано до тюрми і навіть опісля агенти не мали змоги роздобути проти них ніякого оскарження. Багатьох страшно побито. Арешту доконували в більшості дегенерати, професійні забіяки, регулярна поліція лише допомагала.

Ми навели повище авторитетні голоси, що схарактеризували існуючі в той час умовини в країні. В них сказано далеко не все. Але і те, що сказано, вистарчає. В тім часі робітничий рух переживав нечуваний терор, було вчинено отвертий розгром робітничих організацій і преси. Додамо ще кілька заміток до характеристики тих людей, що ними послугувався Департамент Справедливости в боротьбі з радикальним рухом.

В льокалю одного відділу Української Федерації Комуністичної Партії детективи зняли два портрети: Шевченка і Драгоманова. Розвелася між ними балачка, хто з них Ленін і хто Троцький. Не могли сами рішити, закликали інших, що ще перетрушували в льокалю все, що могли знайти. Зібралась їх ціла група і остаточно встановили, що Шевченко то Троцький, а Драгоманов мусить бути Ленін.

В одного робітника знайшли почтівку з портретом К. Маркса. Підпис латинськими буквами. Трох детективів біля 15 хвилин радили, чи Маркс був соціалістом, чи ні? Остаточно вирішили: з такою страшною бородою чоловік мусів бути великим анархістом. За те, що Маркс мав бути страшним анархістом, робітник дістає кільканадцять штовханів і його прилучують до категорії найнебезпечніших ворогів американських інституцій.

Знаходять детективи книжку Лункевича в російській мові під заголовком “Чудеса науки і техніки”. В ній багато рисунків. Детективи рішають: підручник, як виробляти бомби, а репортер капіталістичної преси під гучним заголовком: “Знайдено приладдя для вироблювання бомб” пише надзвичайно сенсаційну кореспонденцію.

Зловили чоловіка на театральній виставі і шукають, — шукають не тільки по кишенях але і в черевиках. За чим? Не смійтеся, за амуніцією!

Ще в одного робітника знайшли литовською мовою програму на концерт. Забрало три години часу, поки детек-

тиви не встановили, що це за документ. Іншого мучили добу за чистий папір, бо детективам видалося, що на ньому мають бути дуже важні інструкції написані тайним письмом.

Таким способом арештували тисячі невинних людей. Лише в однім дні, смого листопада 1919 року в ночі було арештовано 3,000 робітників, між ними біля 200 українських робітників. Після великих короводів, побоїв, знущань — задержано 250, а інші, навіть в очах поліції показалися цілком невинними людьми.

Реакція шаліла. Капіталістична преса в більшості похвалювала ці дикі вчинки. Так звана ліберальна преса на момент була заглушена вигуками чорносотенщини. Атмосфера, в якій приходилося працювати робітничій організації, що складалася з чужинецьких робітників, була дуже напружена.

ОСТАТОЧНИЙ РОЗГРОМ.

“РОБІТНИК” З ДАТОЮ 3 січня 1920 року — вийшов в останнє. Як звичайно, газета друкується день перед датою. З другого на третого січня було улагоджено в цілій країні генеральні облави на червоних. Але ще в останньому числі газета доносить про арешти. Наведемо два таких допесення:

1. “Бофало, Н. Й. Напад на головну квартиру Комуністичної Партії. (До “Робітника” — від Г. Д.).

Дня 29. грудня 1919, о годині 10 вечером відділ поліції під командою шефа Гибенса з членами Лоскового комітету напали на Центральний Комітет Комуністичної Партії з револьверами в руках і арештували 28 членів. Всі члени, делегати місцевих відділів до Центрального Комітету. Поліція увійшла до будинку з трох сторін: огневими сходами, фронтовими дверми і з криші вікнами. Поліції було 40 чоловіка, вони скували комуністів і завезли в тюрму. Американців будуть судити місцеві власти а форејнерів (чужинців) мають вислати на Еліс Айленд для депортації.

За кожного члена Лоск комитет жадає \$25.000 кавції. Жовта преса ликує і похвалює роботу комітета Лоскового і складає йому за це ширу подяку. Сенатор Лоск і його помічник Мур, приїхали тут ще 28 грудня і укладали пляни, як арештувати “червоних”. Жовта преса пише, що мають вислати всіх більшовиків в протягу 3-ох днів (?) Всі члени оскаржені в кримінальній анархії і о посягнення на приватну власність і життя членів правительства. Імена арештованих як слідує: --- Д’арси Мілікен, Емма Келемен, Б. Келемен, Йосиф Федорович, Андрій Шулер, П. Миска, Михайло Лурієв, Іван Яцишин, П. Телон, Павло Стример, Т. Коваль, Оскар Петерсон, Виллям Шванксемп, Ф. Розенблат, Г. Івахов, С. Боз, Т. Дудка, Ф. Кесидей, Петро Заяць, А. Тимошук,

Ф. Шуман, Д'арси Мілікен (муж товаришки Мілікен) Спас Тодоров, Марія Гурітлет, Г. Тілл, Ф. Брил, Х.Кибен.”

Брил це бувший кандидат на майора міста Бофало, Тілл і Мілікен кандидували на канселменів. Сенатор Лоск заборонив властителям галь рентувати галі для більшевиків під карою \$2.000 або два роки тюрми, або одно і друге разом.

2. “Подвиг чорної сотні в Америці.

В Шікаго, Ілл. поліція на спілку з приватними і урядовими детективами, урядила напад на революційні організації дня 1. січня. Арештовано до 200 членів І. Р. С. Комуністичної Партії і К. Р. П.

Через цілий місяць приготовлявся М. Гайн, стейтовий прокуратор, до цього нападу. І мабуть йому булоб вдалося наловити більше “червоних” колиб не те, що “червоні” довідались звідкись (а може лиш сподівались) про майбутній напад, і тому мались на осторожності.”

Більше “Робітникови” не приходилося доносити про арештування. На поміщення редакції і друкарні було зроблено наскок поліції. Тільки дякуючи відповідній обережності й готовості до такого наскоку редакторам вдалося уникнути стрічі з поліцією, дехто викрутився, газета перестала виходити. І взагалі вся партійна преса була розгромлена. Партія пішла в підпілля*).

В підпілля пішла Українська Федерація Комуністичної Партії. Погроми не розігнали організації. Основне ядро

*) Чи був інший вихід, цебто, чи була змушена партія йти в підпілля, є два погляди. Одні твердили, що не було конечним, другі, — що партія могла боротися за легальне існування. Ці два погляди пізніше стерлися зі собою у фракційній боротьбі. Головна причина, чому партія пішла в підпілля та, на думку автора, що не була приготовлена до боротьби за право легального існування. Партія щойно формувалася, за собою воікпіла спадщину із соціалістичної партії, усі ці притерті соціал-демократичні методи праці, за винятком того, що падалось їм у великій мірі дуже поверховну революційну фразеологію. Не маючи досвіду, добре підготовлених кадрів, ряди партії не могли витримати такого раптового гураганного вогню реакції, окрилася на момент в підпілля.

організації не далось стероризувати. Запал до боротьби був дуже великий. Про це може свідчити такий факт. Третого січня 1920 року вийшло останнє число “Робітник”, що як вже знаємо, виходив, три рази в тижні. 31 січня 1920 року вийшло перше число щоденної газети “Українські Щоденні Вісти”. Газета, звичайно появилася як легальна газета, але видавана тими самими людьми, що видавали “Робітник”, робилася в тій самій друкарні, яку дуже скоро приведено до порядку після розгрому.

Читач може собі уявити дуже добре, в яких умовинах почала виходити газета, але йому видасться неймовірним, що перші числа “Українських Щоденних Вістей” вийшли за позичені від робітників гроші. Ходило про те, щоби не дозволити вигаснути тому запалови, що ним були захоплені робітничі маси.

РОЗДІЛ VII.

РОЛЯ УФСР У ФОРМУВАННІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ.

ТРЕТИЙ З'ЇЗД У.Ф.С.П. відбувся в днях 14-19 квітня 1919 року. Від усіх попередніх з'їздів різнився тим, що на ньому вже не було фракційного тертя, соціал-патріотів з організації прочищено. За дуже короткий час, саме в період терору, організація зросла до 6,000 членів. З'їзд відбувався без особливого розголосу, напів-легально. 94 делегати, що становили з'їзд, були свідомі того, що кожний момент з'їзд може бути або розігнаний, або арештований.

Крім важних організаційних*) постанов на з'їзді вже стояло питання формування Комуністичної Партії з лівого крила Соціалістичної Партії. З'їзд одноголосно визнав Комуністичний Інтернаціонал. При кінці травня Центральний Виконавчий Комітет Соціалістичної Партії суспендував сім Федерацій, між ними і українську. Причиною суспендації було оскарження, що вони складають ліве крило і готують формування "другої партії". Слід за виключенням сімох Федерацій виключено також цілу партійну організацію стейту Мішіган за те, що на стейтовій конвенції прилучилася до лівого крила. Після такого поступку Центрального Комітету винесли протест інші федерації: Італійська, Скандинавська, Фінська і деякі відділи єврейської.

Виключенням так великої частини членів партії було таким несподіваним, що навіть "неутральні" до фракцій-

*) Рішено видавати "Робітника" три рази тижнево, замість один раз, почати видавати місячник-журнал "Робітничий Вістник", як також гумористичний журнал "Молот", як також намічено видати кілька більших книжок. Опілку "Робітник" рішено зробити партійною власністю через викуплення уділів (чого однак не dokonano і Спілка дальше остала власником друкарні), поручено zorganizувати Робітничий Театр. Усі ці постанови мали піти під голосування членів через референдум, як це практикувалося в соціалістичних партіях.

ної боротьби елементи здивувалися. Тимчасом Центральний Комітет мусів спішити, не гаючи ані одного дня. До цього поспіху заставили його ось які причини: саме в тім часі відбувалося голосування через референдум на різні важні уряди в партії, як рівнож за надзвичайною конвенцією, і голосувалося над резолюцією, чи партія має прилучитися до III. Інтернаціоналу. Перші висліди голосування були застрашаючі для соціал-патріотів. Послідні, маючи в руках апарат партії, рішили виключити 40,000 членів і тим способом уневажнити їх голоси. Згодом уневажнено голосування взагалі.

В половині червня відбувається в Нью Йорку важна конференція лівого крила, на якій УФСП як слід репрезентована. Ця конференція фактично розпочинає перші практичні кроки в напрямку формування Комуністичної Партії. Конференцію закінчують окликом: “Хай живе Комуністична Партія в Америці! Хай живе Комуністичний Інтернаціонал!”

З дня 29 серпня “Робітник” в редакційній статті пише:

“Першого вересня розпочинається загальний з’їзд комуністів в Сполучених Державах... На тому з’їзді ліве крило Соціалістичної Партії перетвориться в Комуністичну Партію... Ми — українські робітники, як частина американського пролетаріату — вітаємо з’їзд комуністів і бажаємо йому якнайкращих успіхів... Хай живе Комуністична Партія в Америці! Хай живе III. Комуністичний Інтернаціонал!”

З’їзд відбувся. Комуністична Партія стала доконаним фактом. “Робітник” з 11 вересня стає офіційним органом “Української Федерації Комуністичної Партії”. В редакційній статті з 13 вересня говориться:

“Пять місяців минає від часу третого з’їзду Української Федерації Соціалістичної Партії. З’їзд був одною з важніших історичних подій серед руху українського робітництва в Сполучених Державах і знаменувався він тим, що як з’їзд частини членства Американської Со-

ціялістичної Партії, виніс одноголосне рішення, щоби приступити до негайного реорганізування старої, пересяклої опортунізмом, партії на нову, боеву комуністичну партію. Це вказувало, що українські робітники, зорганізовані під прапором (бувшої) УФСП зрозуміли клич Комуністичного Інтернаціоналу, який основано цього року на з'їзді делегатів від революційного пролетаріату різних країн в Москві, на днях 2-6 березня. Це вказувало, що українські робітники не лишаються позаду інших робітників і що вони слідять за найменшим рухом пролетарської революції, піднімаючоїся тепер по найдаальших закутинах земської кулі. Такого рода реорганізації переживали майже всі соціалістичні партії цілого світа і таку реорганізацію пережив тепер соціалістичний рух в Америці.

“Довершенням того реорганізаційного процесу є загальний комуністичний з'їзд який відбувся від 1-го до 8-го вересня в Шікаго, результатом котрого повстала **Комуністична Партія в Америці**. Наша Українська Федерація тим самим отже стає з хвилею офіційального засновання тої партії, то є, з днем 1-го вересня 1919 року, **Українською Федерацією Комуністичної Партії в Америці.**”

Обмеженість місця не дозволяє нам спинятися довше над подрібнішими моментами з історії формування комуністичного руху в Сполучених Державах і участі в цьому рухові українських робітників. Наведеного вистарчить, щоби уявити собі, яку роль відіграла УФСП, а даліше УФКП.

Слід однак зазначити, що в цім періоді рух зростав надзвичайно скорими темпами. Мимо терору — ентузіязм мас був великий. В многих випадках цей ентузіязм доводив ще не досвідчених керівником рухом до “завороту голови”, в наслідок чого організація робила великі тактичні помилки, що опісля прийшлося їх справляти. Наведемо примір,

“Робітник” з 16 вересня містить статтю повну запалу й боевості. Стаття інспірована моментом найвищого піднесення.. Але вона характерна не тільки своєю нетактовністю, що могла повстати на неумінні оцінити положення, але взагалі побудована на помилковому погляді в основі

“Протягом послідного року Українська Федерація Комуністичної Партії зросла з одної тисячки членів на сім тисяч. В тім самім часі число членів кожньої іншої організації, між ними запомогового Українського Робітничого Союзу і Українського Народного Союзу зменшувалося і далі зменшується.

“Нове життя кипить серед українських емігрантів в Америці. Український робітник рве всі ниточки, які вязали його з старим дряхлим світом і цілою своєю силою стремлять до створення нових умов праці, нового світа.

“Ще кілька днів, тижнів, місяців — а зі старого й сліду не стане”.

На підставі такого “аналізу” на місцях пішла агітація за вихід із запомогових організацій. Ця агітація була до такої міри “спрощена”, що говорилося про кінець всяким іншим організаціям, про їх злишність, мовляв, скоро вже пролетаріят буде при владі і ніяких запомог не буде потребувати, що усі ці організації є впрост буржуазна думка і тим подібне. Такі помилкові погляди, повторяємо, були подиктовані неправильною оцінкою моменту, настроями, що їх породжував надзвичайно великий ентузіязм мас. А настрої були дуже сильні. Наведемо характерний примір з одного віча, що відбулося в Джерзи Ситі. Віча скликала Федерація Українців, бесідниками мали виступати М. Цеглинський і М. Січинський. Зібралось до 600 робітників. Присутні на вічу не згодились на призначеного председателя (ним мав бути сам Січинський) а вибрали свого, більшовика. Председатель заявив, що перше, ніж дасть слово Цеглинському і Січинському, будуть говорити бесідники — більшовики. Присутні прийняли заяву председателя гро-

мом оплесків. Січинський і Цеглинський втікли, а на залю прибула заликана ними поліція і віче заборонила, розігнала людей. Але поверх 300 вічевиків дістали меншу залю і там відбули своє віче, на якому винесли відповідну резолюцію, що закінчується:

“Побіда пролетаріату Росії і України є нашою побідою і цілого робітничого класу.

“Тому ми духом в боротьбі з Вами борці за новий робітничий лад комуністичний.

“Долів контрреволюціонерів і соціал-патріотів, ренегатів робітничих інтересів!

“Хай живе Рарянська Україна і Совітська Росія!

“Хай живе Третій Комуністичний Інтернаціонал!”

Подібні віча відбувалися в інших містах. Усюди робітники зривалися до боротьби, гонили від себе націоналістичних “визволителів”, заявляли себе більшовиками. І цілком природно, що в таких умовах недосвідченому прововоді тяжко було визначувати правильні тактичні напрямні. Слід додати, що революційний рух взагалі, то є ліве крило, а опісля Комуністична Партія, в тім часі робила подібні помилки. Загальне однак настановлення було здорове: розрив із соціал-патріотизмом, з опортунізмом, за більшовизм, за боротьбу з капіталізмом, до пролетарської революції. Такими настановленнями відзначався в тім часі весь революційний рух, в якому, як ми бачили, українські робітники відігравали не послідну роллю.

СПРОБИ СПИНИТИ КОМУНІСТИЧНИЙ РУХ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ.

ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ Федерації Соціалістичної Партії, як це вже було вказано, вели боротьбу усі угруповання на імміграції. Наступ ішов трома колонами; перед вели попи католицькі, що впливали на більшість релігійних іммігрантів, націоналісти на чолі з органом “Свобода”, за ними ступали так звані федераційники на чолі з Січинським-Цеглинським. Правда, що прийоми в цій боротьбі були різні. Перші два угруповання атакували соціалізм взагалі, і українських соціалістів зокрема, як “зрадників українського народу”. Останнє угруповання проти соціалізму взагалі висувало свій власний, “український соціалізм”, ненавиділо інтернаціоналізму, навіть такого, як його визнавала Соціалістична Партія Америки.

Коли ж в Соціалістичній Партії стався розлам, формувалася Комуністична Партія і УФСП всеціло стала на боці останньої, тоді в таборах українських націоналістів здала зміна погляду на “соціалізм”. З одного соціалізму зробилося два соціалізми: “дійсний соціалізм”, і більшовицький соціалізм. Вся українська націоналістична преса виступила в обороні того “дійсного соціалізму”. “Свобода” раптом полюбила той “дійсний соціалізм”, стала його захищати не менше, як два роки перед тим австрійський чи німецький конзулят. “Федерація Українців” пішла далше. Уважаючи, що на тім розламі в партії можна буде спечи свою печеню, вона підприняла цікавий маневр. Виділивши зі своїх рядів кількох людей припоручила їм, не без угоди Екзекутивного Комітету Соціалістичної Партії, організувати нову Українську Соціалістичну Федерацію. Понижче ми наведемо відозву, видану тими людьми, як документ, що свідчить, до якого жонглювання соціалізмом допускалися люди, аби тільки поширювати баламуцтво серед робітників.

“ДО УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИКІВ В СПОЛ. ДЕРЖАВАХ

Товариші і товаришки! Братя і сестри, робітники!

До всіх Вас без виїмку, відноситься наша відозва в ту критичну хвилю боротьби між класою робітників а капіталістичним ладом.

До всіх Вас, котрі все витворюєте, а нічого не маєте.

До Вас, тих, котрих визискує капітал на кожному кроці. До Вас, котрі лише в боротьбі можуть збудувати свободне життя і своє щастя.

Капітал не застановляється перед жадними мірами, щоби поширити свої ринки і побільшити свої зиски.

Війна, котра коштувала мільйони людського життя і мільярди людського майна, була результатом економічних потреб пануючих клас.

Вона скінчилася также побідою реакції і темних імперіалістичних сил.

Мировий договір, ще один раз є доказом, що правдивий, братний мир можна досягнути лише через робітничий інтернаціонал.

Капіталісти числилися і числяться лише з своїми матеріальними вигодами, а всі правительства існуючих держав стоять в обороні інтересів капіталістичного класу.

Нації будуть свободні, краї не пригнетені лише тоді, коли світ буде побудований на основі робітничої солідарности і загального рівного права.

Гнеться і ломиться капіталістичний лад. Робітник всіх країн поволи підіймають свої голови і борються о свої права.

Ми, українські робітники не можемо остатися позаді робітників всіх країн в їх боротьбі за єдине розв'язання всіх пекучих для нас справ, — за СОЦІАЛІЗМ.

Ми не можемо стояти осторонь, від тої єдиної Партії, котра боронить наші робітничі інтереси, — Соціалістичної Партії.

Лише дорогою організації, дорогою спільної боротьби і помочи передовим елементам нашого соціалістичного пролетаріату, ми можемо здобути ВІЛЬНУ УКРАЇНУ.

Неправду говорять ті люди, котрі кажуть, що соціалістична програма противиться національній свободі.

Проти національної свободи виступають не соціалісти, а лише люди, котрі претендують на соціалістів.

Коли хто небудь, під чорною або червоною маскою говорить, що нас робітників не повинно обходити національне питання, то знайте, що це говорить не соціаліст, але несвідомий, задурманений чоловік, котри сам не знає, чого хоче.

Товариші! В Американській Соціалістичній Партії тепер нема Української Федерації, бо бувшу українську соціалістичну федерацію виключено з Партії за її не-соціалістичну програму і роботу.

Обовязком нас, українських робітників зорганізувати нову Українську Федерацію Соціалістичної Партії.

Ньюйорські українські робітники, організовані в українським відділі Соціалістичної Партії запрошують всіх українських робітників в Спол. Державах організувати українські соціалістичні відділи і приставати до Американської Соціалістичної Партії.

Організуйтеся кілька можна, хочби навіть лише десять осіб, заложіть відділ і пишіть до нас.

Всі ми разом зорганізуємо нову, правдиву Українську Федерацію Соціалістичної Партії і всі разом підемо дорогою до свободи робітничого класу. Лише в солідарности і організації можлива перемога пролетаріату. Лише в лучности сила.

З усіх політичних партій лише Соціалістична Партія заступає політичні і економічні інтереси робітничого класу.

На зборах Українського Відділу Соціалістичної Партії 8. А. Д. в Нью Йорку, відбутих 1. липня ц. р. при співучасті відпоручників Локального Комітету Соціалістич-

ної Партії ухвалено організувати Українську Федерацію Соціалістичної Партії.

На тих зборах вибрано організаційний Комітет в склад котрого увійшли т.т. Іван Матейко, організатор, Григорій Черкас і Микола Репен комітетові. Тому комітетови поручено перевести організацію нової Української Соціалістичної Партії.

Товариші! Дня 30 серпня ц. р. відбудеться в Шикаго, Ілл. конвенція Соціалістичної Партії. Доложім старань, щоби перед конвенцією була вже зорганізована Українська Федерація Соціалістичної Партії і як така була признана конвенцією.

Пам'ятайте на клич: Пролетарі всіх країн єднайтеся!

Організаційний комітет нової Української Соціалістичної Партії: Іван Матейко, організатор. Григорій Черкас і Микола Репен, члени комітету.”

Чи здивувалися організатори тої “нової федерації”, чи ні, не знаємо, але їхня відозва нікого з робітників не обдурила. Пропозиції федераційників робітники не піддержали і автори відозви дали спокій, вдоволялися тим, що в своїх публікаціях час від часу згадували про соціалізм, старалися в той спосіб парадувати серед ширших кругів робітників, для яких соціалізм був в пошані, але вони ще не в достатній мірі могли розріжнювати фальшивників соціалізму від соціалізму. Слід однак відзначити, що на загал соціал-патріоти не були послідовні в боротьбі з більшовиками. Їх була поважна група, мали між собою таких людей як Січинський, Цеглинський, Ардан, Репен, Бориско, Ревюк і ціла низка інших, менше помітних людей. Вони могли звести більше вперту боротьбу з більшовиками прикриваючись прапором Соціалістичної Партії. І коли цього не зробили то лише тому, що така боротьба не обіцяла матеріяльних вигод, коли з другого боку “українська політика” відкривала великі можливості наживи. Увага тих людей була звернена на що інше. Ліга Націй, Вашингтон, дипломатичні служби і взагалі патріотичні збірки.

РОЗДІЛ VIII.

ВЕРШОК ПАТРІОТИЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ.

В ПОПЕРЕДНИХ двох розділах ми присвятили більше уваги тій частині української іміграції, що відзначила великими зусиллями найкращі сторінки в історії української іміграції. Слід однак звернути бодай трохи уваги на іншу частину іміграції і на її досягнення. В попередних розділах про цю другу частину ми говорили остільки, оскільки вимагала konieczність для висвітлення революційного руху серед українських робітників, оскільки була безпосередня стичність тої частини з рухом. Слід однак пам'ятати, що усі ці федераційники і радовці (прихильники Української Ради) вели свою власну політику, дипломатичали, між собою гризлися, скандалили, марнотравили людську кєрвавицю здерту з народу під ріжним патріотичним претекстом.

Самий так званий “український день”, як вже знаємо, дав Федерації Українців і Українській Раді поважну суму гроша, за які іміграція і до сьогодні не бачила поквітовання. Як перед тим днем так і опісля між тими двома угрупованнями велася дальше боротьба за монополь над політикою, визволенням України і... збірками грошей на “народні цілі”. Рада, в якій головну ролю грали попи, скоро перемінила назву, переіменувалася на Український Народний Комітет. Це зроблено тому, щоби в той спосіб уникнути відповідальности за діла Ради. Нам не вистарчає місця спинюватися на подробицях, хоч дуже важних. Повстали ріжні “Ексченжі”, на які витрачено гроші зі збірок, бюра ріжні. Купляли будинки, друкарні, перепродували й остаточно все це пропадало, переходило до рук приватних осіб. Висилали до Парижу ріжних представників, що мали впливати на міжнародній політичній арені в користь “української справи”. В більшости випадках ці дипломати, що мали виконати таку важну місію, були людьми політично

неграмотними, навіть не розуміли, чого вони їдуть до Європи. Заїхавши там вони з бідною могли довідатися про таких самих дипломатів з Галичини, від уряду Петрушевича, і про дипломатів Петлюри. Там вони усі разом помудрували трохи між собою, знаходили якогось покутного дипломатичного спекулянта, платили йому і він робився їх дорадником, заступався за ними...

Все те чекає відповідного висвітлення. Ми обмежимося лише до головніших моментів в тім періоді української "політики" в Америці, як рівнож відзначимо, як маси робітників боролися проти усіх тих авантур.

Роздобувши відповідні фонди Федерація Українців на чолі з Цеглинським другу половину 1917 року і майже цілий 1918 рік може уважати за період найбільших своїх політичних досягнень. Ще 1919 року її політична зірка жевріла досить яскраво, але вже помітно було, що пасують хмари, наступає загроза.

Українська Рада, відтак Український Народний Комітет, орієнтувався і мав безпосередні стосунки з петрушевичівським урядом. Федерація — з петлюрівцями. Перемога альянтів у війні зміцнила престиж усіх тих, що стояли по стороні альянтів в часі війни. Український Народний Комітет, на чолі з великими австрійськими патріотами, хоч вже перейшов всеціло на бік альянтів, не міг добитися від останніх того довіря, що, приміром, Цеглинський з Січинським.

В жовтні місяці 1918 року Цеглинський з Січинським добилися великих почотів. У Філадельфії відбувається інспірована альянтами конференція представників від чеської буржуазії, польської, югославської, литовської, єврейської і інших "поневолених", на яку, за старанням Масарика, допускають представників Федерації Українців, Цеглинського і Січинського. На цій конференції приймають декларацію, що її, між іншими, підписує М. Цеглинський як представник Федерації Українців від імени українського народу.

В декларації між іншим читаємо:

"Зібрані на Раді в Індепенденс Гол у Філядельфії,

Пенсилвенія, Сполучені Держави Америки, 26-го жовтня 1918-го року, — ми, що представляємо разом більш як п'ятьдесят мільйонів людей з народів заселяючих країни поміж морями Балтийським, Адриатичним і Чорним та доси в цілості або в часті підданих чужому панованню, а саме Чехо-Словаків, Поляків, Югославян, Українців, Угорорусинів, Литвинів, Албанців, Сіоністів і Армян, — шануючи поміч дану нашим народам від народа і правительства Америки та союзних держав, ми від свого імени й імени наших братів дома, отсим торжественно заявляємо, що ми віддаємо все, що маємо — людей і майно — до розпорядимости наших аліантів”.

Ця декларація згодом багато пошкодила Федерації Українців, можна сказати цілком певно, що навіть у великій мірі спричинилася до цілковитого розкладу її. Але саме в тім часі, коли вона була зроблена, Цеглинський з Січинським мали певну політичну перевагу над комітетовцями. Уряд Петлюри слав до Америки дипломатичну місію на чолі з Юліаном Бачинським. Правда, що справа тягнулася довго, бо американці не хотіли впустити тої місії. Знаючи це федераційники, діставши деякі звязки у Вашингтоні від Масарика й Падеревського, напередодні приїзду Бачинського оснували своє бюро, яке мало інформувати американців про “українську справу”. Це бюро було організовано з розрахунком. Ходило про те, щоби мати своїх людей у Вашингтоні як приїде Бачинський, менше-більше познакомлених з деким, отже в такий спосіб заставити Бачинського втягнути тих людей до свого “дипломатичного корпусу”. Треба гадати, що це робилося за згодою і з порозумінням самого Бачинського.

БЮРО, ПЕТЛЮРІВСЬКА МІСІЯ І... З'ЄДНАННЯ.

ЯК МИ ВЖЕ СКАЗАЛИ, Федерація Українців відкрила напередодні приїзду петлюрівської місії до Америки Українське Бюро. Про це бюро Федерація в своїй газеті “Українська Газета”, що почала виходити з початком 1919 року як щоденник, інформує так:

“Федерація Українців отворила Українське Бюро у Вашингтоні. Отворила... на те, щоби інформувати американський нарід про кривду, яку Мирова Конференція заподіяла українському народови... Українці! Хто знає, чи судьба нашого бути або не бути не лежить в руках нас українських імiгрантів в Америці. Нам треба розвинути якнайбільшу агітацію в пресі і по вічах. Головно треба впливати на правительство і сенат Сполучених Держав, щоби не дозволили поневолювати українського народу, не дозволили проти нашої волі нас кувати в кайдани!... Інформаційну працю обняло Українське Бюро у Вашингтоні... Ми не звертаємося до українського загалу з “жебрацькою просьбою” як кажуть наші ліві комуністи, — але прямо домагаємося від загалу помочи”.

В тому бюрі опісля злізлися усі федераційні світила. Січинський парадував як титулярний верховод, фактичним мозгом тої шопки був М. Цеглинський. Сьогодні тих глухих закликів, хто як хто, але Микола Цеглинський напевно стидається. Але ж це документи.

Наведений нами заклик був вміщений в газеті з дня 14 серпня. В числі з 16 серпня читаємо, що до Америки прибув “посол Української Республіки” Юліян Бачинський. Не сам, прибуло їх трох. “Українська Газета повідомляла:

“Від Семена Петлюри і від його товаришів, як провідників великого українського народу, приїхали послы на землю Вашингтона. Юліян Бачинський, голова по-

сольства. Віктор Козакевич і д-р М. Кадець*), секретар і заступник секретаря заступатимуть в Вашингтоні Українську Народну Республіку, в характері надзвичайної дипломатичної місії. Їм ми шлемо привіт і щиро бажаємо успіху в трудній праці. Щоб те признання самостійності українського народу правительством і народом Сполучених Держав, якого Україні так треба, було здобуте якнайскорше! Щоб українська справа, досі мало популярна в Америці і мало кому зрозуміла, стала відома у всій своїй широті і правді! Щоб великий американський народ почув і полюбив боротьбу за самостійність жителів України! Щоб упали ті перегороди, якими брехливі і несовісні агенти, вороги українського народу, все ставлять поміж українською справою і західними державами і націями! Щоб пропало баламуцтво, поширене самими ж збаламученими або нечесними людьми серед українських імігрантів, котрі так фальшиво звязали були долю і волю українського народу з пропащою і поганою справою європейських цісарств і їх династій! Щоб стало відомо в Америці, як вона широка і далека, що Україна, край півтора рази більший за Францію, народ численіший від італійського, що мав завязки республіканської держави ще двіста років тому назад, що дав Польщі демократичні ідеали а Московщині грецьку і латинську цивілізацію, що має літературу, якою пишатися може понад многі краї, що вміє організувати своє життя не гірше, а може ліпше чим сусіди, що славиться багатою землею і неізчерпаними природними багатствами, що розпоряджає людьми спосібними до ремесла, хліборобства, промислу, мореплавства і як треба, то й війни, — не піддається чужому правительству і не віддається під владу інших держав, хочби вони й мали те щастя і нещастя, щоби покорити його тепер”.

Наводимо ми ці уривки, трохи задовгі, з тим розрахунком, що вони у великій мірі характеризують людей,

*) Др. М. Кадець — лікар, був американофільним громадянином. Фактично йому ця місія завдячувала свій приїзд до Америки.

їхні дипломатичні здібності, їхній рівень інтелігентности. Зверніть увагу на першу заяву про ролію іміграції в Америці. В її руках... судьба українського народу! І ці люди збираються "впливати на американський уряд і сенат".

В другому документі відзначається велику цивілізаторську ролію України в минулому. То була Україна, що дала Московщині грецьку й латинську цивілізацію, Польщі демократичні ідеали, що має літературу, якою пишається понад другі краї, і що вміє організувати своє життя... ліпше, чим сусіди". Можна ще додати: "що має отаких політичних мужів..."

Обов'язок вимагає, щоби ми відмітили деякі характерні особливості тих людей. Вони ж бо, все таки, діячі, політики, дипломати, провідники.

Вже напередодні приїзду петлюрівської місії, в часі організування Бюра, Український Народний Комітет відчував, що йому ґрунт з під ніг усувається. Значіння місії було загадочне, так як і вартість Петлюрового уряду. Отже комітетовці почали схилитися до згоди з Федерацією.

Але в Комітеті були розбіжні думки. Чільніші вожди Комітету, переважно деякі попи, противилися. Деякі чільніші члени обох сторін вели переговори. Були і в Федерації люди, що також перли до згоди. Усі знали, що коли приїде місія то також запропонує згоду. Тимчасом Січинський не дуже похочував годитися. Він вже успів підібрати відповідну кумпанію людей і гадав, що з ними він дасть собі раду і Комітет буде добитий.

Але справа не йшла так легко. Тимбільше, що в тім часі сталися такі два скандальчики, дуже характерні. По-знакомимо читача з протоколами Федерації Українців. На засіданні Виконавчого Комітету Федерації Українців 22 липня 1919 року, на якому нема присутного члена Комітету О. Ревюка, М. Січинський питає: "яке становище займуть члени супроти нападу на редакцію "Української Газети", який був зроблений О. Ревюком в час всенародної маніфестації українських товариств в Нью Йорку 5 липня ц. р.?"

Дальше в протоколі пояснюється самий напад:

“Запрошений 4 липня ц. р. враз з Миколою Цеглинським промовляти на маніфестаційнім вічу він напав несподівано 5 липня без відомої причини на редакцію “Української Газети” і кинувши кріслом тяжко ранив М. Цеглинського, котрий на заклик Екзекутивного Комітету (включаючи і Ревюка) був зайнятий тоді в офісі Федерації виданням газети під час агітаційної поїздки редактора М. Січинського. Наслідком того Цеглинський не міг говорити на вічу і далше працювати в газеті, а Екзекутивний Комітет мусів перервати заповіджені поза Нью Йорком віча і відчити, з видною шкодою для організації. Ньюйорські товариства теж мали великий завід, бо Ревюк мимо запрошення не прийшов на віче.

Такий дикий поступок видного члена Екзекутивного Комітету, студента прав і публіциста вразити мусить кожного. Він тим дивніший, що О. Ревюк все годився з діяльністю Екзекутивного Комітету і з напрямом “Української Газети” але від довшого часу не приходив на засідання, а за те дуже часто виступав в товаристві теперішнього редактора “Свободи” Володимира Лотоцького, якого як відомо через три роки п'ятував в пресі і в розмові за безхарактерність і політичну неморальність”.

Причини тої бійки — неважні. Тим двом чільнішим федераційним політикам, що збиралися впливати на американський уряд і сенат в українських справах, прийшлося в дипломатичнім центрі і серед дипломатичного кружка друзів звести не дуже то дипломатичні порахунки за якусь дрібницю. І ця подія дала такі наслідки, що Ревюк перескочив від федераційників до комітетовців, від “Української Газети” до “Свободи”.

Але не довелося довго чекати на відплату. Федераційники дуже скоро відплатилися. Як знаємо, між одним угрупованням і другим відбувалися переговори про з'єднання. Піп Микола Підгорецький в Українському Народному Ко-

мітеті був важною фігурою, майже центральною фігурою. Він був касієром. Цілком природно, що мав він право більше як хто з того комітету робити переговори і не з ким будь, а таки з М. Січинським.

10 липня в 8-ій годині вечером, п'ять днів пізніше від часу, як Ревюк потовк Цеглинського, зібралися в Юніон Сквер Готелю Січинський з Підгорецьким і переговорювали. Про що — тільки вони оба знають, а ми мусимо вдоволитися тим, що нам вони сами перекажуть. Січинський пояснює, що Підгорецький запропонував йому згоду. Ріжні причини наводить про потребу згоди. Довго говорили. Підгорецький мав доказувати, що спільно вони зможуть краще наживатися, отже це ніби мало обурити Січинського і він сам дальше дає “звіт” з того, що сталося:

“Вислухавши ту заяву і пропозицію представника і касієка Українського Народного Комітету в дня 10. липня в годині 8-ій вечером, в ресторані в Юніон Сквер Готелю в Нью Йорку, при свідках, гостях і служби ресторану, вибив отця Підгорецького по лиці”.

Розклад серед федераційників розпочався повною силою пари. Січинського розпучливий крок спинити можливість співпраці нічого не допоміг. Приїзд Бачинського привітали і комітетовці. Бачинський не хотів і не міг стати цілком отверто по стороні федераційників, не міг мішатися до боротьби по стороні Січинського. Остаточно дійшло до того, що оба ці угруповання встановили між собою хоч не цілковите з'єднання, то до певної міри координацію роботи і щось в роді мира, що однак довго не царив, але за те дуже дорого коштував “Федерацію Українців”.

* * *

В днях 27 і 28 вересня, 1919 року в Нью Йорку, в готелі Пенсилвенія, петлюрівський посол Юліян Бачинський скликав нараду. До того часу він вже менш-більш зорієнтувався у відносинах серед іміграції. Йому одно стало ясним: з федераційниками далеко не заїдеш, гроші вони уміють краще марнотравити як петлюрівський урял, а сами вони розпоряджають непевними джерелами приходів.

В додатку до того — авантюристи. З другого боку поважна попівська братія і запашені на австрійській політиці “статочні патріоти” з Українського Комітету. На ці наради прибули такі представники: від Українського Народного Союзу, від Українського Робітничого Союзу, від Провідія, від Народної Помочи, від Федерації і Комітету. Доктори, попи, дяки. Саме на тих нарадах встановлено мир. Бачинський підлабузився до попів. Ставка федераційників падала з кожною годиною тих нарад. Наслідки були такі, що поки наради скінчилися федераційники цілком хляпнули на дно. Їхня газета “Українська Газета” перестала виходити, оставляючи біля \$30,000 довгу. При кінці вересня справили федераційники похорон самотньому в той час своєму пресовому органу.

Тим, звичайно, організації ще не зліквідовано, але в такій мірі підкопано, що вона вже ніколи не очунялася, клигала ще де-не-де, поодинокі її лідери давали про себе там то тут чути, кількох з них трималися ще якийсь час місії, але політичного значіння вона вже ніколи немала. Комуністи цілковито підірвали її впливи серед робітників, гроші з “українського дня” вичерпалися, прийшлося закрити лавочку.

На арену висувається Український Комітет. Сили розпроділюються більше виразно: з одної сторони більшовики, з другої — з’єднані націоналісти під кермою попів. Лишається група біля Українського Робітничого Союзу, що ще дихає федераційною задухою, але дуже обережно і в більшості випадках відсувається від політичного життя, обмежується до своїх внутрішніх справ.

“АМЕРИКА ДЛЯ АМЕРИКАНЦІВ”.

ЧИТАЧ, ЩО не познакомлений з відносинами іміграції, особливо в довоєнний періоді, як і в часі війни і в перших роках після війни, готовий здивуватися, що все життя іміграції в тім часі кружляло біля так званої країнової політики. Мається вражіння, що іміграція була цілковито ізольована від решти населення країни, (за винятком більшовицької групи і її симпатиків), творила своє замкнуте життя, не інтересувалася нічим іншим крім “визвольними діями”. Тим дивнішим видається, що іміграція майже вся — зарібницька іміграція, не політична в такому розумінні, що з краю виїмгувала з політичних мотивів до Америки.

В попередніх розділах вже вчасти вказано, що в дійсності життя імігрантів було дуже замкнутим. Іміграція жила в тутешній оточенні, звичайно, поділяла долю американських робітників. Матеріально вона була привязана до умовин країни, в якій жила. Ідейно — відірвана від тих умовин і не визбувалася звязків з краєм, не губила думки про поворот до краю, духово — жила краєм. Подавляюча більшість імігрантів неначе вичікувала на якісь формальні справки, щоб їх залагодити й забратися.

Провід іміграції, як вже знаємо, ділився на такі угруповання: попи зі старими націоналістами Петрушевичівської орієнтації, соціал-патріоти з’єднані також з петлюрівцями, відомі як федераційники і, остаточно, більшовики. Послідні були звязані з робітничим рухом. Але маси робітників взагалі—мало. Щойно по закінченні війни революційний рух серед іміграції почав нащупувати правдивий шлях. Читач пригадає собі заяву, написану одним з редакторів, з приводу наскоку поліції на редакцію “Робітник”. В ній говориться, неначе б то українським робітникам нема ніякого діла до боротьби робітників в Америці, бо і так усі хочуть виїхати на Україну. Це далеко не виїмковий голос в революційних рядах українського робітництва того часу.

Звідси вийшла одна легенда, ніби то більшовицькі агітатори ходили між людей і вписували до організації, за що обіцяли, що коли прийдуть до Америки червоні кораблі то усіх членів партії заберуть до краю, очевидно, до Радянського Союзу. Звичайно, таких обітниць організація не робила, але не можна заперечувати, що на місцях серед робітників не могли повстати такі фантастичні мрії, вони і поклали основи для таких легенд.

Українські націоналістичні угруповання усіми силами стримували робітників від участі в політичному житті країни, тимбільше, від участі в боротьбі хоч би за найелементарніші права робітників. Робітникам говорилося, що в цій країні вони є гістьми, отже як гості повинні заховуватися. Для приміру наведемо два великі страйки в тім часі: великий страйк в сталевій індустрії, що розпочався 22 вересня, 1919 року, головним провідником якого тоді був В. З. Фостер, і страйк вуглекопів.

В повоєнній історії американського робітничого руху, бодай в першій декаді, страйк сталеварників 1919 року відзначив одну з кращих сторінок. Саме на той час припадає страйк вуглекопів, в якому участь взяло понад 500,000. Слід звернути увагу читача на ці страйки, особливо на страйк в сталеварній індустрії.

В сталеварній індустрії в той час в Сполучених Державах працювало понад 500,000 робітників. В юнії було зорганізовано не більше як 10%. Очевидно, що юнія не була признана підприємцями. Крім того Американська Федерація Праці, що в часі війни йшла рука в руку з урядом, ще була тісно звязана з адміністраційними апаратами. До страйку поставилася дуже холодно. За те частина поступовіших елементів, навіть провідних, поставилися до страйку добре.

Страйк розпочався виступом 400,000 робітників. Величезна більшість страйкарів — робітники чужинецького походження*). Серед тих робітників українці становили

*) Статистика "National Association of Manufacturers" з 1920 року

поважний відсоток. Такі центри сталевих і прокатних підприємств як Питебурщина, Клівленд-Йонгсвон, а також в стейті Індіана і Ілліной — мали тоді дуже великі колонії українських імігрантів.

Великий страйк вуглекопів почався першого листопада, 1919 року. У вугільній індустрії в Сполучених Державках в той час працювало 760,000 вуглекопів. В порівнянні до сталеварників вони були краще організовані. На страйк вийшло понад 500,000. Страйк заповідався величний. Але провід Американської Федерації Праці, бачучи, як страйк в сталівнях висмикнувся з його контролю і чим раз більше підпадав під вплив радикалів (Фостер), і як ці радикали в часі боїв чимраз більше схилялися в напрямку комуністичного руху, — рішив інакше ділати. Вже 11 листопада страйк був відкликаний проти великого обурення вуглекопів, що хоч здеморалізовані таким поступком подекуди таки продовжали страйкувати.

Якже віднеслася до тих страйків іміграція? Комуністи, їх преса, реагували гостро. На місцях страйків члени брали активну участь. Ширші круги співчуваючих ішли за їх проводом. Як в усіх випадках так і тут уряд і капіталістична преса повели гостру боротьбу проти чужинців. Страйк було приписано чужинцям. Усі удари направлено проти чужинців. Знаменною слід уважати заяву відомого в той час магната Герого, президента Юнайтед Стіл Ко.:

оприлюднена в журналі "American Industries" вказує на наступні дані в основній індустрії:

НАЗВИ ІНДУСТРІЇ	ВІДС. ЧУЖ. РОБІТ.
В металургічній	59%
В скотобойнях	61%
В текстильній	63%
В кравецькій	69%
В шкіряній	67%
В нафтовій	68%

Статистика охоплює цілу країну, 48 стейтів. Імігранти ж оселені переважно в 11 стейтах, в північно-центральных і східних. В тих стейтах, де відбувалися страйки, робітники чужинецького походження були в значно більшій пропорції до тут-роджених. Питебурщина, приміром, була головним центром страйку. Чужинецькі робітники в сталеварній індустрії в Питебурщині в той час становили більше як 70%.

“Як ми можемо піти на угоду зі страйкарами, з їх юнією, підвищити заробітну платню, признати робітничі юнії в нашій індустрії, коли робітники знайшлися під впливом чужинців і за пару місяців знов застрайкують, бо чужинці до цього їх ворохоблять ворожою до держави агітацією”.

Заява Гери давала основне настановлення для преси, для попів по церквах, для всяких гура-патріотів. І хоч фактично керівниками страйку були американці, тут роджені, хоч в адміністраціях юній також були американці, хоч послідні взагалі фігурували в проводі рухом, огидна кампанія проти чужинців не припинялася. Капіталісти дуже добре розуміли значіння цього цькування: діли і пануй! Розбити силу робітників зламанням солідарности між ними. Поділити їх на два табори, нацькувати одних проти других: тубильців проти чужинців і наоборот, чорних проти білих і навіть до того доходило, що одну групу імігрантів натровлювано проти другої.

Очевидно, що й між американцями були люди, що на чужинців в Америці гляділи відмінно від Герого і навіть відмінно від українських націоналістів. Поет Frederick J. Haskins в поезії “The Immigrant” так характеризує значіння іміграції в господарчому житті країни:

“THE IMMIGRANT”.

I have shouldered my burden as the American man-of-all-work.
I contribute eighty-five per cent of all the labor in the slaughtering
and meat-packing industries.
I do seven-tenths of the bituminous coal mining.
I do seventy-eight per cent of all the work in the woolen mills.
I contribute nineteen-twentieths of all the clothing.
I manufacture more than half of the shoes.
I build four-fifths of all the furniture.
I make half the collars, cuffs and shirts.
I turn out four-fifths of all the leather.
I refine nearly nineteen-twentieths of the sugar.
I make half of the tobacco and cigars.
And yet, I am the great American problem.
When I pour out my blood on your altar of labor, and lay down
my life as a sacrifice to your god of toil and make no more
comment than at the fall of a sparrow.

But my brawn is waven into the warp and weef of the fabrie
of your national.

My children shall be your children and your land shall be my
land because my sweat and my blood will cement the
foundations of the America of Tomerrew.

ІМІГРАНТ.

Я двигаю татар американської шюдини всемониливої праці.

Я віддаю вісімдесять-пять процентів усього труда в різнях,
у мясних заводах.

Я добуваю сім десятих твердого вугілля.

Я выпладаю сімдесять-вісім процентів праці у бавовняні підприємства.

Я віддаю девятнадцять двадцятих праці одяговій індустрії.

Я виробляю більше, як половину, усіх черевиків.

Я виробляю чотири пятих усіх меблів.

Я продукую половину в усіх ковнірців, манкетів і сорочок.

Я виправляю чотири пятих усіх шкір.

Я рафіную девятнадцять двадцятих усього цукру.

Я виробляю половину з усього тютюну й цигарів.

Але — я дальше є великою американською проблемою.

І ось, коли пропиваю я кров свою на твоїх жертвенниках праці,
коли віддаю своє життя в жертву твому богові труда, то
не згадую більше про це, як про загинувшу пташину.

Та мускупи мої заплелися в нитки, у тканини виробництва
твоеї країни.

Мої діти будуть твоїми дітьми, і країна твоя буде моєю країною,
бо мій піт, і кров моя, зміцнять, зцементують основи будущої
Америки.

Пресові органи націоналістів, як “Свобода” так і “Народна Воля”, на початку віднеслися до страйку, як до чогось такого, що в них не викликає ніякого інтересу. Попівська газета отверто агітувала проти страйку. “Свобода” сварила на радикальних робітників за те, що вони готові клопоту робітникам наробити. “Народна Воля” мовчала, подавала коротенькі звідомлення. Тимчасом члени тих за-
помогових організацій, яких пресовими органами були згадані газети, втягалися в страйк, частина їх, під проводом більшовиків, брала активну участь в боротьбі.

Коли ж страйк затягнувся трохи довше, як цього сподівалися, члени Українського Робітничого Союзу почали відчувати потребу активної участі їх по стороні страйку, “Народна Воля” злякалася і виступила отверто проти активної участі в страйку. Ні, вона не ганила страйкарів,

не хвалила капіталістів. Вона мала свою особливу лінію. Підтюпкуючи за пресою капіталістів вона писала:

“Америку треба лишити для американців. Як собі американці постелять, так і виспляться. Мішатися в справу американського народу — це те саме, що пхати пальці між двері... Певна річ, що Америка не є країною, де вже все є досконале. В Америці є багато такого, що треба би поправити, або змінити. Однакож властивими людьми до цієї роботи є самі американці” А далше: “Хто з українських робітників не почуває себе американцем, тому місце на Україні”.

Відчуваючи, що сказано не досить “сильно”, не переконуючи для робітників, “Народна Воля” отверто загрозляла, що —

“...як чужинецькі радикали*) не будуть звертати більше уваги на свою тактику, то дійде до того, що американці будуть чужинців линчувати так само, як негрів**).

Остаточно дійшло до того, що майже отверто закликалися уряд до розправи з більшовиками, бо більшовики підюджують робітників до боротьби проти американського уряду. В парі з такими пересторогами й закликами, переконуваннями і проханнями, писалося про різні преріжні можливості скорого повороту до дому і т. п.

Чи ці перестороги мали який вплив на робітників? Мали. Більша частина робітників-імігрантів була неорганізована. Поважна частина робітників була зорганізована при перквах, в організаціях, що ними руководили ворожі до робітничих змагань люди. Додати слід і те, що імігранти-робітники, ще недавні селяни. Правда, вони вже успіли частинно приспособитись в індустрії, репресії вже їх трохи

*) Тут треба розуміти членів Української Федерації Комуністичної Партії, проти них була направлена стаття.

**) І фактично линчували. Ф. Короленко, робітник, був виспаний на організацію. В Гренд Репідс його схопили чорнесотенці й у варварський спосіб знущалися над ним, після чого Короленко вже ніколи не міг прийти до такого фізичного стану як був перед тим.

загартували, але все таки вони в той час ще не були стали повнокровним індустріяльним пролетаріатом, не зжиті як слід з юнійним рухом, не вкорінені в країні. Тимчасом страйк викликав до себе, як ми вже сказали, очайдушний спротив з боку влади й реакції і усіх сил буржуазії. Спеціально болючі удари були направлявані проти чужинців. З кожним днем вигляди на перемогу зменшувалися. Отже природно, що в таких умовах залякування мали певну силу. Навіть деякі радикальні робітники стримувалися, мовляв, справді, кому як кому, а нам, чужинцям, таки увірветься більше як тут родженим робітникам.

Очевидно, що ворожо ставилися до робітничого руху націоналістичні “діячі” інших іміграційних груп. Ці експозиції національної буржуазії в кряях, з яких виїхали іммігранти, на чужині дуже скоро приспособлювалися до служби американській буржуазії. Польська й італійська імміграція становили велику частину страйкуючих робітників в сталівнях. Тимчасом в часі страйку, в Шікаго, Ілл., у Філадельфії, Пенсильвенія і Джерзі Ситі, Н. Дж. “чільніші” польські й італійські “діячі” рекрутували страйколомів. (Послідні тільки у Філадельфії і Джерзі Ситі). Якщо українські національні діячі цього не робили в той час то лише тому, що не уміли тим ділом займатися. Але за те робили все, що тільки могли, щоби пошкодити робітникам в їх боротьбі за більший кавалок хліба.

* * *

Вже повище сказано, що комуністи хоч були зв'язані з робітничим рухом в тім часі, то в недостатній мірі. Для кращого зрозуміння тої замітки слід взяти до уваги такі факти:

1. Комуністичний рух, Комуністична Партія, в той час щойно народжувалася. З одної сторони на партії тяжила спадщина, яку винесла зі собою з соціалістичної партії, а з другої — відношення до юній, до економічної боротьби пролетаріату, було страшно баламутне. Провідниками страйку в сталеравнях були боеві трейд-юністи, як В. З. Фостер. Роля В. З. Фостера в цім страйку — велика. Але

як юнійного провідника. В тім часі партія, як така, майже в ніякій мірі не впливала на хід юнійного руху, ані страйків, хоч загально члени й симпатика були активні.

2. То був момент, коли ввесь революційний рух в світі був захоплений подіями, що тоді відбувалися в Європі, особливо в Росії. Коли зважити, що українська іміграція мала причини особливу увагу звертати на події, що відбувалися в країні, з якої вийшла, то зрозуміємо, що все це у великій мірі відривало увагу від подій в робітничому русі в країні, де іміграція жила і становила важну частину американського пролетаріату.

Ці зауваження слід памятати оцінюючи участь робітничої іміграції в тім часі в робітничому русі.

РОЗДІЛ ІХ.

БАНКРОЦТВО ПАТРІОТИЧНИХ МІСІЙ І ПОЛІТИКИ.

МІСІЯ ЮЛІЯНА БАЧИНСЬКОГО була представником політики Петлюри в Америці. Федерація Українців старалася захопити монополію в свої руки. Бачинський, зваживши, що йому треба “ширшої бази” довів до “обеднання”, що, як вже сказано, наступило при кінці вересня, 1919 року. Разом з тим нанесено крах Федерації Українців. Зрештою це був початок краху петлюрівської політики в Америці взагалі. Той крах лише відображував провал петлюрівської авантури на Україні. В тім часі “подвиги” Петлюри доходили до кінця*) і лише загальна облуда, блокування, тримали ще на поверхні політичного життя там то тут петлюрівські кубла не тільки в Америці, але і в Європі.

Що це так, наведемо цікавий примір. 28-го вересня Юліянови Бачинському вдалося довести до порозуміння між Федерацією Українців і попами. Читач вже знає, яке це було порозуміння. А 12-го жовтня львівський “Вперед”, про-петлюрівський орган містить слідуючу заяву:

“Представники усіх українських організацій в Сполучених Державах зібрані на конференції 27 і 28 вересня в готелі Пенсильвенія в Нью Йорку, що репрезентують 750,000**) імігрантів з України, визнають україн-

*) 19 листопада 1919 року Петлюра опускаючи Кам'янець запросив поляків, щоби його заняли. В тім часі вже усім було відомо, що Петлюра віддав Галичину Польщі.

**) Такими даними могла оперувати тільки петлюрівська місія. На місці буде подати деякі інформації і цифрові данні, щоби читач міг орієнтуватися, якою, в дійсності, організованою силою розпоряджали ці люди, що улаштовували конференцію порозуміння. 1) Український Народний Союз, найбільша організація, в тім часі мав 12,476 членів; “Провидіння” — 6005 членів; Український Робітничий Союз — 6000 членів. Таке число людей становило основні організації, що їх заступала і Федерація Українців (Український Робітничий Союз) і так званий Український Комітет (Український Народний Союз і поп-ське “Провидіння”). Говорити про репрезентацію 750,000 іміграції в такому разі — дурниця. Щоби однак в когось в неознайомих зі

ську директорію як найвищу законну владу цілої України і бажають директорії усіх успіхів у великій ділі при організованні незалежності українського народу” і т.д.

Такого блокування мабуть потрібно було Петлюрі для посилення своїх позицій в краї, як також Бачинському треба було показатися перед урядом Петлюри, що він в Сполучених Державах все таки щось зробив.

Описувати про діяльність цієї місії — не будемо. Знаємо, що в діяльності місії Бачинського Федерація Українців грала головну роль. Буде для читача дуже цікавим познайомитися, як ця організація офіційно оцінила роботу місії. Із засідання Виконавчого Комітету Федерації Українців в Сполучених Державах, що відбулося 24 березня, 1920 року, в протоколі читаємо дослівно:

“Одноголосно рішення поставити на порядку нарад справу так званої української місії у Вашингтоні. По довгій дискусії, в якій приймали участь усі присутні члени Виконавчого Комітету і представники відділів, і на основі предложених ними заяв і доказів, одноголосно ухвалено записати в протоколі засідання слідуюче:

1. Під фірмою надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки до Сполучених Держав, або ж з титулом надзвичайного посла, повновласного міністра і голови української місії у Вашингтоні, виступає одним одна людина, пан Юліан Бачинський і ніякого дійсного представництва українського народу в Америці немає.

2. Заява зроблена паном Юліаном Бачинським на вступі в українських газетах і перед українським громадянством в Америці, а власне, що він буде заступатися за

згаданими організаціями не виникло враження, що ці організації були політичні організації, партії, отже таке число членів в політичних партіях має велику силу й значіння, — виявляємо, що усі ці організації запомогіві і член заінтересований в цій організації не її політичною активністю, а тим, що на випадок хвороби або смерті буде йому або його родині допомога, велика частина членів неписьменна, багато членів було й таких, що по національності і до українців не приналежали.

справу українського народу перед народом і правительством Сполучених Держав розкривається як брехня. З вістей наспівших з України показується, що за останніх шість літ в пана Юліяна Бачинського не було ніякого відношення до української народної справи і що в визвольних змаганнях українського селянства і робітництва він не приймав найменшої участі. Противно, в перших роках війни він був учасником німецької монархістичної, імперіялістичної і мілітаристичної пропаганди на Україні, а далі, як австрійський офіцер, надзиратель воєнних п'яників допускався тяжких злочинів над нещасними жертвами війни, пінними українськими робітниками і селянами.

3. Розкривається як брехня заява пана Юліяна Бачинського, що він висланий сюди тодішнім правительством і директорією Української Народної Республіки. За весь час війни і революції пробуваючи поза межами України і на службі ворожого уряду, пан Юліян Бачинський не був причасний до ніякої з українських державних організацій і був виряджений сюди по особистій протекції пана Володимира Темницького з Відня. Факт, що уряд Української Народної Республіки признав за свого представника людину з громадськими і моральними кваліфікаціями пана Юліяна Бачинського, може лише свідчити проти того уряду, та ніяк не може оправдувати самого пана Юліяна Бачинського.

4. Розкривається як обман доклади висилані паном Юліаном Бачинським в українську пресу в Америці і в Європі, зокрема його заяви про конференції з американськими міністрами та сенаторами, про майбутнє скорого визнання української республіки, про симпатії здобуті для української справи українською місією у Вашингтоні і про рятункову акцію для України, яка, мовляв, з його ініціативи зорганізована в Америці.

5. За вісім місяців діяльність пана Юліяна Бачинського виявилася перепечатанням чотирьох дрібних брошурок і передачею в американські газети кількадесяти вісток, перестарілих, баламутних і для нікого не інте-

ресних. В купі з особистими титулами і парадними виступами перед українським громадянством в Америці, та діяльність представляється як анархонізм і парафіянщина, противна духови американського життя й безкорисна для нашого народу України.

6. За вісім місяців пан Юліан Бачинський ні одним словом не вияснив української народної справи, визвольних змагань українського народу, селянської боротьби за землю і волю, навіть тих сучасних подій на Україні, в яких інтересований цілий світ. За вісім місяців він не написав одної книжки, одної статейки, не виступив на однім зібранні, не прочитав одної лекції про українську справу, не сказав одного слова.

7. Не вважаючи на тяжку воєнну руїну і поголовну смерть від хворіб на Україні, не вважаючи на неустанні заклики за помічю, за вісім місяців пан Юліан Бачинський не зробив нічогосінько задля ратунку і відбудови рідного краю, не здобув і не старався здобути в Америці ні каплі ліку, ні кришки американського товару для України, не зробив найменшої спроби порозумітися і налагодити зносини між Україною і Америкою.

8. Щоб так звана тайна дипломатія не закривала простого обману, записується, що за вісім місяців пан Юліан Бачинський не заступався за справу України навіть перед правительством Сполучених Держав, що з тим правительством не мав ніяких зносин і що вісти про які-небудь його переговори і конференції з американськими міністрами і сенаторами є свідомою брехнею.

9. За вісім місяців пан Юліан Бачинський не найшов навіть дороги до українських імігрантів в Америці, тих десятків тисяч українських робітників, які ділом готові були засвідчити свою любов до рідного краю і солідарність з селянством і робітництвом України. В час великого перелому і крайньої боротьби в ріднім краю пан Бачинський нічого не сказав окрім кількох пустих фраз, без змісту, без ідеї і не торкаючихся найважливіших справ українського життя.

10. За те пан Ю. Бачинський вніс в українську імміграцію крайню деморалізацію, наперед заходами, щоб українських робітників погодити тут з культурною і соціальною реакцією та віддати їх під попівський провід, потім інтригами і сварками з тими ж самими своїми приятелями, з якими щойно солідаризувався. Все те від імени Української Народної Республіки.

11. Не знаючи прийнятих в Америці форм організованої громадської акції, не слухаючи громадського голосу, нехтуючи робітничий загаль, — своїми неустанними особистими коншахтами та інтригами, приятельськими комітетами і невідповідальними покличками пан Юліан Бачинський не то не зібрав одного centa на поміч рідному краю, не то за вісім місяців не створив рятункової організації, але встиг до краю здеморалізувати всяку акцію українських іммігрантів в Америці на поміч Україні.

12. За вісім місяців пан Юліан Бачинський витратив півторасти тисяч доларів громадських грошей без ніякої користі або й на шкоду тому народови, з якого ті гроші були взяті. Від місяця травня, 1919 року, пан Бачинський побірав собі по п'ять тисяч доларів що місяця — в час найтяжчої нужди на Україні.

З огляду на те, що вісім місяців гостини пана Юліана Бачинського в Америці остаточно представилися як довгий ряд обманств, грефту, зловживань народного довіря і народних грошей — і зогляду на те, що повинен бути зроблений примір справедливої кари усім безконтрольним обманцям і злодіям, які тепер поневіряють українське ім'я закордоном, одноголосно рішено: розкрити усю справу пана Юліана Бачинського перед українським громадянством в Америці і Європі....

Печатка:

Федерація Українців в Сполучених Державах.
Згідно з оригіналом:

М. Репен, секретар."

Ми навели повищий документ, бо в ньому досить влучно схарактеризовано діяльність тої місії, діяльність, що була дуже подібною до діяльності усіх подібних місій і комітетів та й самої Федерації Українців. Те, що говорила Федерація в березні про місію, вона знала і попередно. Попередно вона не викривала обманств місії просто тому, що з тих обманств користала сама Федерація, її лідери. Коли ж Бачинський уважав за відповідне навязати з попами, федераційники обурилися, бо це означало їхню політичну смерть. І тому сказали в повищому протоколі багато правди, не погано схарактеризували діяльність місії. Тимчасом місія Бачинського доходила до кінця, але не тому, що Федерація Українців виступила проти неї, а тому, що петлюрівщина кінчала свою забавку в "Народну Республіку". 10 квітня, 1920 року повернув до Америки М. Імханицький і від "директорії" (петлюрівського уряду) привіз документ, в якому була постанова про відкликання Бачинського з поста голови місії а Імханицького настановлялося головою. Місія на чолі з Імханицьким доживала останніх днів, петлюрівщина серед мас ставала осоружною, а вміжчасі Народний Комітет, що пару місяців тому був відібрав від федераційників Бачинського і його місію на свій бік, після цілковитого провалу Бачинського, діяв незалежно, — спровадив собі нового представника, тимразом від уряду Петрушевича, Льонгіна Цегельського.

МІСІЯ ПЕТРУШЕВИЧОВОГО УРЯДУ.

ОДИНАДЦЯТОГО ТРАВНЯ 1920 року в Нью Йорку відбулися наради “репрезентантів найповажніших американсько-українських інституцій”, на яких зорганізовано “Тимчасовий Головний Український Ратунковий Комітет в Америці”. На тому зібранні був “делегат” старокраєвих запомогових організацій” д-р Л. Цегельський. Таким чином попередній комітет, що був відповідальний за дотеперішні збірки на різні цілі і гроші зі збірок були промарновані, комітет, що співпрацював з Бачинським, перестав існувати. Новий комітет повстав, хоч і з тих самих людей, при цьому підприняв той новий комітет дуже благородні заходи і Цегельський навіть відмовився на початку від політичної місії, а став представником добродійних організацій, хоч в дійсності був він представником Петрушевичового уряду і про це пізніше усі знали.

Як прийняла іміграція Цегельського? Ці “представники” найповажніших інституцій, як читач вже доміркується, то були представники церковщини і Українського Народного Союзу та їхні союзники. Маса робітників Цегельського прийняли по своєму. І старий хитрий політикан відчув це. Попи, з якими Цегельський був в тісних стосунках від першого дня приїзду до Америки перестерегли, що треба бути обережному, що хоч він мусить плисти проти течії, все таки хай числиться з настроями робітників. Треба було починати вічами, це було ясно. Але починати свої виступи потрібно не від центральних міст, де є сильні робітничі організації, а від провінціальних міст, де робітничий рух слабший. Вибрано Нью Гейвен, Конн. і Ансо-нію. Там Цегельський мав виступити на вічах.

22 травня віче в Нью Гейвен. На вічу робітники вибрали свого председателя мимо спротиву попа, що пропонував свого. Председатель, подякувавши за довіря, представив бесідника Цегельського зібраним такими словами:

“Це той, що був послом до австрійського парламенту; це той, що голосував за бюджетом для війни австрійського цісарського уряду; це той, що тягнув за податки останній кожух з українського селянина; це той, що в час війни організував січові стрільці на поміч німецькому й австрійському цісарям, банкірам, фабрикантам і дідичам; це той, що в час революції на Україні обманув селянських синів, січових стрільців, віддаючи їх на спілку з Петрушевичом і компанією страшному вороги України — Денікінови”.

Таким “привітанням” председатель покликав Цегельського до слова. Не треба багато пояснювання, як почував себе Цегельський, як його слухали зібрані і який кінець віча міг бути. Цеглинському багато говорити не дали і він сам не мав про що говорити, віче закінчив председатель і зібрані з викликами “Хай живе Радянська Україна” закрили віча і розійшлись домів.

23 травня відбулося віче в Ансонії, знов таки, попами скликане. Повторилося те саме, що було попереднього дня в Нью Гейвен. Пропонований попом председатель із 600 присутніх дістав тільки 8 голосів, а решта присутніх голосували за пропонованого робітниками председателя. Ріжниця між вічем в Нью Гейвен і Ансонії була та, що в Нью Гейвен все таки Цегельський трохи говорив, а в Ансонії не дали йому говорити і дипломат втік задніми дверми із залі. Зібрані прийняли одноголосно резолюцію, в якій п'янують Цегельського, уряди Петрушевича й Петлюри і закликають боронити Радянську Україну.

30 травня Цегельський мав виступати на вічу в більшому місті, в Клівленд, Огайо. “Українські Щоденні Вісти” з третого квітня подають таку новинку:

“Довідуємося, що в Клівленд, Огайо, мало відбутися віче, на котрім мав говорити Цегельський. Зійшлося около 500 людей. Піп покликав одного зі своїх на председателя. Присутні зажадали вибору председателя. Замість перевести вибір піп почав співати “Ще не вмерла”. Присутні віче-

вики заглушили його “Разом товариші в ногу”. Під зрозумів, яке положення, взяв Цегельського під руку і виводив з галі. На дворі прийшло до дискусії між Цегельським і робітниками і Цегельський так зважився спровокувати робітників, що вони його добре потурбували і він... опинився в шпиталі”.*)

Таке “вітання” Цегельського імігрантами-робітниками викликало паніку серед націоналістів. Їх налякало особливо те, що люди спинили присилати гроші на заклики комітету, що фактично працював під директивою Цегельського. В “Свободі” з 3 червня д-р С. Демидчук заявляє, що від часу зорганізованя комітету ратункового “ніхто не прислав ані цента до головної каси Українського Народного Комітету...”

Все таки попам з Цегельським вдалося довше втриматись на поверхні політичного життя на іміграції як Бачинському. Бачинського місію похоронила політика Петлю-

*) Подрібніше про це знамените віче кореспондент описує так: “В неділю 30 травня 1920 року місцевим Українським Ратунковим Комітетом було скликано віче. Помимо того, що комітет не дав до публичного відома про це віче, то все таки на вічу явилась поважна скількість українських робітників, що заінтересувалися “заморським гостем”, тимбільше, що він бажав загостити до нас скрито. Коло другої години пополудні на естраді появився пп Тарнавський, відкриває віче і закликає на предсідателя: “пані Балун, прошу заняти місце предсідателя”. Хвиля очікуючого адивування і відтак протести проти аневаги публіки попом. — “Ми хочемо на всенароднім вічу вибрати нашого предсідателя!” — чути голоси з публіки. Під сам займає місце предсідателя і пононює: “коли нема пані Балун то я займаю місце предсідателя”... На залі крик обурення. Зібрані протестують. Під намагається представити заслуги Л. Цегельського (сам Цегельський не показується). Ціла зала протестує: — “Проч з денікінцем!”, “Проч з контрреволюціонерами!”, “Проч з шахраями кровопійцями!” і т. д. і т. д. На сцену вбігають комітетовці, дики й паламари. Під просить слова і заявляє, що дасть під голосування. Публіка упокоюється. — “Хто за тим, щоб говориь Цегельський?” — питає під. Пятнадцять голосів. — “Хто за тим, щоб Цегельський не говорив? — питає під. У відповідь маса одностушно загреміла: “Проч з денікінцем!” Залунали пісні: “Разом товариші в ногу”, відтак “Інтернаціонал” і “Хмари зловіщі нависли над нами”. Комітетовці на чолі з попом намагаються співати “Ще не вмерла” — але їх не чути. На залю адирається поліція. Обшуки і труси. Арештують шістьох робітників. Зала протестує. Поліція закриває віче.”

ри, союз послідного з Польщею, в наслідок чого було відступлено Галичину. Цегельський фактично репрезентував уряд Петрушевича, що майже в комплеті знаходився у Відні і чекав на вирішення справи Галичини радою амбасадорів. Це дало змогу Цегельському надувати частину іміграції аж десь до кінця 1921 року.

Очевидно, що коли Бачинський на чолі місії за вісім місяців удостоївся відповідного “признання” від організації, що була йому найближчою, то Л. Цегельський за півтора року діяльності, як уповноважений уряду Петрушевича заслужив багато більше. І характерне те, що для Бачинського “признання” виписують його найближчі друзі, Федерація Українців, а Цегельському — спеціальна комісія — суд, призначена самим Петрушевичем.

* * *

24 березня 1922 року урядом Петрушевича у Відні було постановлено провести дисциплінарне слідство діяльності Цегельського в Сполучених Державах. Слідство мало проводитися на підставі обвинувачень

1. За надужиття урядової повновласти.
2. За присвоєння собі титулу заступника ЗУНР і титулом тим заключування різних умов.
3. Іменем уряду Цегельський переводив різні фінансові трансакції, навіть позику затягав.
4. Роздавав різні концесії усім, хто повірив в його силу, за будьякі дрібні суми.
5. Випускав бонди і продавав їх гуртом різним агентам за пустяковину, а послідні відтак стягали гроші зі збірок іміграції.
6. За особисту погану поведінку, що компромітувало “українську справу”.

Перед нами великий документ, протокол-справоздання дисциплінарного судді Яворського. Відповідна комісія розглядає усю діяльність Цегельського. Цілий той протокол — скандальний документ. Маючи повновласти від уряду Петрушевича і від громадських інституцій Галичини, Це-

гельський збірав гроші з усіх джерел, які тільки міг відкрити:

а) іменем громадських організацій апелював складати допомогу потерпілим від війни,

б) іменем уряду зв'язувався з всякими фінансовими ракетірниками й випускав бонди, тобто — проголошував “державну” позичку, даючи тим ракетірникам 50% зиску, а позичку цю державну звичайно збірав серед імігрантів.

в) зібрані гроші марнотравив.*)

Після того, як вже вийшли на яв усі ці скандали місії Цегельського, послідний все ще входив за “поважного політика” на іміграції, а націоналістична преса ані не спімнула про діла Цегельського.

*) Згаданий протокол був дістався до редакції “Українських Щоденних Вістей” і оприлюднений в числах при кінці грудня 1928 і на початку січня 1929 року. Наскільки в цьому протоколі свинств наведено комісією може посвідчити факт, що редакція деякі уступи була змушена пропускати із заміткою “до друку не надається”. Коли навести в цілості цей протокол то забрало б 52 сторінки нашої книжки, отже змушені відмовитись, хоч в цьому документі містяться дуже цінні факти.

ПРЕДСТАВНИЦТВО Цегельського було лише продовженням жебрання грошей від імігрантів на всякі патріотичні цілі. Але збірки ці вже ніколи не доходили до таких розмірів, як перед тим. Імігранти починали розуміти “діячів”. І відносилися до них по заслuzі. Те, що робітники “частували” Цегельського кулаками й виганяли з віч — не виїмок. В Рачестер, Н. Й., на народнім вічу Ревюка робітники також потурбували, в різних містах обурення доходило до границь. В політичному центрі іміграції, в Нью Йорку, також відбувалися події гідні занотування. В березні 1921 року в Народнім Домі скликано віче. На цьому вічу біля 700 робітників вибирають головою М. Дурделу мимомспротиву аранжерів. Промовляв т. Дмитришин і Ревюк, а Цегельський навіть не показався. Ревюка, від націоналістів, робітники висвистали і тільки дякуючи настойчивості М. Дурделі *) йому дано слово. Після промов бесідників було подано до голосування резолюції. Майже одностайно прийнято більшовицьку резолюцію, в якій зазначувалося “чорносотенця Петрушевича” й його представників, як рівнож Петлюру з представниками і закінчувалось закликами: “Хай живе Радянська Україна! Хай живе Радянська Галичина! Хай живе Всесвітній Союз Радянських Республік”. Збірку, що зроблено на тім вічу, рішено загальними зборами розділити: часть на покриття коштів віча а решту на робітничу пресу.

Про те віче говорила вся іміграція. Націоналісти були дуже пригноблені, бо віче відбулося в їхній домівці, ними зорганізоване і проти них опісля направлене. Тому, що Нью Йорк уважавсь за політичний центр, націоналісти постановили ще раз скликати віче але інакше його організувати,

*) Цікаво, як мотивував голова віча, М. Дурдела, чому Ревюк повинен говорити. Наведемо його слова: “Товариші, нам треба уміти поводитися з політичним ворогом. Не перешкаджайте говорити Ревюкові. Дозвольте йому самому зарізати себе.” І це переконало присутніх, дали Ревюкові можливість... говорити.

власне так, “щоби не допустити жидів, мадярів та хінців”, іншими словами — більшовиків. Звичайно, що ніяких мадярів ані хінців, навіть євреїв на вічу попереднім не було. Були українські імігранти.

Десятого квітня “відбулося” те заповіджене друге віче в тім таки Народнім Домі. Друге віче було демонстрацією ще більшого і скандальнішого провалу націоналістів. На вічу було зорганізовано спеціальну сторожу, а також було покликано поліцію для вдержання порядку. Людей впускали лише тих, що мали спеціальне запрошення, що їх комітет розсилав поштою. Коли вже зібралось біля 400 людей і председатель комітету став відкривати віче, зібрані стали домагатись усунення поліції і спеціальної сторожі з галі. Рад-не-рад це зроблено. Відтак присутні стали домагатись відкрити двері для усіх, бо на вулиці перед домом стояли сотні народу, що не мали спеціального запрошення й поліція не пустила їх до середини. Президія, знаючи чим це пахне, відмовилась. На галі случилось таке обурення, що президія змушена була розв'язати віча.*) Можна навести десятки таких примірів. Але усі ці приміри будуть подібні собі. Робітнича іміграція до скрайности обурена шарлатанською політикою всяких “діячів”, реагувала як уміла, але ворожо супроти обманців. Насувалися чорні дні для “українських політиків”.

Федерація Українців — розлетілась, її лідери в тім часі вже були цілковито збанкрутовали. Ще існували там

*) “Українські Щоденні Вісти” про те віче писали: “Що за несподіванка! Вибрані “найвірніші” українці вітають отворення віча згори поставленою президією — гудінням. Не встигла вона опам'ятатись з приголомшення, як тут їй поставлено одноголосний ультиматум: “пустити усіх українців з надвору до галі! Інакше віча не буде і ви чорносотенці можете забіратись!... Поліція безрадна. На галі страшенне обурення. Всі на ногах. Метушня. Найнастирливіші домагання отворити двері для усіх українців. Епітети на адресу президії. Доктори “надіслані” й місцеві вже давно втікли темним льохом, який пучить Народний Дім з церквою... Побачила президія, що в Нью Йорку нема вже “щирих українців”, проголосила віче розв'язаним і дала наказ поліції виганяти людей з галі. Поліція, вдоволена таким кінцем, взялась до роботи...”

то тут групи прихильників, але безсилі до будь якої праці. Петрушевичівщина також доживала свій вік, її усюди гонили. Настрої мас були проти “репрезентантів” і Петлюри, і Петрушевича, і проти їх експозитур в Америці, без ріжниць чи такі парадували під назвами різних Комітетів, чи Федерацій. Серед тих “діячів” запанував страх. В той час їх вже була спора пачка, і усі вони в такий чи інший спосіб промишляли на “українській політиці”. Тимчасом грозило цілковитим провалом, пару десятків тої “інтелігенції” знаходились в страху. І про це частина преси писала отверто *). Краща частина робітників організувалась в свої робітничі організації і гостро пятнувала шахрайську політику всяких галапасів.

Одно слід признати за “представниками” як Петлюри так і Петрушевича: їхня впертість гідна особливого відзначення. Як Бачинський так і Цегельський, що вже були опльовані, обсміяні, навіть дехто з них вибитий таки самими робітниками, все ще не давали за виграну. Вони таки висувалися на видовище мимо усіх поразок.

*) Католицький орган “Америка” в перших днях травня писав: *“Нема що укривати фактів, що по сорок літ нашого існування в Америці інтелігенція стравила, як не цілковито, то майже цілковито вплив на хід подій і на працю загалу. Якщо хто ще може мати впливи, то зібра одиниці в деяких громадах, а в прочім, той вплив лише відносний, руйнуючий вплив”*. “Руйнуючий” тому, бо ці одиниці, що ще мали який-такий вплив, старались відмежовуватися від патріотичних центрів, щоб його не втратити, робили на власну руку. Гавета дальше продовжує: *“Це трагедія, якої ніхто не передбачав ще тому 5—6 літ”* А “трагедія” ось чому: *“Український робітник сам виаволить Україну”* — такі кличі поширено. І наслідки страшні для попівської газети, бо: *“Усі найкращі робітники пішли на сліпо за ворогами руйнувати по дорозі все, що було навiane любовю до України, а в короткім часі загнались так далеко, що добровільно вложили на себе московське духове ярмо, з якого їм виходу нема... Сьогодні московсько-жидівські післанці мають домінуючий вплив на українські народні маси в Америці і ведуть ці маси до боротьби проти життєвих інтересів, ба навіть проти самого існування України”*. А як читає бачив, ця боротьба “проти життєвих інтересів” і проти “самої України” заключалася в тім, що вони боролися проти всяких петлюрівських та петрушевичівських послів, як і проти огидного видурювання грошей від робітників.

Наведемо ще один примір з місії Бачинського, що вже в травні була затряслась. Саме в тім часі в Америці почалась балачка про можливість встановлення якогось торговельного зв'язку між Радянським Союзом і Америкою. І не встигла ця вістка з'явитися в пресі, а “посол” Бачинський неначе з гробу виступив з протестом до американського уряду від “Української Народної Республіки”.

“Я, дипломатичний представник Української Народної Республіки, що стоїть під начальством генерала Петлюри, уповажнений є зложити іменем мого уряду вже тепер урядови Сполучених Держав заяву, що оскільки евентуальний торговельний договір між урядом Сполучених Держав а російським советським урядом мав би бути також розтягнений на територію Української Народної Республіки *)... так український нарід, як і його уряд ніколи не будуть могли узнати для себе обов'язуючими постанови такого договору”.

Звичайно, що ніхто у Вашингтоні ноти Бачинського не читав. Не було б нічого дивного, коли б цієї ноти Бачинський навіть не посилав до уряду. Вона, ця нота, була потрібна для внутрішнього вжитку, для імміграції. Треба було сказати, що, — дивіться, ми також дипломатничаємо. Фактично сама поголоска в той час про торговельні стосунки між Сполученими Державами і Радянським Союзом не була серйозною, а звичайною газетною балачкою.

В цім році в червні ще раз було зроблено спроби “обеднатися”. Відбулась важна конференція, на якій були присутні оба “амбасадори” (правда, Бачинського заступав його заступник Ардан), представники від Народного Комітету, від запомогових організацій і від церков. Усі застрягли в спорі, що скорше визволяти, чи “Велику Україну”, чи “Галичину”. На цьому спорі й покінчилось.

*) “Територія” петлюрівської республіки в той час була вся в готелі в Тарнові, якщо не рахувати тої території, що її займали розбиті петлюрівських військ в концентраційних таборах в Польщі, де їх запроторив опільник Петлюри, Пілсудський.

Обмеженість місця не дозволяє навести навіть сотньої частини фактів для ілюстрації краху петлюрівсько-петрушевичівської політики в тім часі, ані того, як робітнича імміграція живо, різко й масово реагувала на ці події. Але вже з тої низки фактів, що дотепер наведені, легко можна зробити висновок: робітнича імміграція цілковито і повною засудила політичних шахраїв, ставала на шлях класової боротьби, зірвала з доларохапською політикою раз на все.

Тим часом дальший розвиток подій вказує, що такі висновки було б за счоро робити. Усі ці “представники”, усі ці “діячі”, ще не здались, в дальшому ще зуміли повернути собі впливи на поважну частину імміграції. Ще появлялись бонди, а навіть заклики на ріжні збірки ще кілька разів відживали.

Чим це пояснити? Тим, що робітничий рух в тім часі не мав відповідного досвіду, не умів тих настроїв мас направляти у відповідне русло організаційно-політичної акції. Використовуючи несвідомість мас, хоч і ці маси були обурені проти шахраїв, Цегельські всякі з попами неймовірно гидкими способами зуміли їх знову загнудати.

ТАКТИЧНІ ПОМИЛКИ РОБІТНИЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

ЩОБ ЧИТАЧ міг уявити собі, які помилки в тім часі було роблено з боку робітничої організації, її проводу, преси, наведемо лише один, але дуже яскравий примір. Ці відрухи невдовілля до патріотів, про які ми говорили повище, давались відчувати і в рядах організацій, на чолі яких стояли націоналісти, приміром — в Українському Народному Союзі. В осени 1920 року відбувалась конвенція згаданої організації. Провід дуже потерпав за наслідки конвенції. Провід боявся делегатів-робітників. Крім того це був час, коли Петлюра з Пілсудським з'єднався проти України. І коли делегати на цій конвенції не прогнали патріотичного проводу, то в цьому велика вина тої свідомої частини іміграції, що була зорганізована в свої робітничі ряди, мала силу і вплив, але не уміла ані своєї сили, ані впливу — використати як слід. Зате націоналісти зуміли відповідно зорієнтуватися, зуміли політично спацифікувати невдоволене членство. Доходило до того, що в своєму органі “Свобода” перед конвенцією писала:

“Наша газета все була за тим і тепер стоїть за тим, що український нарід може виграти тільки з революцією, а з контрреволюцією може тільки програти, і тому все заявлялась тільки за революційною політикою на Україні. Коли ж тепер дійсними оборонцями революції, оборонцями з оружьем в руках остались на Україні тільки більшовики (і ті партії, що їх підпирають) **то наша газета каже, що українці повинні пристати до єдиного революційного фронту більшовицького.**” (“Свобода” ч. 109 — 1920 р.).

В дальших числах “Свободи” навіть говорилося, що “волимо програти з більшовиками, як виграти з Польщею”, а Червону армію редактори називали “російсько-українською армією”.

Як реагувала на такий зворот в політиці українських патріотів робітнича преса, робітнича організація? Дуже нетактовно, по дитячому.

Не в тім була помилка комуністів, що вони не вірили в щирість таких заяв з боку патріотів, наоборот, в цім була їх сила уміння пізнавати ворога. Тим тільки гордитись треба. Але помилка була в тім, що навіть розуміючи нещирість патріотів треба було уміло звязати їх тими деклараціями, заявами, і звязавши їх, треба було повести роботу так, щоб маса членів тих організацій змогла контролювати провід, щоб опісля провід не зміг легко відречись тих заяв, а як би і відрікся, то щоб від него відреклись ті, на кого той провід впливав.

Цього не було зроблено, навіть спроб ніяких в тім напрямку не було. І навіть гірше було. У відповідь на наведену заяву "Свободи" "Українські Щоденні Вісти" писали:

"Яка ж груба безличність! Якими ж безличниками мусять являтися редактори "Свободи" пишучи таку брехню! "Свобода" була і є за контрреволюційною політикою на Україні!... Ми радимо редакторам "Свободи" не показуватись більше між люди, бо ці можуть заплювати їм очі... Ви й тепер є, й будете дальше такими самими контрреволюціонерами, як і були..."

Така наївно-дитяча відповідь. В очах широких мас членства ця відповідь хоч і була правдивою, але рівночасно вона дихала неначе якоюсь безрадністю. Багато робітників так думали: що редактори "Свободи" піддержували контрреволюцію, це правда, але ось вони почали говорити що іншого, деклярують робити що іншого. А як "Вісти" знають, що редактори "Свободи" говорять неправду? Чого ж тепер хотять більшовики? Чи не забагато вони чіпаються? Тимчасом подібними заявами про "єдиний фронт з більшовиками" редактори "Свободи" зуміли багатьох робітників, будучих делегатів, приєднати собі, трохи їх охолодити, притупити в них невдовілля, адже вони вже не контрреволюціонери. І коли прийшла конвенція, на якій було більшість делегатів, що непогоджувались з попередною політикою провідників і де треба було висунути відповідну

програму, відповідні пропозиції, плани, що були б основані, з політичного боку, на тих деклараціях “Свободи”, і в той спосіб організація була б прибрала інше обличчя. — ліва група делегатів нічого, крім загальникової критики проводу, навіть дуже невдалої, не змогла на конвенції внести. Об'єктивно — це допомогло проводови не тільки задержати свої позиції, але навіть настроїти проти лівої частини конвенції більшість делегатів і, остаточно, навіть вицофати ці заяви, що перед конвенцією були зроблені в справі єдиного фронту з більшовиками, завернути цілковито на старі контрреволюційні позиції. По конвенції робітнича газета мала хіба цю сатисфакцію, що могла писати: “так сталося, як ми говорили, редактори “Свободи” брехали, що вони за єдиний фронт з більшовиками, вони тільки дурили членів перед конвенцією”. Отже і знов все це було правдою, коли ходить про рекордування того, що сталося. Але правдою було і те, що тодішній стан, об'єктивні умовини, не були робітничою організацією використані як слід, задиркувате ставлення до справи тільки наносило шкоду рухови.

* * *

Другим від'ємним явищем в робітничій організації на іміграції в тім часі було неправильне ставлення до так званої інтелігенції. То правда, що майже вся інтелігенція, зрештою, дуже нечисленна взагалі, знаходилась в патріотичному таборі. Але правда і те, що були між нею одиниці, які з тих чи інших причин ледви тримались патріотичного воза.

Замість уміло підступити до тих людей і завоювати їх для робітничого руху, допомогти їм цілковито зірвати з патріотичною політикою, ставлення в той час було таке, що весь рух, здавалось, ніби й направлений проти інтелігенції взагалі, навіть кращі одиниці з поміж послідньої боялися приближуватись до робітничих організацій. В свою чергу це відбивалось на рухови. Він зростав, ставив великі вимоги, а згодом виявлено навіть велику потребу людей, що могли б обслужити організацію. То правда, що

з поміж робітників видвигались кращі одиниці, вчилися і других вчили. Але правда і те, що в початках руху були такі випадки, що в деяких місцевостях виступали з рамени організації люди, що зовсім не розуміли, що їм робити, що говорити і чого від них вимагається*). Вже пізніше організація почала була виправляти ці помилки, але показалося, що не так легко виправити. Слід додати, що противники ці від'ємні сторони дуже добре розуміли і їх використовували, конкретні випадки нетакту організації чи одиниць, перебільшували, висмівали, перелицьовували до їх вподоби, власне до потреби, щоб в той спосіб здескредитувати рух.

Це друге від'ємне явище викликавало третє: пояснювання революції в Росії, соціалізму, політики партії і т. д. Читач може собі уявити, що хоч в центрі вже як-так з тими питаннями давали собі раду, то на місцях бували такі своєрідні розуміння революції, пролетарської диктатури, національного питання і радянської влади, що треба було за них пізніше терпіти. І знов таки, ворог все те використовував. Ми вже попередньо згадували про повстання легенди про "червоні кораблі", а на цім місці хочемо додати, що було більше подібних легенд, абсурдів. Були ж випадки, що хтось-десь поширив був агітацію, що робітники вже не повинні йти до роботи, бо дуже скоро вибухне ре-

*) Брак відповідних людей в початках дуже болючо вдаряв по організації. Щоб читач уявив собі силу тих ударів наведемо конкретні приміри. До одного маленького майнерського місточка приїхав організатор, що навіть не знаючи його, — йому дано мандат Екзекутивною (ще Соціалістичної Федерації) виступати з рамени тої організації. І він виступив з лекцією, в якій мав пояснювати "десять заповідей божих". Зібрались майнери і "лектор" починає з того, що для вияву "геройства" переїхався пару разів по богови, мовляв, бачите, і мені нічого за це не сталося. Результат був такий, що "лектор" мусів втікати від майнерів, не докінчивши "лекції". Ще один випадок, вже за комуністичної Федерації. Виступав організатор, що обїжджав місцевости, говорить про марксизм, про Маркса. Скінчив. Хтось з присутніх запитує: скільки томів "Капіталу" Маркс написав? — Організатор, порадившись передсідателя лекції, відповів: *дванадцять томів!* Це лише два приміри, а їх було дуже багато. Звичайно, що організація терпіла на тім.

волюція і гроші стратять всяку вартість. Ще інші поширювали думку, що не потрібно належати до ніяких допомогових організацій, бо скоро революція їх skonфіскує. По цій лінії було дуже багато всяких сплетень, нісенітниць. І тут ворог ці нісенітници тільки роздував, їх приписував організації, проводови, і в той спосіб компромітував організацію.

Отже ясно, чому в тім часі організація не уміла як слід опанувати положення, що було дуже сприятливим для цілковитого оздоровлення імїграції, для цілковитого розгрому патріотів, для завоювання широких мас робітничої імїграції для робітничого руху. Це не значить, що зовсім нічого не зроблено, наоборот, зроблено дуже багато, але не стільки, скільки можна було зробити.

ШЕПТИЦЬКИЙ, БОНДИ, АРХИОБМАНСТВО.

ПРЯМО ЗБІРАТИ гроші на будьякі патріотичні цілі — в такій атмосфері, як тоді була, не можна було. І Комітет, і Федерація, і представники, не могли розгорнути кампанії збирання грошей, як добровільних даток на “українську справу”. Але акцію треба було вести, треба було боротись за відвоювання впливів на маси від більшовиків. З’єднаними силами “діячі” ще раз зійшлись, покладаючись на масу найбільш відсталі іміграції, що біля церков і рішили підступити до діла по “бизнесовому”. Цегельський, представник Петрушевича, іменем його “правительства”, випустив бонди. Основними агітаторами за бондами — попи. Бонди — ділова справа. Бонди мали купувати й американці, і банки (бодай так говорилося людям), вони гарантовані “багацтвами території Галичини”. Преса взяла на себе обов’язок хоч би якими способами притягнути до фінансової підтримки уряду усіх тих, що їх можна в грабівничий спосіб дурити. Мимо того, що Галичина під Польщею, націоналістична преса старалась навіть той факт щось в роді заперечувати. Читач попівської “Америки”, приміром, запитує редакцію, як може Петрушевичів уряд видавати бонди, коли Східна Галичина не є ще самостійною, ані державою, а її уряд вже видає бонди?” “Америка” відповідає:

“Це є неправда, що Галицька Українська Держава не є самостійна. Противно. Вона є самостійна і як від такої приймають другі правительства, як Англія, Італія, Франція і т. д. всякі ноти, які часто дослівно передруковуємо в “Америці”.

Чи переконав редактор згаданої газети тією відповіддю запитуючого, не знаємо, але так писалось в газеті в серпні 1921 року, коли Східна Галичина була в кістях польського жандарма. Такі наскрізь нахабні інформації мали вплинути на найбільш відсталі слої іміграції.

До інших кругів зверталась газета з закликами, що мали найтвердші серця розчулити, і навіть не виливала злоби проти більшовиків, а наоборот деякі аргументи більшовиків перелицьовувала для своєї політики *):

Коли вже бонди пішли в рух — митрополит Шептицький до Америки приїхав, він мав на меті сцементувати попівство і їм ближчі круги, заохотити до організування відпору збунтованих. За Шептицьким до Америки на підмогу Цегельським і Бачинським прибули Березовський і Л. Мишуга. 28 серпня, як наслідок тієї “мобілізації”, підюжені попами забіяки на скликанім ними вічу в Джерзі Ситі громили кожного робітника, що смів поставити запит. Розвели спільними силами патріоти якусь дивовижну кампанію за бондами. Видавали відозви і під ними підписували “комуністи-більшовики”, писали різні сплетні до польської преси, жахливо компромітували всякими фальшами робітничі організації **). Такі фальшиві летючки, спре-

*) 27 червня “Америка” містить кореспонденцію з Європи, в якій читаємо: “Наша армія по всіляких таборах за дротами сидить. Голодає, скучає, простить за слово — воші бє. Лицарі України, квіт і оздо бє пароду, ніби тіни снуються. У їх душі велика рана, це свідомість, що їх жертва життя й крові, завдяки *марним провідникам, на марне пішла*. Невже може бути гірша трагедія від неї? Наші урядовці, навіть високі достойники міністеріальні, голодують, в буквальному значенні цього слова — голодують! Міністри останню сорочку продають, щоб шматок хліба купити. А про дівчат зайятих по міністерствах, і погадати страшно... *Наш гріш не варта зломаного феника...* А хіба ж ми винуваті? — говорить дехто. Добра хотіли, ми народові волі бажали. — *Брешня! Ви хотіли влади над народом... Не більшовики і не поляки згубили Україну а свої власні амбітники... Хто бачив які оргії творилися в Берліні, Відні і скрізь, цей міг згори сказати, що такі будівничі ніколи України не збудують. Місії, комісії, делегати, пили, гуляли... Сором, Сором, Сором...*” А за тим, звичайно, дайте грошей для голодуючої армії, бачите, ми не такі як тамті, ми так як більшовики ганьбимо їх...

**) В Канаді, приміром, видали патріоти відозви, підписали “комуністи-більшовики”, в яких вихвалюють робітничу пресу “Українські Щоденні Вісті” і “Українські Робітничі Вісті”, виступають проти бондів Петрушевича, агітують за більшовизмом в такий спосіб: “*хай моя мама шляк трепить, бо вона білогвардійка... чорт там з усякими Українцями, нехай буде тільки Росія*”... Такі відозви аручно поширювались серед робітників і вони робили своє діло, в дійсності були такі робітники, що вірили, що ці відозви видали робітничі орга-

паровані ними статті до польської націоналістичної преси читалось на зборах парохій, чи організацій, ними доказувалось “зраду більшовиків” українській справі. Робітничі організації не зуміли як слід реагувати на ці огидні методи боротьби. Провід робітничого руху був впрост здивований неймовірністю. “Усього можна було сподіватися, але не аж такої підлоти” — говорили передові робітники.

Очевидно, що в часі продажі всяких бондів до Америки постійно прибували “нові сили”. Ці “нові сили” мали на цілі надавати рухови виразнішої політичної закраски, поглиблювати його “ідеологічно”. Згодом, коли вже навіть бонди переставали бути приманчивим крамом, ціла низка прибувших “будівничих української державности” (Кедровський, Целевич, згодом Чиж і більше їх) снували більш складні сіти для облутування робітників. Повстало “Обеднання”, що мало на цілі вести “всесторонню” акцію допомоги, відтак “Оборона України”. По суті — це були тіж самі старі “комітети” і “федерації”. В тім часі планувалась ставка на Лігу Націй, на Ллойд Джорджа, на всякі мемуари й протести.

Однак треба віддати належне правді. Ці, по суті старі комітети та федерації всякі, значно скріпились “новими силами”. До старих діячів імміграція уміла ставитись як треба було, знала їх добре і занадто брудні руки мали. “Нові сили” ще невідомі. Оповіті фальшивими рекомендаціями, уміючи прикласти до роботи весь досвід набутий ними в Європі в часі війни, всякі контррозвідчики, дипломатичні

нізації. Ще один примір. Польська газета “Курієр Народови” в Нью Йорку вмістила статтю, в якій говорилося: “Знайшлася горстка інтелігентних, чесних і вчених українців, що видять і судять поляків не як людей із загарбницькими планами, але як майстрів праці... Такою є робітнича партія серед українців під проводом молодого і чесного лідера п. Дмитришина... Американська Польонія може поградулювати п. Дмитришиному і його газеті “Українським Щоденним Вістям” за оборону честі, якої українські шовіністи хочуть позбавити польський нарід, а якої пан Дмитришин і його “Вісти” так знаменито боронять. Пан Дмитришин і його ціла організація є того переконання, що Галичина була і є польською” і т. д., і т. п.

шулери і просто шахраї, вони в порівнанні до старих “діячів” були майстри свого діла.

Їх першою задачею було — геть ліквідувати все те, що може обтяжувати поновлені шахрайські підприємства. Ці нові підприємства — підшминкувати так, що ніякої подоби, бодай по формі, не було в них зі старих авантур. Саме тоді билось на “політичну ставку” цілого руху.

Правда, що в тім часі не було майже ніякої консолідації серед української буржуазії в краю, ще менше — закордоном. То був період пошукування за орієнтаціями. В краю було безліч партій і груп, закордоном ще більше. У відношенні до Польщі усі угруповання були настроєні опозиційно, але між собою не ладнали. Усі числили на раду амбасадорів і усі протестували.

І знов відбувались протестаційні віча, знов до Ліги Націй йшли десятки телеграм, знов ці самі облудні нісенітничі. Рівночасно з тим велась проти-радянська кампанія, хоч, треба признати, вона не була в тім часі такою огидною, як в останніх роках. Вся та політика мусіла в дальшому стрінуту ще один крах, великий, мусіло наступити ще одно розчарування, ще одна реорієнтація. Рада амбасадорів мала остаточно вирішити справу Східної Галичини. Ставка на цю Раду була дуже велика. Інша річ, що Цегельські не вірили в корисне для українського народу вирішення, але в робітників впоїли, що західно-європейська цивілізація не дозволить вічно панувати Польщі на українських землях. І люди вірили.

ПЕРІОД ПІДПІЛЛЯ, ФРАКЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ І РОЛЯ У. Ф. К. П.

ПИСАТИ ІСТОРІЮ комуністичного руху в Америці ми не збираємось. В свій час це зроблять більш компетентні до цього люди. Ми лише в кількох словах спинимось на характеристиці одного періоду (1920-21-22 р.р.) і то лише остільки, оскільки вимагає конечність щоб облегшити читачеві зрозуміти, в якій мірі вплив комуністичного руху того періоду відбивався на робітничому русі серед української іміграції. Зробити це треба тому, що робітничий рух серед іміграції навіть в найширшому розумінні цього слова, завжди був і під ідейним і навіть організаційним впливом комуністичного руху.

З попередних розділів ми знаємо, що замість одної сформувалось дві комуністичні партії з лівого крила Соціалістичної Партії (Комуністична Партія і Комуністична Робітнича Партія). І від самого початку між тими двома партіями велась фракційна боротьба. Українська Федерація Комуністичної Партії була втягнена до боротьби. Правда, що послідна була менше від усіх інших імігрантських груп*) розбита на дві фракції. Вона була менш-більш однастайна, органічно належала до Комуністичної Партії Америки. Але сам факт існування двох партій сприяв для заколоту. Були групи й одиниці, хоч дуже незначні, що там то тут творили окремі відділи виступаючи проти У. Ф. К. П. творили органічні частини опонуючої партії. Боротьба між двома партіями прибирала нераз такі форми, що не тільки викристалізовувала позиції обох партій, але взаємно шкодила революційному рухови.

Опозиційні групи видавали свою пресу, очевидно, комуністичну. Відмітимо чотири такі видавництва: "Кому-

*) До найближчих імігрантських груп, що з ними українські імigrанти є в етичності, належать: російська, польська, словацька, єврейська, литовська. Серед зорганізованих в робітничі організації цих імigrантських груп, порівнююче, фракційна боротьба була більше гостро й вищівна, як серед українських імigrантів.

ніст” (нелегальний орган), “Наш шлях”, (1920 р.), “Червона Зоря” (1921 р.), “Робітнича Правда” (1922 р.). Між тою пресою, хоч вона була дуже слабонька і ані одно з тих видавництв не тішилось довгим віком (появлялось по кілька чисел, за винятком “Робітнича Правда”, що після об'єднання обох партій злялась з “Українськими Щоденними Вістями”) а “УЦВ” велась боротьба. І якщо рівень фракційної боротьби між партіями взагалі був дуже низький, то між українськими газетами — ще нижчий.

Слід відмітити, що постійним редактором усіх тих опозиційних до УФКП газет був небіщик Е. Крук і біля нього групувались в більшості такі люди, що вже попередно в Соціалістичній Федерації сторонили з Круком, а навіть такі, що нічого спільного з комуністичним рухом не мали і прилучувались до опозиції з єдиною метою — боротись проти УФКП, що було підтверджено після об'єднання. Товариш Крук ще з кількома робітниками, після об'єднання працював лояльно в партії до кінця життя, але понад 90% його сторонників після об'єднання виступили з партії, “загубились” для руху взагалі, або стали отвертими ворогами.

Саме на той час припадає боротьба з винниченківщиною. В цій боротьбі УФКП виступає рішучо, агресивно. За те в газетах опозиції час від часу появляються голоси в обороні винниченківщини. Робилось це не прямо, але закрито. Найпопулярнішими прийомами були: висмівання методів боротьби з винниченківщиною, знецінювання тої боротьби, мовляв, навіщо стільки крику й шуму, кому це потрібне і т. д. Рівночасно були зі сторони Е. Крука залицяння до Української Комуністичної Партії, що в той час ще була (хоч вже “відмирала”) політичним фактором на Україні.

Коли ми говоримо про прогріхи опозиційних груп, то в ніякім разі це не значить, що УФКП була зовсім негрішна. Вона в тім часі займала позиції найлівішої течії в американському революційному русі. Ця лівизна по суті зводилась до сектанства. Дійшло до того, що в черговому розламі в партії 1922 року УФКП разом з тою ультра-

лівою групою фактично знайшлась поза Комінтерном; хоч, очевидно, цього вона не бажала і рішуче обстоювала свою правоту і приналежність до Комінтерна, очевидно, разом з цілою загально-американською групою, якої вона становила основну силу.

Ця лівизна — була сектанством. Основне в спорі між “лівими” і “правими” було те, чи пробувати вийти з підпілля, чи дальше бути в підпіллі? Цілком правильний був той погляд, що обстоював за вихід партії з підпілля на легальне існування. Той вихід мусів відбутись поступенно, треба було створити певний політичний легальний апарат, отже пропозиція: організування Робітничої Партії. “Ліви”, з ними і УФКП, були проти організування легальної політичної партії, бо, на їх думку, це означало ліквідацію Комуністичної Партії, а легальна партія мала бути “опортуністичною партією”, отже — опортунізм, проти опортунізму. Боротьба велась довший час і погано впливала на робітничий рух, на робітничі маси взагалі, бо, як ми вже говорили, вона переходила границі. Так звані “праві”*) були виправдані опісля життям. Робітнича Партія вдійсности була тим містком, по якому комуністичний рух перейшов з підпілля до легального існування. Робітнича Партія в дуже короткому часі приняла назву “Робітнича (комуністична) Партія, а ще пізніше — відкинула слово “робітнича” і остала назва Комуністична Партія Сполучених Держав.

Але ще перед тим, дякуючи особливим заходам Комінтерна, “ліви” цілковито влялись в партію, також в Робітничу Партію і в той спосіб було зліквідовано важний спір, що термозив рухом довгі роки. Це не значить, що цілком було зліквідовано фракційну боротьбу. Опісля вона ще проявлялась в різних формах і в різні часи**), і в тих

*) “Праві” — треба розуміти умовно. “Ліви” тоді називали всіх правими, навіть Рутенберга. Це факт, що були в партії праві ухильники, але не в цьому була їх “правота”, що вони хотіли партію вивести з підпілля. Ще слід додати й те, що не бракувало “правих” і серед так званих лівих, а “лівих”, серед правих.

**) Вже в зєднаній партії час від часу повторювались фракційні тертя, але вони виникали з приводу певних спірних питань, як, при

фракційних роздорах УФКП брала участь як складова частина комуністичного руху. Це значить — терпіла усім болями комуністичного руху в цій країні, і ці болі передавались на зовні, на ширші маси симпатиків руху, на робітництво взагалі.

Болі ці, що їх рух взагалі терпів від фракційної боротьби, ще більше дошкульно діяли на рух серед української іміграції. В тім часі коли були дуже сприяючі умовини для наступу на розкладаючусь петрушевичівщину і петлюрівщину, — весь актив УФКП був зайнятий своїми внутрішніми порахунками. Цілі ночі пропадали на довгих-предовгих мітингуваннях і дискусіях, що дуже мало, або й зовсім нічого не допомагали піднесенні класової й політичної свідомості мас, а навіть наоборот, шкодили. Ця боротьба дуже погано впливала на ближче оточення організації, на симпатиків, на робітників взагалі, що ніяк не могли зрозуміти в чім суть спору, про що кому ходить. Таким чином організація, як суб'єктивний фактор, не рівнялась об'єктивним умовинам серед іміграції.

* * *

В тім періоді крім видавання щоденної газети, виходив гумористичний журнал "Молот", журнал "Робітниця", журнал "Робітник" і нелегальний орган "Комуністичний Світ". Послідній виходив як щомісячник весь час нелегального існування партії. З інших журналів найдовше вдержався "Молот" і був закритий з приводу постійного клопоту з поштовими властями, через що приходилось йому перемінювати постійно назви: "Перець", "Сміх і Правда". Все одно власти знали, що це продовження "Молота" і остаточно прийшлося його припинити.

міром: відношення до Американської Федерації Праці, до питання фермерсько-робітничої партії, даліше до питань, що термосили весь комуністичний рух — троцькізм, бухаринізм і т. п. Все це мало місце в різні часи, і в американських особливостях.

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ КОНГРЕС.

РІШЕННЯ РАДИ амбасадорів в справі Східної Галичини спричинило поважний удар патріотам. Ліга Націй трапила на популярності навіть серед тих, що ще донедавна вірили в ню. Наступило росчарування. Телеграми, меммуари, протести, що звичайно, продукувались в парі зі збірками на них, навіть в очах найбільше відсталого імігранта, показали дурницею. Західно-європейським імперіялістам потрібна була велика Польща, мілітарна потуга, щоб виконувати ролю жандарма на кордонах Радянського Союзу, тому їй віддано західно-українські землі. Але в політичних обманців не було сміливості правдиво пояснювати справу. На початку рішення Ради ніби викликало замішання. Згодом усі завили одним хором: більшовики віддали Східну Галичину Польщі. І на публичних виступах, і в пресі, і в літературі і при кожній нагоді можна було почути одно й те саме: більшовики віддали Східну Галичину Польщі.

Ми вже бачили з попередних уступів, як легко імігранта-робітника обманути. А проте слід відзначити, що тим останнім патентом неможна було людей обманути. Навіть ці, що не погоджувались з більшовиками, не довіряли таким глупим теревенням. Помало, але постійно і послідовно серед іміграції починало вкорінюватись дійсне пояснення, чому Рада Амбасадорів зробила так, а не інакше.

При кінці 1923 року положення серед іміграції було таке:

1. Банкротство політики українських націоналістів було очевидним. В низах нутрувало невдовілля, верхи на момент були безрадні. Потрібно було розпочати якусь реорієнтацію.

2. Іміграція переступала поріг своєї молодості. Ставало очевидним, що вона менше або більше стабілізується, що мрії в час війни про скорий поворот до краю цілковито розвиваються.

3. Робітничий рух, частиною якого була робітнича організація іміграції, також переходив певну реорганізацію,

отже треба було готовити ґрунт для широкої масової організації робітничої іміграції.

Такий стан іміграції вимагав акції. Отже виринула ініціатива скликання загального з'їзду, що його названо Першим Українським Робітничим Конгресом в Сполучених Державах. Ідея скликання Конгресу виринула в осени 1923 року. В "Українських Щоденних Вістях" було присвячено цілі сторінки для дискусії над справою потреби Конгресу. Дискусія велась кілька місяців. Сотні робітників висловлювали свою думку. Остаточо з ньюйорських й околичних організацій представники відбули конференцію, виділили провізоричний комітет, і відтак той комітет занявся підготовкою Конгресу. В заклику до іміграції прийняти участь в Конгресі, що його дальше передруковуємо як важний документ, говорилось про потребу такого і в основному накреслено його завдання. Як і в заклику, так і програмі нарад було ясно, що Конгрес мав мати єдинофронтський характер, що це не був чисто партійний з'їзд.

Перше всього, на Конгрес закликалось усіх без застережень, кожна організація могла прислати своїх делегатів на рівних правах. Націоналісти не могли логічно виступати проти Конгресу. Вони могли аргументувати, приміром, що на Конгрес не повинні посилати делегатів націоналістичні організації тому, бо його скликають більшовики, отже такий буде під впливом послідних. Але для них була відповідь: Конгрес буде під впливом більшості делегатів, число делегатів на Конгресі не ограничене, може вислати кожна організація одного від кожних 50 членів, і коли ви уважаєте, що у вас так багато організацій, висилайте від усіх делегатів, створіть на Конгресі більшість і в такий спосіб ви будете в контролі Конгресу. Така була логіка. Але по суті націоналісти не кількості делегатів боялись, але Конгресу взагалі, з'їзду представників з місць, боялися вони в тім часі будьякого з'їзду, не були певні за своїх власних людей.

Тимчасом маса іміграції поставилась до Конгресу дуже добре. Не тільки поступові організації привітали саму

ідею, висловили волю взяти участь в Конгресі, але й такі організації віднесли прихильно, що з робітничим рухом мало мали зв'язків. В різних важніших центрах відбулись віча, дискусії, дебати. Відбувались місцеві конференції з різних організацій, на яких дискусувалось справу Конгресу.

Як поставились до Конгресу націоналісти? На початку вони не могли зорієнтуватись, як їм бути. Згодом — усі виступили проти. При цьому не обійшло без цікавих випадків. Як вже знаємо, що то був момент політичної розгубленості. Центри тих націоналістичних угруповань почали були втрачати ґрунт. Бували на місцях їх видні люди, що особисто симпатизували з Конгресом. Між іншим за Конгресом заявився др. В. Сіменович, один з найстарших (тепер вже померший) українських інтелігентів на іміграції, досить замітний в громадському житті. В Шікаго на вічу в справі Конгресу він, між іншим, говорив:

“Я дуже щасливий, що можу промовляти перед вами в робітничій справі, бо робітнича справа є так стара, як світ, бо на робітництві лежить весь світ, на поті і крові робітників і тому я не буду говорити з точки національної, або партійної, а з точки становища безпартійної людини, що такого Конгресу нам на іміграції треба і я дуже буду вдоволений, коли мені доведеться взяти участь в його нарадах.”

Сіменович участі в нарад Конгресу не взяв. Відомість про його виступ за Конгресом поставила на ноги усі патріотичні угруповання. Почавсь напір з усіх сторін і Сіменович, що дуже тісно був зв'язаний з усіма угрупованнями, напередодні Конгресу зрезигнував з делегата на Конгрес, де мав представляти шікаговську громаду*).

*) Кілька днів перед Конгресом від Сіменовича добилися націоналісти заяти, в якій він наговорив такого, що цілком суперечило його промові на шікаговському вічу. В цій заяві він вказував, що в Конгресі він участі вяти не може і іншим націоналістам не радить, бо то буде більшовицький Конгрес і на ньому не можна буде полагати ніяких національних справ, зокрема, не можна буде виступити проти більшовиків “найбільших ворогів українського народу”.

ВАНЯМИ НА ПЕРШИНІ УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ КОНГРЕС.

“Український Робітничий Конгрес не претендує на “високу політику”. Він не береться будувати картонних домиків державности чи вкладати плани на видурювання стотисячних фондів на подібні справи.

“Він ставить перед собою цілком скромні, прості і ясні завдання: розглянути всі браки і недомогання нашої сучасности, розглянути всі наші теперішні найпекучіші потреби, як на культурно-просвітнім так і на економічно-політичнім ґрунті та постаратись винайти способи і шляхи до заспокоєння їх.

“Накопи Конгрес спроможеться це зробити — в що не можна сумніватися — то він буде оправданий історією і в певний поперть в боку кожного українського робітника і робітницї на імїґрації.

“Ні один робітник, що гідний думати своїм власним розумом і бажає кращих відносин між робітниками — не може бути проти свого робітничого конгресу.

“Досвід вчить, що це ми маємо самі зробити і не покладатись на нікого. Ніхто за нас цього не зробив і не зробить.

“Дорого коштувала нас ця наука що маємо самі своїм власним розумом розважати над своїми справами, але минулося й не вернеться.

“Огляньмось навад і подивімся скільки то нас коштувало те, що ми раніше не додумались до чудової гадки — свого власного робітничого конгресу. Пригадаймо собі цілу історію.

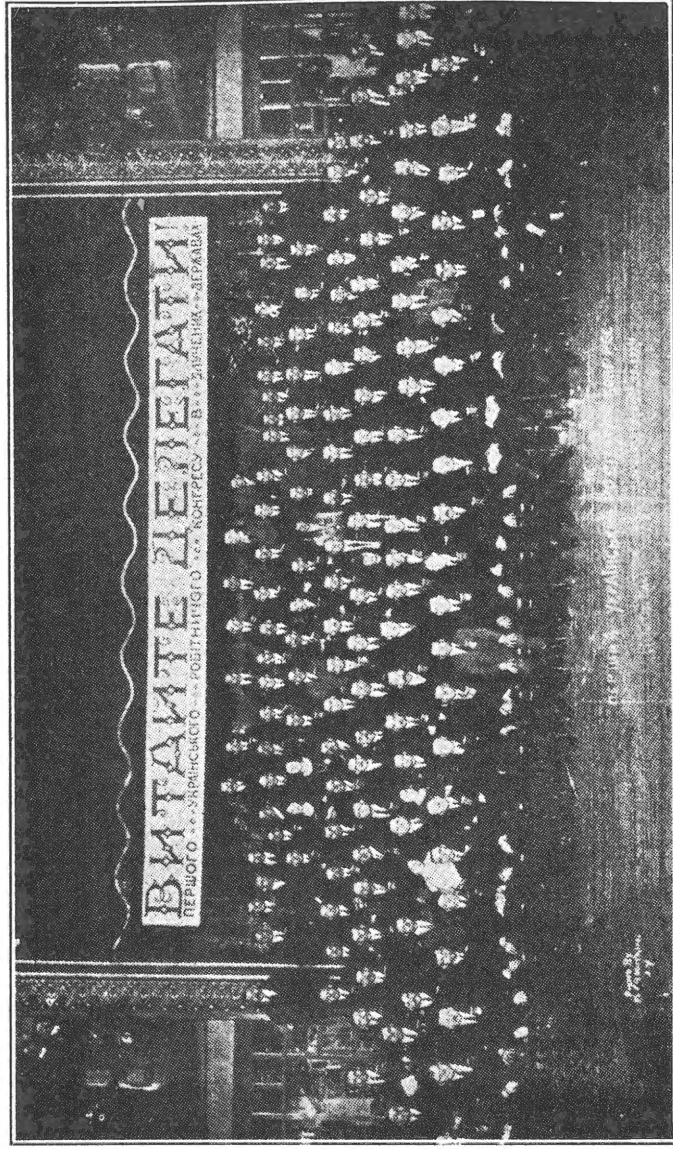
“Ми приїхали сюди в надії знайти кращі умовини до життя. Ми втікали з пекла царського та цісарського в надії знайти “рай” за океаном. Ми втікали від нужди, злиднів, утисків. Продавали останню коровку, продавали свій клаптик землі, заставляли хатинку і за ці гроші їхали за океан шукати долі, шукати щастя. Ми не знали тої правди, що для нас живучих з своїх десяти пальців ніде нема раю ніде нема щастя, що при сучаснім несправедливім устрою нас всюда чекає біда.

“І врешті ми переконались, що тільки змінили кайдани. Ми, вирвавшись з під нагаїв руських, польських, австрійських та інших панів, попали під нагаї американського пана. Американський пан, правді, трохи краще платить, але за те й болючіше відається його нагаї в наше тіло.

“З нас і тут окрім американського пана користають свої “рідні” паразити в особах попів та так аваних інтелігентів. Ця тепла кумпанія не залишила нас в спокою й тут на імїґрації.

“Ми їхали сюди з надією знайти краще життя та світло правди, а вони присунулись за нами, щоби тримати нас в темноті, щоби жити з нашої кєрвавиці, щоби зробити нас вірними слугами американського пана, як тримали попередно вірними слугами російських та австрійських панів. Вони тут на еміґрації і пальцем о палець не вдарили, щоби чим небудь допомогти бідному українському імїґрантови.

“Це не голословні обвинувачування — це правда, якої ніхто не заперечить. Хай стануть у своїй обороні і скажуть наші пан-отці та панове інтелігенти, що вони зробили на нашу користь, на користь українського імїґранта? Вони ж посідають такі-сякі науки, деякі з них чваняться різними докторатами, а чи потрудились вони хоч крихітку

Перший Український Робітничий Конгрес.

над просвіченням нашого брата — імігранта? Про це свідчать фашини: Наш брат імігрант, як прийхав сюди малограмотним, а то й цілком неграмотним — таким вістав і до тепер.

“Чи робили наші попи та інтелігенти намагання, щоби відкривати школи для малограмотних і неграмотних? Чи старались вони вярвати нас з кайданів ріжних забобонів та заохотити до науки? Чи старались вони про отворення читальень? Чи багато вони організували просвітних кружків? Чи багато вони видали наукових книжок? Багато, багато можна поставити нашим панкам запитів, але шкода тратити час, бо вони ані на один запит відповіді не дадуть, бо не мають такої.

“Вони були і є паразитами на нашій тілі! Вони старались нас ватемняти, а не просвічувати! Наші пан-отці і інтелігенти хитро сполучили релігію з продажним патріотизмом і створили з того магічну палочку, яка до цього часу досить спритно опорожнювала наші кишені від тяжко запрацьованих доларів.

“Дай! Дай! Дай! Ось що ми чули без перестамку від наших панків протягом цілої низки літ! І ми, завдяки нашій невідомості, давали. А ввамім одержували гарні обідянки про те, що колись зимою для нас виростуть грушки на вербах.

“Полишаючи вже на боці всі платні, що побирає наша інтелігенція з наших кишень за нічого жероблення, підрахуємо скільки то сотом тисяч доларів виманено від нас протягом останніх кількох років під гарними кличками: “Визволення Рідного Краю”, “Поміч Рідному Краєві”. Придивімся як наші панки тут в Америці і в Європі “визволяли” рідний край та “помагали” рідному краєві.

“Велика Революція на Сході Європи та зміна кордонів, завдяки побіді Антант, викинули на смітник українську інтелігенцію. Вона, будучи нездібною до творчої праці, пустилась на штучки. Ліжучи обдаси німецьких та аліянтських панів, вона почала “визволяти” українські землі. І от на цю ціль почали тутешні панки збирати гроші, якими ділились з європейськими. А потім європейські доктори та адвокати посунули самі за збиранням доларів. Організувались ріжні комітети та комітетами. Не всіє один комітет закінчити збірку, яка тоне як у воді на океані, як виростає другий.

“Сипались долари з наших кишень! Та й як було не дати на “визволення” або на “поміч” Рідному Краєві? Свідоміші робітники перестерігали перед шахраями. Але їх голос був голосом вопіючого в пустині і ошуканьство йшло повним ходом. І долари кидано як в болото...

“Тисячі доларів зложено на руки наших панів і панків!

“І все пішло прахом! Все пішло на поміч “рідному краєві”, що замешкував по європейських готелях. Пішло на поміч “сиротам Івасям”, “Костям”, “Осипам” та іншим, що гуляли по кабаредах. Пішли долари на поміч таким “інвалідам” як Цегельський, Мишуга, Левицький і інші. А бондами та позичкою заплачені рахунки по каварнях за шампан, пиво та за інші “корисні” для “рідного краю” напої.

“Та хіба тим фондам кінець? Ще й на будуче робляться заходи до збирання фондів! Виробляються нові плани атаку, комбінюються нові кличі, бо старі цілком збанкрутували. А пізніше буде зроблений генеральний наступ на наші кишені.

“Як бачимо зі всього вище наведеного, то до цього часу ми від на-

ших панків взамін за нашу кєрвавицю нічогобєськє не одержали. Ми віддавали в їхні руки провід над собою, а вони нас водили за нєс, заводили під дурного хату, опорожнювали наші кишені, та пили, їли й веселились за наші гроші.

“Чи позволимо ми їм на дальше їм ошукувати нас та сміятись тишком над нашою несвідомістю?

“Скажїм, що вже досить того всього, досить тої “опіки” безсумлінних людців!

“Треба взяти нашу долю в наші власні мозолисті руки! Пам'ятаймо, що наші панки останніми часами почали навіть писати про орієнтації на “хлопський розум”. Ми їм повинні відповісти, що від тепер ми робітники самі будемо орієнтуватись на свій власний розум і ми не потребуємо їхніх орієнтацій на наш розум. Досить вже того що вони цілий час орієнтувались на нашу кишеню. Нам не потрібно проводитирів, які наперед обдирають нас, а потім заводять в нетри. Ми будемо проводити самі собою.

“Нам потрібні в Сполучених Державах школи для дорослих, школи дїточі, фахові школи, нам потрібні різні просвітні і культурні інституції. Нам треба взятись за організування, за просвічення себе. Але це все ми мусимо самі здобути! Наші панки протягом десятки років ані одного кроку не зробили в напрямі задоволення найконечніших наших потреб. Тепер ми самі мусимо закотити рукави і взятись до праці!

“Гїхто не скаже, що не треба дати помочі нашим братам на Західній Україні. Там тисячі політичних в'язнів гниють по тюрмах. Їм і їхнім родинам потрібна допомога. Потрібна допомога і видавництва та просвітним інституціям, але тим що обслуговують інтереси працюючих. Як давати цю допомогу? Кому давати допомогу? Як пересилати допомогу, щоби гроші дійсно пішли на призначену ціль, а не гулянки, готелі та каварні? Над цим треба нам спільно поговорити, порадитись і винести відповідне рішення. Для того щоби поговорити над нашими потребами нам, українським імїгрантам-робітникам треба зїїтись на спільні наради.

“Нам конечно потрібно зїїтись на свій Український Робітничий Конгрес!

“Були вже українські конгреси, але Українського Робітничого Конгресу ще не було. Нашим іменем панки скликали конгреси, самі були на них делегатами, самі себе назначали до Екзекутиви і самі для себе збирали гроші. Це була їх “висока політика”. Досить цих комедій!

“Тепер ми самі робітники мусимо зїїхатись на свій Робітничий Конгрес, щоби обговорити свої робітничі справи й вирішити їх так, як нам підкаже наш власний розум. Коли наші панки хочуть орієнтуватись на наш розум, то чому ж би ми самі не могли без них вирішити наших справ своїм власним розумом?

“І ми їх вирішимо. Вирішимо так, як можемо і як вміємо. Вирішимо щиро і не лукаво, так щоби з того вийшла якнайбільша користь для нас тут і для наших братів в краю.

“Ось які справи стоять перед першим Українським Робітничим Конгресом і домагаються вирішення:

“ПРОГРАМА НАРАД УКРАЇНСЬКОГО РОБІТНИЧОГО КОНГРЕСУ.

I. Загальне положення української іміграції.

II. Культурно-освітня праця.

1. Загальна освітня праця в організаціях.

- а) Наукові лекції, відчити, дискусії, зібрання і віча.
- б) Школи для дітей і курси для неграмотних.
- в) Шкільні і фахові курси для дорослих.
- г) Читальні і бібліотеки.
- д) Аматорські, співацькі і театральні гуртки.

2. Видавнича діяльність.

Преса, популярні наукові розвідки, підручники для шкіл і гуртків і т. д.

3. Економічна діяльність.

- а) Робітничі доми.
- б) Робітничі кооперативи.
- в) Робітничі запомогові організації.

4. Охорона української іміграції.

III. Відношення до старого краю.

- а) До Радянської України.
- б) До Західної України.

IV. Відношення до робітничого руху.

V. Утворення Центральної Робітничої Організації.

* * *

Як в закликіві так в проекті програми Конгресу дуже яскраво відбито ці залишки старих прийомів в змаганні за притягнення робітничих мас до робітничого руху. Ми вже говорили, що в перших початках рух терпів на якесь дивовижне ставлення до інтелігенції взагалі. В тім часі, коли скликувалось Конгрес, здавалось, що ніби вже було вияснено відношення до інтелігенції, а про те у відозві так і тягнеться червоною ниткою закид на адресу інтелігенції без ніяких спроб визначити, що не до вської інтелігенції робітники ставляться ворожо, що не вся інтелігенція діє на шкоду робітникам, і що серед інтелігентів робітники знаходять своїх союзників.

Проект програми Конгресу, що відтак був прийнятий делегатами, також був чи не занадто обширний, коли зважити, що до участі в Конгресі запрошувалось усі організації, брацтва і групи з ріжними політичними напрямками.

Все таки Конгрес був, як на той час і в тодішніх умо-

винах, поважним з'їздом представників від елідуючих організацій:

СТЕЙТ ПЕНСИЛВЕНІЯ.

Финнаделфія: Укр. Спів. Товариство; Українська Громада. Джанс-тави: Просв. Драм. Товариство. Форд Ситі: Просв. Культ. Ам. Кружок. Тейлор: Українська Роб. Громада. Франкфорд: Українська Роб. Читальня. Нанті Гло: Товариство св. Дмитрія; Т-во св. Петра і Павла. Мекінтайр: Брацтво св. Петра і Павла. Олтмен: Т-во ім. Тараса Шевченка; Т-во Радянська Україна; Т-во Івана Хрестителя. Віндбер: Бр. св. Дмитрія. Скрентон: Українська Роб. Діт. Школа; Т-во Зоря Правди; Т-во Укр. Робітників; Укр. Пр. Д. К. ім. Шевченка; Українська Громада. Вилкс-Беррі: Українська Роб. Громада. Джанс-тави: Т-во ім. С. Мельничука. Пітсбург: Конференція 6-х Товариств. Плимат: Бр. св. Ів. Хрестителя. В. Нантікок: Українська Громада. Лічбург: Українська Громада; Бр. Пр. Богородиці. Вудлави: Бр. св. О. Ніколая; Бр. св. Ів. Хрестителя; Українська Роб. Громада; Т-во ім. Івана Франка. Олліфант: Віче. Монесен: У. Літ. Т-во ім. Т. Шевченка; Т-во ім. Т. Шевченка. Едвардсвіл: Т-во ім. Т. Шевченка. Малтбі: Т-во ім. Т. Шевченка. Верум: Бр. св. Ніколая. Честер: Т-во Поступ. Мек-Кіс-Ракс: Гурток Укр. Робітників; Т-во ім. Івана Франка; Т-во ім. М. Січинського. Аллентави: Т-во Солідарність. Філадельфія: Українська Роб. Читальня; Українська Роб. Громада. Бетлегем: Т-во ім. Івана Франка.

СТЕЙТ НЬО ЙОРК.

Нью Йорк: Укр. Спів. Товариство; Українська Громада; Українська Бесіда; Укр. Роб. Дім; Українська Роб. Діт. Школа; Т-во Злучисті Родимців; Віндо-клінерська Юнія; Юнія Реставрантських Робітників; Борці визволення України; Т-во Буковина; Т-во Свобода; Укр. Роб. Т-во Воля; Кравецька Юнія; Від. у. ч. Пейнтерс Юніон; Т-во Теребовельська Поміч; Т-во Любов; З дільниці Йорквіл; Українська Роб. Діт. Школа. Йонкерс: Т-во Просвіта. Вестчестер: Т-во Згода. Лонг Айленд Ситі: Запорожська Січ. Гіксвіл Л. Ай. Т-во Укр. Патріотизм. Вестбері, Л. Ай.: Просвітна Громада. Іст Гемстед, Л. Ай.: Т-во ім. С. Мельничука. Степлетон, С. Ай.: Т-во ім. П. Шеремети. Ютіка: Т-во ім. С. Мельничука. Геркімер: Укр. Горожанський Клуб. Сиракьюс: Т-во ім. С. Мельничука. Гудсон: Спів. Аматорське Т-во. Бруклін: Укр. Роб. Просв. Товариство; Укр. Т-во Просвіта; Українська Діт. Школа. Рочестер: Укр. Просв. Клуб; Т-во Вільна Україна. Блек Рам, Бефало: Віче. Вестчестер: Т-во Зоря.

СТЕЙТ НЬО ДЖЕРЗИ.

Ньюарк: Т-во ім. Тараса Шевченка; Спів. Кружок; Т-во Єдність; Віче; Українська Школа англійської мови; Українська Робітничка Діт. Школа. Байон: Укр. Наук. Муз. Товариство. Трентон: Відділ У. Ф. Р. П. А. Ровей: Укр. Т-во Зоря. Перт Амбой: Українська Громада; Бр. св. Василя. Гаррісон: Т-во Укр. в Америці. Джерзи Ситі: Укр. Наук. Драм. Т-во; Українська Громада; Т-во ім. Івана Гонта. Менвіл:

Укр. Спів. Драм. Т-во. Истореон: Українська Громада. Масайж: Українська Громада; Укр. Спів. Амет. Т-во. Картерет: Т-во ім. Тараса Шевченка. Кемден: Т-во Запорозьська Січ. Елізабет: Т-во ім. Тараса Шевченка; Укр. Спів. Товариство.

СТЕИТ ОГАЙО.

Акрон: Український Роб. Дім; Т-во ім. Павличка. Клівленд: Укр. Преса. Кляб: Українська Громада; Укр. Драм. Кружок; Т-во Борба; Т-во ім. Івана Франка; Т-во Подільська Україна. Мортвик: Українська Громада. Віхіт, В. Ва.: Українська Громада.

СТЕИТ ІЛЛІНОІС.

Шінаго: Українська Громада; Укр. Нар. Кляб; Січ. Пушман: Українська Громада.

СТЕИТ ВІСКОНСИ.

Міннеа: Українська Громада.

СТЕИТ КОННЕКТИКАТ.

Нью Бріткен: Товариство Січ. Стемфорд: Українська Громада. Гартфорд: Українська Громада. Нью Гейвен: Укр. Драм. Кружок; Запорозьська Січ. Ансонія: Українська Громада; Укр. Преса. Т-во.

СТЕИТ РОД АЙЛЕНД.

Кремхтон: Укр. Чит. Просвіти. Централ Фохо: Українська Громада. Вунснет: Від. У. Ф. Р. П. А.

СТЕИТ МАСОАЧУЗЕТС.

Вестон: Прес. Др. Т-во у. Молодіжи; Т-во Жінщини Робітниць.

СТЕИТ МІШІГАН.

Гемтремк: Українська Громада. Дітройт: Т. П. Нар. Д. с. Кобани. Злучені Товариства з Дітройт і з Гемтремк відд. У. Ф. Р. П. А.

РОЗДІЛ Х.

СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ РОБІТНИЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

НАРАДИ I. Робітничого Конгресу тривали три дні, результатом чого повстала організація — Союз Українських Робітничих Організацій. Сама назва організації говорить, що мала вона бути щось в роді федерації різних організацій, щоб спільно працювати, але не зливаючись організацій, для спільної праці на іміграції, але не зливаючись органічно. Як вже з повищого списку видно, участь в Конгресі брали і деякі церковні організації і такі, що попередно з робітничим рухом нічого спільного не мали. Все таки репрезентація, порівнююче до організацій іміграції взагалі, була мала. Додати слід, що робітничі організації були репрезентовані кількадесятьма невеличкими відділами різних льокальних організацій і масових віч, бо попередно існуючі відділи Робітничої (Комуністичної) Партії знаходилися в стадії реорганізації, отже Українська Федерація, як така, починала переставати існувати як окрема автономна організація. Таким чином фактично ця своєрідна єдинофронтська організація (в тому часі) не мала на кого спертись, не було в ній окремої організації, з відповідним апаратом, щоб могла була стати сильним хребтом нового організму. Центральні націоналістичні організації, як вже відомо, поборювали Конгрес. Сам Конгрес однак був вітаний майже з усіх закутин країни, де жила іміграція. Вітали його з краю тодішні соціал-демократичні послы, Січові Стрільці з Чехословаччини, Комуністична Партія З. У., робітничі організації Буковини, Канади, визначні діячі з Радянської України.

Роля, що її Союз Українських Робітничих Організацій відіграв на іміграції, дуже велика. В історії іміграції ця організація займе визначне місце. Тому на цім місці слід в коротці познакомити читача з тою організацією трохи більшеподрібно.

Характер організації — культурно-освітній. Тому природно, що Конгрес найбільшу увагу звернув на цю справу. В резолюції в справі освіти говорилось:

“В капіталістичному суспільстві школа не дає освіти широким робітничим масам, не дає образування їхнім дітям. Завчасу діти робітників мусять покидати школу і найматися до праці, бо заробіток батьків не вистарчає на прокормлення родини. Властители фабрик, копалень, залізниць і т. д. користаючи з своєї сили і влади, платять робітникам можливо якнайменшу платню за їх тяжку, довгу працю. Якнайбільше робочих рук потрібно до відігнання марева голоду від робітничої рідні, — і не розвинена ще ні фізично ні умово дитина мусить йти до фабрики, до майни, на поле.

“Так кінчиться старання капіталістичного суспільства про освіту робітничих поколінь. Більше володарі буржуазних країв не дбають про поширення освіти, про культурне піднесення робітників міста і села.

“В школах, що є під контролею капіталістів, дітям в тротягу кількох років не дається дійсної освіти, а затроюється їхні уми отруєю буржуазної ідеології. У дітей вщиплюють буржуазні привязання до варварської, убійчої для робітників, капіталістичної системи, — а ненависть до поступу, до визвольних змагань робітників міста і села. Так опікується багатий, власницький клас робітничими дітьми. Він уживає їх як матеріял для збудування валу в ціли охорони своїх капіталістичних інтересів.

“Інакше капіталісти ніколи не робили і не будуть робити. Вони дбають лиш про свої інтереси, і ті їхні інтереси вимагають, аби робітник був темний, непросвічений, бо тоді він для них податливий, дає їм себе визискувати і не знає що робити в справі свого визволення.

“Старання капіталістичного суспільства, що до просвіти робітничих мас, присвоїли собі добре й українські інтелігенти, що стоять тут на чолі різних запомогових організацій.

“Ті провідники існуючих в Америці українських запо-

могових організацій, до яких належать майже самі робітники, не тільки не дбають про освіту ані своїх членів, ані ширшого робітничого загалу, але ще й перешкаджають змаганням в тім напрямі.

“Тому робітники мусять самі знайти шлях до здобуття ширшої освіти, до піднесення широких робітничих мас на вищий щабель культури.

“В тій цілі Конгрес постановляє утворити:

“1) Курси для неграмотних. В місцевостях, де є якесь число українських робітників, неуміючих читати і писати, будуть закладані курси для неграмотних. Неграмотність є великим ворогом робітника і її мусимо якнайскорше усунути. Навчити робітника читати і писати, це значить дати йому в руки сильний знаряд до здобуття освіти, допомогти йому стати на дорогу до класової свідомості.

“2) Аби протиділати впливові буржуазних ідей на діточі умн, У. Р. Конгрес постановляє дбати про розвій робітничих діточих шкіл там де вже вони є і закладати робітничі діточі школи там, де ще їх нема, а могли б вдержатись. Побіч навчання дітей української мови їм будеться подавати також предмети, що дадуть можливість дітям розвинути на свідомих членів робітничого класу, зі зрозумінням її інтересів, її завдань.

“3) В цілі поширення світогляду робітничих мас, вщиплення в них зацікавлення до здобутків різних галузей науки, розбудження у них свідомості класових інтересів робітництва, У. Р. Конгрес постановляє уряджувати лекції на різні теми, дискусії, зібрання і віча.

“4) Щоб дати можливість молоді і старшим робітникам і робітницям фахового вишколення, Конгрес постановляє закладати фахові курси, де це можливо, а передівсім давати жазівки і поради відносно тих фахових шкіл та курсів, що вже існують.

“5) Читання книжок і брошур є важним засобом до здобуття освіти. Щоби робітників заохочувати до читання і дати їм можливість випозичування книжок і брошур У. Р.

Конгрес постановляє закладати в поодиноких місцевостях читальні і бібліотеки, та центральну бібліотеку в осідку організації.

“6) Важну культурно-освітню роль мають представлення і концерти. При Місцевих Робітничих Комітетах мають закладатися аматорські і співацькі кружки, або треба об'єднувати вже існуючі, — в цілі збудування центрів для розвитку мистецтва, і використання їх для піднесення урівнення освіти робітничих мас.

“Обов'язком нашим буде звертати пильну увагу на проявляючіся артистичні таланти і в цілі їх розвитку треба їм давати усю можливу моральну і матеріальну поміч.

“Видавнича діяльність. 1) Для успішного ведення діточих шкіл, курсів для неграмотних, фахових курсів, театральних і інш. кружків У. Р. Конгрес постановляє видати підручники для шкіл і кружків.

“Щоб запізнати широкі робітничі маси зі здобутками науки, щоб розбудити в них ширше зацікавлення до здобуття освіти і поширення світогляду. Конгрес постановляє видавати популярно-наукові розвідки, брошури та іншу літературу.”

Конгрес одноголосно заявився прохати Видавництво “Українських Щоденних Вістей” щоб Видавництво дозволило газеті не тільки своїх сторінок для Союзу Українських Робітничих Організацій, але щоб призначити недільне видання щось в роді офіційним органом організації. Очевидно, Видавництво пішло на зустріч домаганням Конгресу.

Розуміючи велику вагу Дитячих Шкіл і також брак учителів, особливо таких учителів, щоб могли вчити при робітничих організаціях, Конгрес постановив уряджувати учительські курси. В резолюції в цій справі говориться:

“Учительські курси: В цілі виховання подостатком учительських сил для Українських Робітничих Шкіл, як також провідників для театральних і співочих гуртків, Конгрес заявляється за зорганізуванням в місці осідку Екзекутиви організації курсів для підготовки учителів, диригентів і режисерів.”

Наскільки Конгрес охопив усі важні проблеми в гой час іміграції може посвідчити ціла низка резолюцій, крім повище наведених. Усі вони дуже важні. Конгрес розглядав, приміром, справи запомогових організацій в Америці. В резолюції говориться:

“Признаючи хосенність запомогових організацій, годі не звернути уваги на факти, що усі того рода запомовові організації уживається також для піддержки ворожих робітництву інтересів і представляються так з огляду на свої початки, як і з огляду на своє теперішнє відношення до інтересів українського робітництва, як такі, що:

“1. Були засновані на ґрунті особистих інтересів, або наслідком особистих непорозумінь між громадськими діячами української іміграції, і

“2. Були і є з конечности предметом недостаточно відповідаючої своїм завданням господарки наслідком свого срганізаційного відокремлення і злученого з тим удержання кількох адміністраційних тіл, і

“3. Були і є наражені на великі кошта, які потягають за собою їх конвенції, засідання їх головних урядів і виконавчих комітетів, і

“4. Були і є точкою опертя для ріжних політичних груп...

“5. Були і є предметом наживи для самолюбних і несовісних одиниць та причиною всяких поганих інтриг, обману, роздорів і замішання з того приводу, і

“6. Не виконували і не виконують означених своїми статутами обовязків в справі культурно-освітної праці серед свого членства і в справі дійсно моральної і матеріяльної допомоги працюючим масам українського народу.”

Отже зогляду на те все. Конгрес... закликає, щоб “понад голови теперішних провідників (тих організацій) злучити всі запомогові організації в одну загально українську запомогову організацію в Сполучених Державах.”

Мотивування в резолюції досить заплутані. Але із тої заплутаности ясно, що справа запомогових організа-

цій на Конгресі розглядалась з точки зору інтересів ширшого загалу. Зате дуже добрий висновок. Десять років пізніше запові організації іміграції знайшлись в такому стані, що про злуку заговорили навіть деякі провідники тих організацій, що в той час, як відбувався Конгрес, і чути не хотіли про такі пропозиції.

Крім повище наведених резолюцій, що у великій мірі надавали єдинофронтський характер Конгресови, прийнято Конгресом три важні політичні резолюції. Ці три резолюції визначили політичне обличчя організації.

I.

Відношення до Західної України. “На землях Західної України, які по волі світового імперіялізму знаходяться під пануванням польської шляхти бушує лютий терор. Повінь переслідувань, побоїв, арештів, катування а навіть брутальних убійств охоплює усе українське населення на українських землях під обцасом польської салдатески. В тюрмах над політичними в'язнями практикується страшні середовічні тортури. Українську робітничу пресу замкнено. Тероризовані селяни й робітники утікають з краю.

“Цей страшний терор польської шляхти над українським населенням знайшов відгомін майже в усіх кругах української суспільности. Очи селянства, робітництва й части трудової інтелігенції звернені в сторону Радянської України. Це лише скріплює їхні стремління до злуки усіх українських земель з Радянською Україною, яка повстала на румовищах царської імперії і виступає на міжнародній арені як державна одиниця, — член Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Такі змагання українських працюючих мас Західної України широко вітають робітники й селяни на Рад. Україні. Робітники й селяни Рад. України на масових зібраннях і в пресі виносять протести проти польського терору над їхніми братами і прирікають допомогу робітникам й селянам Західної України у їхній боротьбі проти шляхоцьких гнобителів. Такі змаган-

ня витають з вдовolenням і вдячністю українські працюючі маси в Сполучених Державах.

“Українська імiграція в Сполучених Державах завжди живо інтересувалась долею своїх братів в старому краю та помагала їм як морально так і матеріально в їхніх змаганнях до національної і соціальної волі. В теперішню хвилю — хвилю страшних переслідувань польської шляхти над нашими братами, Перший Український Робітничий Конгрес заявляє, що скріпить цю поміч нашим братам в їхній боротьбі за освободження зі шляхоцького ярма.

“Перший Український Робітничий Конгрес йдучи за стремлінням працюючих мас Західної України признає за правильні змагання до злуки усіх українських земель з Радянською Україною і за дійсну запоруку національної і соціальної свободи для українського працюючого народу.

“Перший Український Робітничий Конгрес признає, що злука усіх українських земель, окупованих Польщею, Румунією і Чехословаччиною з Радянською Україною дасть змогу українським працюючим масам боротись успішно з їхніми ворогами і забезпечить їм волю і необмежену можливість культурного і національного розвитку.

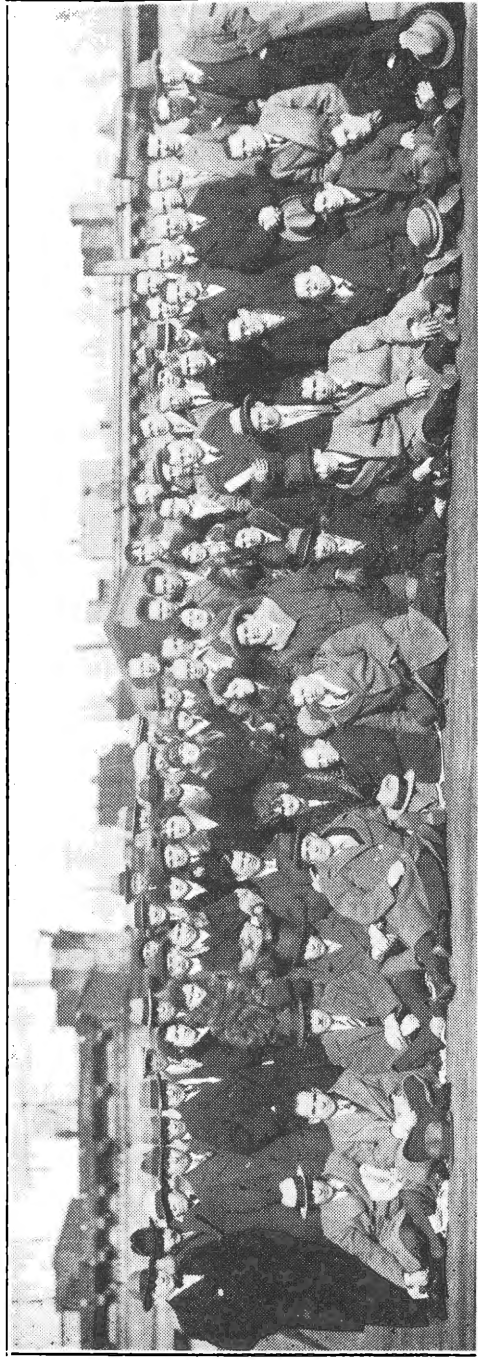
“Тому Перший Український Робітничий Конгрес визнає українських робітників і робітниць в Сполучених Державах піддержувати морально і матеріально боротьбу наших братів в краю за злуку усіх українських земель з Радянською Україною.

“Хай живе Радянська Україна обіймаюча усі українські землі!

“Хай живе Союз Соціалістичних Радянських Республік!”

II.

Резолюція про відношення до Радянської України.
“Револуція в бувшій царській Росії, тюрмі поневолених народів, звалила й знищила систему царської влади з її буржуазією, з усеїм тим, що являлось причиною понево-

Перший З'їзд Союзу Українських Робітничих Організацій

лювання України і кинула кличі визволу поневолених народів, як з національної так і соціальної неволі світових імперіялістів.

“Робітнича кляса цілого світа, без огляду на партійні поділи, стала по стороні визволених працюючих мас в радянських державах, що повстали на румовищах упавшого царату. Кличі пролетарської революції, які взивали усіх поневолених боротись не тільки за соціальну але й за національну волю підняли на ноги також усі поневолені нації.

“Поневолені народи колоніальних країн підняли і продовжують боротьбу за свою волю проти імперіялізму спіраючись і маючи надії на радянські республіки. Навіть відродження Туреччини треба завдячувати у великій мірі СРСР.

“Ціла робітнича кляса, усі поневолені нації сьогодні в'яжуть свою судьбу з існуванням СРСР.

“Радянська Україна являється одною з держав СРСР і грає в ньому важну роль. Вона повстала з революційних потрясень царської імперії, набрала державного змісту в горожанській війні. Одначе у висліді цілого ходу подій в тяжкій горожанській війні, Україна обняла своєю державною організацією лише частину українських земель. Велика частина українських земель остає поневолена польською шляхтою, румунськими боярами та чеською буржуазією.

“Стремління українських мас по обох боках радянського кордону є, з'єднати усі українські землі в єдину державну організацію. Ці змагання тісно зв'язані з далшим розвитком світової революції, підірванням сили імперіялізму та економічної відбудови Радянської України. — Упадок Радянської України був би упадком цілого СРСР, а далше перемогою світової реакції взагалі і теперішньої польсько-румунсько-чеської олігархії та закріпощення на довгі роки українських працюючих мас не тільки тих, які знаходяться зараз під обцасом польсько-румунсько-

чеської реакції, але й тих, які нині свobodно відбудовують знищене світовою і горожанською війною своє господарство на Радянській Україні.

“Виходячи з того заложення, Перший Український Робітничий Конгрес в Сполучених Державах стверджує, що існування СРСР є найкращою запорукою для існування Радянської України, дає можливість успішно боротись з її ворогами і рівночасно дає запоруку успіху в змаганнях українських працюючих мас до з'єднання усіх, українських земель в одну державну одиницю — Радянську Україну.

“Існування Радянської України є для тих українських робітників і селян, які ще знаходяться в ярмі польських, румунських та чеських панів, дороговказом, палаючим смолоскипом, який вказує їм на спосіб освободження і здобуття як соціальної так й національної волі.

“Перший Український Робітничий Конгрес взиває усіх українських робітників і селян, де-б вони не знаходились, стати в обороні Радянської України з'окрема і Союзу Радянських Соціалістичних Республік взагалі, проти яких виступає союз капіталістів цілого світа.

III.

“Відношення до робітничого руху: Українські робітники є частиною усього робітничої кляси всіх країв. Український рух є частиною всесвітнього робітничого руху. Тому мусимо тісно в'язати український робітничий рух в Америці із загальним робітничим рухом, із загальним всесвітнім змаганням до визволення робітничої кляси.

“Вороги робітництва піддержують роздор поміж робітниками різних націй, бо це виходить на користь панів-капіталістів. В інтересі робітників є єднатися не зважаючи на різниці національності і раси.

“Проти єдності всесвітньої капіталістичної кляси мусить стати єдиний фронт всесвітнього робітництва.

“На такій основі мусить опертися українське робітництво в Америці.

“Серед мас українського робітництва мусимо підносити і пояснювати клич міжнародньої робітничої солідарності, яка одинока може принести перемогу світла над темою, поступу над реакцією, робітничої класи над буржуазією.

“Українське робітництво в Америці мусить бути тісно зв'язане з американським юнійним рухом, що відіграє важну роль в боротьбі за поліпшення робітничої долі, за підвищення платні, за зменшення годин праці, за кращі умови праці і т. п. В Америці юнії переважно не стоять ще на ясній класовій точці погляду. Рядове членство юній дається баламутити ріжним реакційним лідерам і не виступає так рішучо до боротьби за свої права, як повинно би. Ми мусимо вступати до юній, аби разом з усіма іншими робітниками вести щоденну боротьбу в усіх економічних справах проти визискувачів, аби рівночасно змагати підняти юнії на рівень класової свідомості, стреміти до з'єднання існуючих фахових юній в індустріальні і спонукати їх до рішучої боротьби проти капіталістичної класи.

“В останньому часі розвинулося в Сполучених Державах змагання за створення незалежної від буржуазних партій, Партії Праці. Досі робітництво в Америці переважно брало участь у виборах по стороні одної з двох буржуазних партій. Нині рух за незалежною виборчою кампанією зріс до великих розмірів і в близькій будучности може увінчатися створенням сильної Партії Праці.

“Цей рух є об'явом зросту класового пізнання серед американського робітництва.

“Нашим завданням відносно американського робітничого руху є — допомагати акції за скріплення Партії Праці і брати в тім русі як найживішу участь.

“Як найтісніша зв'язь з американським і всесвітнім робітничим рухом — отсе наш клич. Солідарність усього робітничого класу забезпечить нам перемогу над нашим ворогом, над капіталістичною системою.

“Участь в щоденній боротьбі американського робітництва проти визискувачів — це наш обов’язок. Лиш в той спосіб ми втягнемо українське робітництво до живої участі за визволення з кайдан капіталізму і поможемо робітничому рухові виступити на шлях рішучої боротьби за владу.”

Ми зупинились трохи довше на важніших резолюціях Конгресу, що стали основою праці Союзу Українських Робітничих Організацій тому, щоб: а) в той спосіб мати перед собою вичерпуючий образ самого Конгресу з ідейного боку і б) бачити, як на ділі виглядали тодішні спроби будувати спільний фронт.

Перше, чим замітні резолюції, це тим, що в них відбито цілковито і повнотою основне з політичного настановлення тодішньої Комуністичної Партії на Західній Україні. Соборництво українських земель на першому порядку. Ця лінія тягнеться червоною ниткою в обох резолюціях, як в першій, так в другій. Формулювання деяких важних місць в резолюціях наскрізь наївне. Але в щирості резолюцій не слід сумніватись.

Очевидно, що тими резолюціями визначено також, що Конгрес може покласти підвалини для утворення робітничої організації, але не для єдиного фронту. Конгрес рішуче й без застереження став по стороні Радянського Союзу, прилучився до тої революційної частини, що в Америці знаходились під ідейним впливом комуністів і хоч на самому Конгресі такі представники, як від церковних організацій, робітники, могли бути захоплені, то повернувши на місця їхні організації відмовили співробітництва в дальшому із Союзом.

Резолюція про культурно-освітню працю, як також інші постанови Конгресу, свідчать про те, що завдання покладені Конгресом дуже великі, навіть занадто великі в порівнанні до сил, що могли бути представлені на Конгресі судячи по списку, який ми попередно навели. Така складна програма освітньої праці вимагала надзвичайно ве-

ликого кадру, добре вправленого, чимало фахівців в освітній діяльності.

Структура організації визначена Конгресом мала вигляд єдиного фронтської організації. Союз не мав мати своїх окремих відділів. Отже індивідуальних членів майже не було. Організації, що їх представники брали участь в Конгресі, мали бути тою силою, на яку повинен був спиратись Союз. Тимчасом тих організацій не було багато і дуже слабкі. Півтора року існування Союзу можна uważати за півторарічне існування Центрального Виконавчого Комітету. Організації, як такої, майже не було. І тому в жовтні 1925 року на конференції було змінено форму організації як слідує:

Союз Українських Робітничих Організацій має складатись з поодиноких місцевих українських робітничих товариств, між якими повинно бути таких два типи:

а) відділи Союзу Українських Робітничих Організацій;

б) всякі інші місцеві організації, як запомогові товариства, освітні, театральні, співочі, економічні та різного рода кружки, клуби і т. п.

Окрім того членами Союзу можуть бути:

а) центральні організації;

б) поодинокі особи.

Тою переменою організаційної форми започатковано організування робітничої організації, відділи якої повинні були становити основу такої і в той спосіб цілковито залишено вдавання єдиного фронтської організації. Про Центральні організації, щоб такі вливались в Союз, мови не було. Деякі відділи запомогових організацій, що ставали членами Союзу, були фактично такими організаціями, що співпрацювали з робітничим рухом без застереження.

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗА У. Р. О.

ВІД ЗАСНУВАННЯ Союзу Українських Робітничих Організацій до часу, коли пишуться ці стрічки, минуло багато років. І до нині ця організація становить собою ідейний центр робітничого руху серед іміграції мимо цього, що чисельно вона перестала зростати від тоді, коли з одної сторони дала почин до організування запомогової робітничої організації Української Секції Міжнародного Робітничого Ордену, що зростає у велику силу, і з другої — розгорнула широку працю в напрямку зорганізування дійсного єдиного фронту на іміграції, отже в наслідок цього сама перестала бути єдинофронтською організацією.

Від самого початку аж до тепер Союз УРО самостійно веде велику роботу. На основі постанов І. Українського Робітничого Конгресу, яких відтак придержувались усі його з'їзди, складено програму праці організації в таких напрямках:

1. Освітня праця. 2. Допомога краєві. 3. Участь в робітничому русі.

З поміж усіх груп і організацій серед іміграції Союз визначився найбільшою рухливістю. Лекції, віча, мистецька діяльність, видавництво літератури, брошур, відозв, діточі школи, освітні курси — все це робилось заходами організації часто в дуже несприятливих умовах. А проте залому не було. З обмеженими силами і засобами організація доконувала чудес. Літературно-мистецька діяльність Союзу УРО є одинокою того рода масовою діяльністю на іміграції. В своїх рядах ця організація відкрила талани серед робітників. Літературно-мистецький сектор тієї організації добився таких успіхів, що навіть уладжував крайові театральні змагання. Появилось пару десятків п'єс, більшість оригінальні, написані членами організації.

Допомога краєви з рамени Союзу також поважна. Особливо в тих моментах, коли такої було найбільше по-

трібно. В часі різних подій, як “пацифікація”, виливи рікчи в наслідок інших нещасть, організація дуже енергійно реагувала. Відбувались протестаційні віча, висилалось протести, збиралось матеріальну допомогу. Десятки тисяч доларів було переслано на різні цілі до краю. Крім цього організація держить постійний звязок з робітничим рухом в краю. Вона часто має звязки безпосередно з політичними вязнями в польських тюрмах, яким допомагає грішми та літературою, оскільки таку до деяких вязниць часами допускають.

Крім цього постійно організація допомагає матеріально робітничим організаціям, а в тих часах, коли було можливо видавати робітничу пресу, піддержувала матеріально такі видавництва. Деякі з газет були започатковані коштами Союза.

Звязок з краєм не заключався тільки звязком із Західною Україною, але також із Закарпаттям через співпрацю із тамошнім робітничим рухом, як також з Буковиною в різні часи. Говоримо в різні часи, бо як із Західною Україною так і з Буковиною звязки часто переривались в наслідок репресій робітничого руху там, арештів людей. Тільки із Закарпаттям існує звязок майже без переривно.

Зв'язь з Радянською Україною Союзу посередна. Час від часу висилав там своїх представників. З України спроваджує літературу. За час свого існування спровадив, — або постаравсь, щоб були спроваджені, — кілька українських фільм, серед яких слід відзначити таку як “Тарас Шевченко” і “Наталка Полтавка”. Союз довгий час був одинокою серед української іміграції організацією, яка ставиться позитивно до Радянської України, виступає в її обороні, вітає кожне досягнення соціалістичного будівництва в СРСР взагалі.

Слід на цім місці відмітити, що Союз мав ще й щось в роді шефства над групами українських робітників в таких країнах як Аргентина, Куба та в інших частинах Пів-

денної і Центральної Америки. Це відноситься особливо до тих років, коли там починались виявляти зародки робітничого руху серед імігрантів. Тим зародкам Союз допомагав літературою і навіть грошми крім порад. Союз також зноситься із імігрантами в європейських країнах, хоч також в останніх роках потреба тих звязків маліє, бо й сама іміграція в європейських державах маліє.

В робітничому русі участь Союзу така, як може бути освітньої робітничої організації, що ідейно діє під впливом комуністів. Вона зводиться до допомоги страйкам, участі в боротьбі за громадянські вольності, у виборчих кампаніях по стороні комуністів, у масових виступах проти фашизму, в єдинофронтських рухах і т. п.

Серед іміграції це одинока організація, що звязує українських робітників з боротьбою американського робітництва і фермерства за їхні спільні інтереси.

В останніх часах робітничий рух серед іміграції ступає більшими кроками як будь коли перед тим. Замітні великі досягнення в напрямку створення народнього фронту. Зростає нечуваними темпами Українська Секція Міжнародного Робітничого Ордену. Покищо не можна робити ніяких висновків з першого явища. Заскоро. За те зріст заповогої робітничої організації є сам собою висновком. Коли перші частини цієї книжки писались — ця організація налічувала щось біля 4000 членів, то сьогодні в її рядах вже є зорганізо 11,000 членів крім молоді і дітей. І рух за народним фронтом і зріст Секції Ордену йде на кредит Союзу Українських Робітничих Організацій.

* * *

Ці замітки зроблені лише тому, щоб читач, що мало познакомлений з іміграцією, відчув тенденції, що намічуються в дальшому розвитку подій на іміграції. Константуючи ці факти ми не беремось їх подрібно розглядати з причин, про які говоримо в додатку до цієї книжки.

ДОДАТОК.

Між тим, як написано вступ до цієї книжки і коли остаточно послідня секція ішла до друку, проминуло два роки часу. Причини до цього — різні. В наших умовах така праця — “надпрограмова”. Зрозуміло, що вона уступає усім іншим обов'язкам, що їх несе нам щоденно бурхливе життя. Тому приходилось багато разів, навіть після того, як перші секції були видрукувані і здавалось, що вже нічого не стоятиме на перешкоді викінчити, — відкладати раз, другий і третій. Це у великій мірі позначилось на самій книжці. Додати треба і те, що вже в частині сказано на вступі: це перша спроба. І вже з повище наведених причин не так вдала, як хотілося б. Але це в ніякім разі не значить, що початої праці не треба продовжати. Наоборот. Треба не тільки продовжати, але й створити умовини можливості такої праці.

Як читач завважить кінцеві секції, навіть в порівнанні до перших, — слабше оброблені, менше повні, більше, здається, сторонничості. Чим це пояснити? Тим, що справи, про які говориться, ще дуже свіжі, на очах усім, їх не можна з певної віддалі як слід розглянути, вони ще діють. Тільки з певної віддалі можна глядіти на події критично, вибрати з них основне, бо усі другорядні, менше важні і зовсім неважні елементи тих подій з часом затираються і вмірають. Остатє те, що важне.

В дальших подібних працях прийдеться в частині змінити систему викладу, сконцентрувати увагу на детальну розробку таких матеріалів як: а) побут на іміграції по війні; б) течії в націоналістичному таборі; в) встання нової генерації в економічне й політичне життя країни; г) основне й критичне розглянення робітничого руху серед іміграції в роках від 1923 до кризи.

Ще одна замітка. Приступаючи до такої праці всякому видається на початку, що немає матеріалів з історії імі-

грації. І то правда, що їх немає зібраних. Але так скоро як зробиться перші кроки в зборі тих матеріалів стає ясно, що їх так багато, і такі вони цінні, що тільки надзвичайно вправна в такій праці людина (чим, нажаль, автор не грішить) не стане рабом тих же таки матеріалів. Тяжко з ними справитись. Їх багато. Усі вони і цінні, і грубі, і не обчімхані, і не вигладжені. І якщо авторові вдалось в цій книжці бодай дещо з тих матеріалів впорядкувати, хоч частинно їх вигладити, то і це багато допоможе в дальшій праці над історією української іміграції в Америці.

Той матеріал, що поданий в книжці, повинен тимчасово бути для пересічного робітника і для пересічної робітниці за інформатора минулого іміграції, як також для передовіших людей зі підручник, з якого не тільки треба вивчати цю минулість, але і при допомозі якого треба старатись дальше збирати матеріяли для історії, і навіть допомогти впорядкувати їх як слід.

Робітнича організація взяла на себе обовязок зробити все, що буде в її силах, щоб цю так важну і потрібну працю виконати. На рахунок цієї задачі вносить першу, хоч дуже скромну, вкладку. За цією першою вкладкою посліднують дальші, і, надіймось, кращі.

З М І С Т :

РОЗДІЛ I.

До Америки.....	11
Сполучені Держави Америки.....	16
Білі і чорні невольники.....	20
Початки росту могутности Сполуче- них Держав.....	23
Початки української еміграції.....	29
Перші кроки на американській землі.....	32
Півніше розміщення іміграції.....	38
Життя перших імігрантів.....	42

РОЗДІЛ II.

Організаційний період.....	48
Запомогові організації.....	57
Початки культурно-освітньої діяльності.....	69

РОЗДІЛ III.

Початки соціалістичного руху.....	75
Кристалізація соціалістичного руху.....	85
Небезпека війни.....	95
“Революція в Росії”.....	101
Війна вибухла.....	104

РОЗДІЛ IV.

Велике зрушення іміграції.....	108
“За нашого цісара”.....	111
Боротьба за опікунство над збірками.....	127
В безвихідному тупику.....	131

РОЗДІЛ V.

Жовтнева революція і іміграція.....	136
Криза в У. Ф. С. П.....	148

РОЗДІЛ VI.

Репресії проти революційного руху.....	154
Період реакції.....	162
Палмерівщина.....	167
Остаточний розгром.....	171

РОЗДІЛ VII.

Роля УФСП у формуванні Комуністичної партії.....	174
Спроби спинити комуністичний рух серед української іміграції.....	179

РОЗДІЛ VIII.

Вершок патріотичних досягнень.....	183
Бюро, петлюрівська місія і... з'єднання	186
Америка для американців.....	192

РОЗДІЛ IX.

Банкромство політичних місій і політики	200
Місія петрушевичового уряду.....	206
Велике обурення мас.....	211
Тактичні помилки робітничих організацій	216
Шептицький бонди, архиобманство.....	221
Період підпілля, фракційної боротьби, роля У. Ф. К. П.....	225

РОЗДІЛ X.

I. Український Робітничий Конгрес	229
Союз Українських Робітничих Організацій	238
Діяльність Союзу У. Р. О.....	250
Додаток.....	253